

Baltic Institute of Social Sciences

**Vidusskolēnu pilsoniskās un lingvistiskās attieksmes,
apgūstot mazākumtautību izglītības programmas**

Pētījuma ziņojums

Pētījuma pasūtītājs:

Izglītības un zinātnes ministrija

Pētījuma veicējs:

Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences”

Rīga,

2010. gada 29. jūnijs

Baltic Institute of Social Sciences
Elizabetes iela 65-16,
Rīga, LV-1050, Latvija
T. (+371) 67217553
F. (+371) 67217560
e-pasts: biss@biss.soc.lv
www.biss.soc.lv

Saturs

PĒTĪJUMA APRAKSTS	3
Pētījuma mērķis un uzdevumi	3
Pētījuma mērķa grupas un metode	3
GALVENIE SECINĀJUMI.....	5
PĒTĪJUMA REZULTĀTI	9
1. Skolēnu aptaujas rezultāti.....	9
1.1. <i>Aptaujas mērķis.....</i>	<i>9</i>
1.2. <i>Valstiskā identitāte.....</i>	<i>10</i>
1.3. <i>Politiskā socializācija .....</i>	<i>13</i>
1.4. <i>Politiskā līdzdalība .....</i>	<i>16</i>
1.5. <i>Latviešu valoda .....</i>	<i>18</i>
1.6. <i>Krievu valoda.....</i>	<i>21</i>
1.7. <i>Etniskie tīkli .....</i>	<i>23</i>
1.8. <i>Etniskās attiecības .....</i>	<i>24</i>
1.9. <i>Izglītības reforma.....</i>	<i>29</i>
2. Direktoru skatījums par priekšmetu apguvi latviski mazākumtautību skolās	32
3. Vecāku viedoklis par priekšmetu apguvi latviski	47
4. Skolēnu attieksme pret priekšmetu apguvi latviski, kuru vecāki Latvijā iebraukuši no trešās pasaules valstīm	49
5. Mazākumtautību skolu absolventu iekļaušanās Latvijas augstākajās izglītības iestādēs	53
5.1. <i>Latviešu valodas apguve skolā un iekļaušanās Latvijas augstākajās izglītības iestādēs.....</i>	<i>53</i>
5.2. <i>Latviešu valodas prasmju vājās un stiprās puses .....</i>	<i>56</i>
5.3. <i>Mācību priekšmetu apguve skolā.....</i>	<i>57</i>
6. Izglītības eksperti par priekšmetu apguvi latviski.....	58
6.1. <i>Argumenti par priekšmetu izvēli, kurus vajadzētu mācīt latviski. ....</i>	<i>58</i>
6.2. <i>Apstākļi, kas skolas ierobežo apgūt priekšmetus latviski.....</i>	<i>60</i>
6.3. <i>Ekspertu ieteikumi, kā veidot politiku par priekšmetu apguvi latviski .....</i>	<i>61</i>
PIELIKUMI	63

PĒTĪJUMA APRAKSTS

Pētījuma mērķis un uzdevumi

Pētījuma galvenais mērķis ir veikt vidusskolēnu pilsonisko un lingvistisko attieksmju izpēti, apgūstot mazākumtautību izglītības programmas. Lai īstenotu šo mērķi, tika izvirzīti sekojoši uzdevumi:

1. Skolēnu pilsonisko un lingvistisko attieksmju izpēte, izmantojot mazākumtautību skolu skolēnu aptauju; aptaujas metodoloģiju izstrādājot tā, lai aptaujas rezultāti būtu salīdzināmi ar iepriekš veikto pētījumu „*Cittautiešu jauniešu integrācija Latvijas sabiedrībā izglītības reformas kontekstā*” (2004), kura ietvaros tika aptaujāti mazākumtautību skolu skolēni.
2. Balstoties uz skolu direktoru, vecāku, izglītības ekspertu padziļinātajām intervijām, veicami sekojoši uzdevumi:
  - a. sniegt esošās situācijas analīzi par to, kā izglītības iestādes, kuras strādā mazākumtautību izglītības programmu ietvaros, īsteno pēctecību izglītības saturā (valsts pamatizglītības standarta prasības un vispārējās vidējās izglītības standarta prasības) un kā veicina mācību priekšmetu apguvi vidusskolā latviešu valodā;
  - b. noskaidrot, kā mazākumtautību skolu skolotāji pilnveido savu meistarību un metodiskos paņēmienus, lai nodrošinātu sekmīgu mācību priekšmetu apguvi vidusskolā latviešu un mazākumtautību valodā;
  - c. atklāt, kādi faktori nosaka mācību priekšmetu apguves valodas izvēli mazākumtautību vidusskolā.
3. Izmantojot skolēnu intervijas, kuru vecāki Latvijā iebraukuši no trešās pasaules valstīm, noskaidrot viņu attieksmi pret mācību priekšmetu apguvi latviski.
4. Balstoties uz mazākumtautību skolu beigušo Latvijas augstskolu studentu padziļinātajām intervijām, izpētīt jauniešu sagatavotību un konkurētspēju mācībām augstskolā

Pētījuma mērķa grupas un metode

Mazākumtautību skolu skolēnu aptauja

Skolēnu aptauja tika veikta laikā no 2010.gada 4.-27.maijam. Izmantotā aptaujas metode – anketēšana klasē. Kopumā tika aptaujāti 514 mazākumtautību skolu skolēni no 20 skolām visā Latvijas teritorijā, vidēji vienā skolā aptaujājot 25 skolēnus.

Lai īstenotu aptauju, tika veikta stratificētā mazākumtautību skolu izlase, ievērojot teritoriālās reprezentativitātes principu. Izlases rezultātā tika aptaujāti 308 skolēni Rīgā, 135 skolēni citās lielajās pilsētās un 71 skolēns nelielās Latvijas pilsētās. Šāda

izlase atbilst mazākumtautību skolu skolēnu skaita proporcijām Latvijas pilsētās, kur saskaņā ar IZM statistiku¹ 2008./2009.mācību gadā no visiem skolēniem, kas mācās mazākumtautību skolās, 61% mācās Rīgā, 27% - Latvijas lielajās pilsētās un 12% - pārējās apdzīvotās vietās.

Skolēnu aptaujā iekļāva 10.-12.klašu skolēnus, no kuriem 121 mācās 10.klasē, 267, - 11.klasē, bet 123 – 12.klasē. Aptaujas dalībnieku vidējais vecums – 17 gadi. Aptaujāto vidū 41% ir vīriešu, bet 59% - sieviešu.

Mazākumtautību skolu direktoru, vecāku, skolēnu, studentu, ekspertu padziļinātās intervijas

Pētījuma ietvaros tika veiktas 27 padziļinātas intervijas, no tām:

- a. 13 padziļinātas intervijas ar skolu direktoriem no Rīgas un citiem Latvijas reģioniem (viena no tām ar vakarskolas direktoru);
- b. piecas intervijas ar izglītības ekspertiem, kuri pārstāv VISC (Valsts izglītības satura centrs), RIIMC (Rīgas Izglītības un informatīvi metodiskais centrs), RD (Rīgas Domes Vispārējās izglītības skolu nodaļa);
- c. viena intervija ar mazākumtautības skolas skolēna vecāku (Rīga);
- d. trīs intervijas ar mazākumtautību skolas skolēniem, kuru vecāki Latvijā iebraukuši no trešās pasaules valstīm; pētījuma ietvaros tika intervēti skolēni, kuri pēdējo piecu gadu laikā Latvijā ir iebraukuši no Baltkrievijas, Ukrainas un Krievijas;
- e. piecas intervijas ar mazākumtautību skolu beigušo Latvijas augstskolu studentiem, no kuriem divi šobrīd studē kādā no LU fakultātēm, viens respondents studē RSU (Rīgas Stradiņa universitāte), viens respondents RTU (Rīgas Tehniskā universitāte) un viens – RPIVA (Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija).

Interviju vadlīnijas sk. 2. - 5. pielikumos.

---

¹ Izglītības un zinātne ministrijas mājas lapa. <http://izm.izm.gov.lv/registri-statistika/statistika-vispareja/3334.html> Skatīts: 10.06.2010.

GALVENIE SECINĀJUMI

Mazākumtautību skolu skolēnu pilsoniskās un lingvistiskās attieksmes

Mazākumtautību skolu skolēnu kvantitatīvā aptauja atklāj, ka pēdējo sešu gadu laikā ir notikušas diezgan būtiskas izmaiņas vairākos aspektos, kas raksturo gan skolēnu piederības sajūtu Latvijai, gan attieksmes pret latviešiem un latviešu valodu.

Pirmkārt, ir būtiski samazinājusies skolēnu piederības sajūta Latvijai: salīdzinot ar 2004.gadu, ievērojami mazāk ir to skolēnu, kas jūtas cieši vai ļoti cieši saistīti ar Latviju (2004.gadā - 70%, 2010.gadā - 30%). Jāatzīmē arī, ka piederības sajūta Krievijai nav būtiski mainījies, bet ir būtiski pieaugusi piederības sajūta Eiropai: cieši vai ļoti cieši saistīti ar Eiropu 2004.gadā jutās 25%, bet 2010.gadā - 51%. Tā kā ir samazinājies arī to skolēnu skaits, kas saista savu nākotni - mācības, darbu - ar Latviju, viens no galvenajiem izmaiņu iemesliem varētu būt ekonomiskās recesijas ietekme gan uz skolēnu un viņu vecāku materiālo nodrošinātību, gan arī uz valsts tēlu. No otras puses, jāatzīst, ka daļa skolēnu ir cieši saistīti un jūtas piederīgi Latvijai, jo kā trešo būtiskāko faktoru, kas viņus piesaista Latvijai, pēc ģimenes un draugiem min to, ka "Tā ir mana dzimtene" (43%).

Otrkārt, skolēnu vidū ir paaugstinājusies integratīvā motivācija apgūt latviešu valodu. Saskaņā ar K.Beikera izstrādāto otrās valodas apguves motivācijas teoriju (Baker, 1992)² otrās valodas apgūvē dominē divas motivāciju grupas: 1) integratīvā motivācija, kad indivīdiem ir vēlme veidot ciešas attiecības ar otras lingvistiskās grupas locekļiem, tā ir vērsta uz komunikāciju, kopīgas kolektīvās identitātes veidošanos; 2) instrumentālā motivācija, kad valodas apgūvē noteicošie ir utilitāri mērķi - atrast darbu, iegūt izglītību, iegūt pilsonību utt. Aptaujas rezultāti atklāj, ka, lai gan joprojām skolēnu vidū dominējošā ir instrumentālā latviešu valodas apguves motivācija (latviešu valoda jāzina, lai atrastu darbu - 58%, lai iegūtu izglītību - 63%, lai kārtotu ikdienas darījumus - 32%), ir būtiski palielinājies to skolēnu skaits, kas uzskata, ka latviešu valoda ir jāzina, lai saprastu, ko saka citi cilvēki, kas nerunā krieviski (46%), un lai kontaktētos un draudzētos ar latviešiem (25%). Jāatzīmē arī, ka latviešu valodas lietošana ārpus skolas, salīdzinot ar 2004.gadu, ir pieaugusi, un skolēni vairāk izmanto latviešu valodu uz ielas, veikalā, sabiedriskajā transportā, un ievērojami biežāk tieši latviešu valoda tiek izvēlēta kā saskarsmes valoda kontaktos ar latviešiem (2004.gadā - 39%, 2010.gadā - 61%).

Treškārt, skolēnu vidū ir būtiski uzlabojušās attiecības ar latviešiem. Ja 2004.gadā 18% mazākumtautību skolēnu raksturoja savas attiecības ar latviešiem kā naidīgas vai drīzāk naidīgas, tad 2010.gadā – tikai 7%. Arī atbildes uz citiem jautājumiem parāda, ka attiecības ar latviešiem ir uzlabojušās, jo ir mazāk skolēnu, kas izvairās no kontaktiem ar latviešiem, bet ir palielinājies skolēnu skaits, kas nesaskata problēmas kontaktos ar latviešiem un uzskata, ka latvieši ir tādi paši cilvēki kā citi. Kopumā var secināt, ka etniskā spriedze, kas raksturoja Latvijas sabiedrību 2004.gadā, un radīja saspīlējumu latviešu un krievu attiecībās, saistībā ar izglītības reformas jautājumiem mazākumtautību skolās, ir mazinājies.

---

² Baker, C. (1992) *Attitudes and Language*. Clevedon: Multilingual Matters Lmt, Clevedon, UK

Attiecībā uz izglītības reformu mazākumtautību skolās, skolēnu attieksmēs ir jānodala divi dažādi aspekti: viens ir attieksme pret bilingvālo izglītību pamatskolās, kas ir salīdzinoši pozitīva. Otrs ir attieksme pret mācību valodu vidusskolā, 60% mācību priekšmetus apgūstot latviski un 40% - krieviski. Šo apmācības modeli izvēlētos tikai 6% mazākumtautību skolēnu gan 2004.gadā, gan 2010.gadā. Tā kā skolēniem tika piedāvāti izvērtēšanai dažādi mācību valodas vidusskolā modeļi, kā pozitīvs rādītājs jāvērtē tas, ka ir būtiski palielinājies to skolēnu skaits, kas gribētu mācīties bilingvāli, kad mācību priekšmeti tiek pasniegti gan latviski, gan krieviski (2004.gadā - 41%, 2010.gadā - 58%), bet ir samazinājies skolēnu skaits, kas gribētu mācīties tikai krieviski (2004.gadā - 50%, 2010.gadā - 34%).

Jāatzīst, ka kopumā, salīdzinot ar 2004.gadu, attieksme pret izglītības reformu mazākumtautību skolās ir nedaudz uzlabojusies. Lai gan joprojām vairākumam mazākumtautību skolēnu ir negatīva attieksme pret izglītības reformu vidusskolās, kur 60% mācību priekšmeti ir latviešu valodā un 40% - krievu valodā, tomēr ir palielinājies skolēnu skaits, kas pauž tai atbalstu: 2004.gadā reformu atbalstīja 15% mazākumtautību skolēnu, 2010.gadā – 35%. Interesanti, ka ir palielinājies skolēnu skaits, kas piekrīt apgalvojumam, ka valsts pakāpeniski uzlabo izglītības kvalitāti krievu skolās (2004.gadā - 15%, 2010.gadā - 29%).

Nemainīgi liels atbalsts mazākumtautību skolēnu vidū ir pret krievu valodas kā otrās valsts valodas ieviešanu Latvijā: to atbalsta 97% mazākumtautību skolēnu, un galvenais skolēnu arguments ir, ka krieviski runā liela daļa Latvijas iedzīvotāju. Kopumā, lai gan attiecības ar latviešiem ir uzlabojušās, joprojām saglabājas diezgan spēcīgas nodalīšanās tendences, jo vairāk kā divas trešdaļas skolēnu atzīst, ka vislabāk jūtas, kad apkārt ir tikai krievi vai krieviski runājošie, kā arī vislabāk izvēlētos darbu, kur ir tikai krieviski runājošie.

Mazākumtautību skolu direktori par priekšmetu apguvi latviski

Mazākumtautību skolu direktoru interviju analīzes rezultāti atklāj, ka sekmīgā priekšmetu apgūvē latviski mazākumtautību skolās izšķiroša loma ir diviem apstākļiem: pirmkārt, tā ir skolas vadības un skolotāju attieksme pret izglītības reformas īstenošanu kopumā, un, otrkārt, pedagogu profesionalitāte, spēja mainīties, nostiprināt latviešu valodas prasmes, apgūt jaunas priekšmetu pasniegšanas metodikas. Skolu prakšu izpēte liecina, ka parasti pozitīva un ieinteresēta attieksme un profesionalitāte iet roku rokā un ir garantis efektīvai pārējai no mācībām bilingvāli pamatskolā uz mācībām latviski vidusskolā. Savukārt negatīva attieksme ir saistīta ar vājām skolotāju latviešu valodas prasmēm, atpalikušām metodiskajām pieejām mācību priekšmetu apgūvē.

Pētījums atklāj, ka rūpīga izglītības reformas īstenošana, pēctecīga valodas apguve pirmsskolā un pamatskolā, atbilstošu metodiku, mācību grāmatu sagatavošana nodrošina labu rezultātu. Gadījumos, kad pamatskolā bilingvālā izglītība nav īstenota pietiekami atbildīgi, skolēnu latviešu valodas prasmes nav konkurētspējīgas un priekšmetu apguve latviski vidusskolā (vismaz pirmos gadus) tiem sagādā grūtības.

Pētījuma rezultāti parāda, ka jebkuru priekšmetu vidusskolā var mācīt latviski, tikai dažādās mazākumtautību vidusskolās var būt atšķirīgi apstākļi šī uzdevuma īstenošanai. Tāpēc jautājums izvirzās nevis par to, kurus priekšmetus mācīt latviski, bet par to, cik lielā mērā ņemt vērā skolas iespējas un skolas intereses.

Direktoru viedokļu apkopojums ļauj secināt, ka līdzšinējo praksi par latviski apgūstamo priekšmetu izvēli nosaka divējādi apstākļi – vieni, kas izriet no priekšmeta raksturojuma (tā sarežģītības vai nozīmīguma); otri - no skolas iespējām, ko pirmām kārtām nosaka skolotāju valsts valodas prasmes. Tādējādi to priekšmetu vidū, kuri būtu apgūstami latviski, direktoru intervijās ir tikuši nosaukti *visi* vidusskolas programmā iekļautie mācību priekšmeti. Spriežot pēc šiem rezultātiem, nav ierobežojumu to priekšmetu klāstam, kas būtu nosakāmi apgūt latviski.

Tai pašā laikā, aplūkojot direktoru argumentus par to, kurus priekšmetus nevajadzētu iekļaut latviski apgūstamo skaitā, redzam, ka priekšmeta sarežģītība (saturiski un leksikas ziņā) kalpo arī par pretēju argumentu, t.i., lai šie priekšmeti netiktu iekļauti latviski apgūstamo sarakstā. Arī šajā gadījumā tiek nosaukts visai plašs priekšmetu loks. Tiesa, īpaši izceļama varētu būt *ķīmija*, jo gan līdzšinējā prakse, gan arī attiecībā par latviski apgūstamo priekšmetu sarakstu, ķīmija visbiežāk tiek pieskaitīta priekšmetiem, kas apgūstami dzimtajā valodā.

Pēc direktoru teiktā, skolas svarīgākais mērķis ir skolēnu konkurētspēja gan darba tirgū, gan stājoties Latvijas augstskolās. Vadoties no tā, viņuprāt, latviski apgūstami ir tie priekšmeti, kuros kārtojami centralizētie eksāmeni, kuri nosaka skolas specializāciju, kā arī priekšmeti, kas, viņuprāt, ir svarīgāki valstij (eksaktie). Tiesa, citi direktori, arī atsaucoties uz skolēnu zināšanu kvalitātes nepieciešamību, iestājas par dažādiem kompromisiem, piemēram, par to, lai arī gadījumos, kad priekšmets tiek mācīts latviski, atsevišķas (sarežģītākās) tēmas, paskaidrojumi tiktu sniegti arī krieviski (dzimtajā valodā). Kompromiss par latviski apgūstamo priekšmetu sarakstu izskan arī viedoklī, ka šis saraksts varētu būt paplašināts, kas atstātu vietu skolām izvēlēties tieši kurus priekšmetus apgūt latviski.

Vecāku viedoklis par priekšmetu apguvi latviski

Gadījumos, kad jauniešs vai visa ģimene plāno atstāt Latviju (ekonomiskās krīzes iespaidā šī prakse strauji izplatās) vecāki nav ieinteresēti, lai bērns iegūtu labas latviešu valodas prasmes, kas tam varētu nodrošināt labas konkurētspējas Latvijā. Šādos gadījumos vecāki ir ieinteresēti, lai latviski tiktu mācīti priekšmeti, kas neprasa dziļas latviešu valodas prasmes.

Skolēnu attieksme pret priekšmetu apguvi latviski, kuru vecāki Latvijā iebrāukuši no trešajām valstīm

Skolēni, kuru vecāki Latvijā iebrāukuši no trešajām valstīm, parasti izjūt grūtības apgūstot priekšmetus latviski. Latviešu valodas prasmju apguvi kavē arī nekonsekventi īstenotā bilingvālā izglītība pamatskolā. Tiesa, iebrāucēju jaunieši ir ieinteresēti un motivēti apgūt latviešu valodu. Viņi arī izmanto interneta avotus priekšmetu apguvei, kuri tiek mācīti latviski. Lielākās grūtības sagādā latviešu literāro darbu lasīšana, jo valodas prasmes ir nepietiekamas.

Mazākumtautību skolu absolventu iekļaušanās Latvijas augstākajās izglītības iestādēs

Kopumā studenti, kuri absolvējuši mazākumtautību skolas, pozitīvi vērtē pāreju uz vispārējās izglītības standarta mazākumtautību izglītības programmās principu 60/40. Studentu skatījumā latviešu valodas zināšanas ir būtiskas viņu cilvēkkapitālam, jo paplašina saskarsmes iespējas, kā arī atvieglo viņu iekļaušanos Latvijas augstākajās izglītības iestādēs. Studenti arī uzsver, ka latviešu valoda ir viens no piederības Latvijai aspektiem un ir pamats kopīgas piederības sajūtas veidošanai, tāpēc pozitīvi vērtē mazākumtautību izglītības reformu.

No studentu puses biežāk minētais trūkums mazākumtautību izglītības programmu īstenošanā ir skolotāju nepietiekošās latviešu valodas zināšanas, lai kompetenti izskaidrotu mācību priekšmetu saturu skolēniem. Skolotāji līdz ar to, skaidrojot mācību vielu, runā krieviski vai arī pamīšus lieto latviešu un krievu valodu.

Skaidrojot, kurus mācību priekšmetus latviešu valodā apgūt bija visgrūtāk, studenti min tādus priekšmetus kā ķīmija, fizika un literatūra. Studenti uzsver, ka ķīmijā atšķiras ķīmisko elementu nosaukumi krievu un latviešu valodā, turklāt ķīmijas un fizikas priekšmeti ir saturiski sarežģīti, tāpēc studenti uzskata, ka tos būtu vieglāk apgūt dzimtajā valodā.

Izglītības eksperti par priekšmetu apguvi latviski

Līdzīgi kā direktori, arī eksperti, runājot par priekšmetu apguvi latviski, min divējādus argumentus, kas nosaka to izvēli: vieni izriet no paša priekšmeta raksturojuma, bet otri – no konkrētās situācijas skolā.

No vienas puses, eksperti norāda, latviski labāk mācīt priekšmetus, kurus viņi nosauc par mazāk svarīgiem, tos, kuru apguvei atvēlēts mazāks stundu skaits un kuri būtu vieglāk uztverami, to vidū minētas sociālās zinības, ģeogrāfija, ekonomika. Pēc ekspertu domām, tas ļautu izsargāties no riska, ka varētu pazemināties skolēnu sekmju līmenis.

No otras, puses, eksperti norāda arī uz apstākļiem skolās, kas varētu ierobežot priekšmetu izvēli mācīt latviski. Pamatā eksperti norāda triju veidu apstākļus: pirmkārt, tās ir skolotāju nepietiekamās valsts valodas prasmes; otrkārt, skolēnu nepietiekamā sagatavotība apgūt priekšmetus latviski; treškārt, tā ir pamatskolā īstenošanās bilingvālās izglītības kvalitāte. Tajos gadījumos, kad pamatskolā konsekventi īstenoja bilingvālā izglītība, skolām nav problēmu jebkuru priekšmetu mācīt latviski.

Eksperti atbalsta viedokli, ka nepieciešams ir pilnībā pāriet uz mācībām latviski, tai pašā laikā viņi atzīst, ka vispirms ir jāpanāk, lai visi skolotāji spētu kvalitatīvi pasniegt savu priekšmetu latviski. Eksperti atzīst, ka skolai būtu jānosaka to priekšmetu loks, kurus mācīt latviski, pamatojot to ar argumentu, ka pretējā gadījumā nepietiekami sagatavotu skolotāju dēļ varētu pasliktināties skolēnu zināšanu līmenis.

Eksperti arī norāda, ka ir lietderīgi veikt pētījumus visā Latvijā, kas ļautu izprast visas problēmas, kas izriet no pārejas uz mācībām latviski, lai nākošie politikas soļi balstītos vispusīgā pētījumā.

PĒTĪJUMA REZULTĀTI

1. Skolēnu aptaujas rezultāti

1.1. Aptaujas mērķis

Skolēnu kvantitatīvās aptaujas mērķis bija noskaidrot mazākumtautību skolu skolēnu valstisko identitāti, etnisko attiecību vērtējumu, interesi par politiku un nozīmīgākos politiskās socializācijas aģentus, attieksmi pret izglītības reformu mazākumtautību skolās, kā arī attieksmi pret latviešu valodu un tās lietošanu gan skolā, gan ikdienā ārpus skolas. Aptaujas veikšanai tika izmantoti aptaujas anketas jautājumi no pētījuma „Cittautiešu jauniešu integrācija Latvijas sabiedrībā izglītības reformas kontekstā”, lai nodrošinātu iespēju salīdzināt, vai attieksmes 2010.gadā, salīdzinot ar 2004.gadu³, ir mainījušās.

Skolēnu aptauja tika veikta laikā no 2010.gada 4.-27.maijām. Izmantotā aptaujas metode – anketēšana klasē. Kopumā tika aptaujāti 514 mazākumtautību skolu skolēni no 20 skolām visā Latvijas teritorijā, vidēji vienā skolā aptaujājot 25 skolēnus.

Lai īstenotu aptauju, tika veikta stratificētā mazākumtautību skolu izlase, ievērojot teritoriālās reprezentativitātes principu. Izlases rezultātā tika aptaujāti 308 skolēni Rīgā, 135 skolēni citās lielajās pilsētās, un 71 skolēns nelielās Latvijas pilsētās. Tas atbilst mazākumtautību skolu skolēnu skaita proporcijām Latvijas pilsētās, kur saskaņā ar IZM statistiku⁴, 2008./2009.mācību gadā no visiem skolēniem, kas mācās mazākumtautību skolās, 61% mācās Rīgā, 27% - Latvijas lielajās pilsētās, un 12% - pārējās apdzīvotās vietās.

Skolēnu aptaujā iekļāva 10.-12.klašu skolēnus, no kuriem 121 mācās 10.klasē, 267, - 11.klasē, bet 123 – 12.klasē. Aptaujas dalībnieku vidējais vecums – 17 gadi. Aptaujāto vidū 41% ir vīriešu, bet 59% - sieviešu.

Lielākā daļa aptaujāto skolēnu ir krievu tautības (70%). 14% jeb 70 skolēnu norāda, ka ir latviešu tautības (1.grafiks), bet tikai 17 skolēniem, kas sevi uzskata par latviešiem, dzimtā valoda ir latviešu valoda.

No visiem aptaujātajiem 94% dzimtā valoda ir krievu valoda, 4% - latviešu valoda, bet 2% - cita valoda. 88% aptaujāto skolēnu ir Latvijas pilsonība.

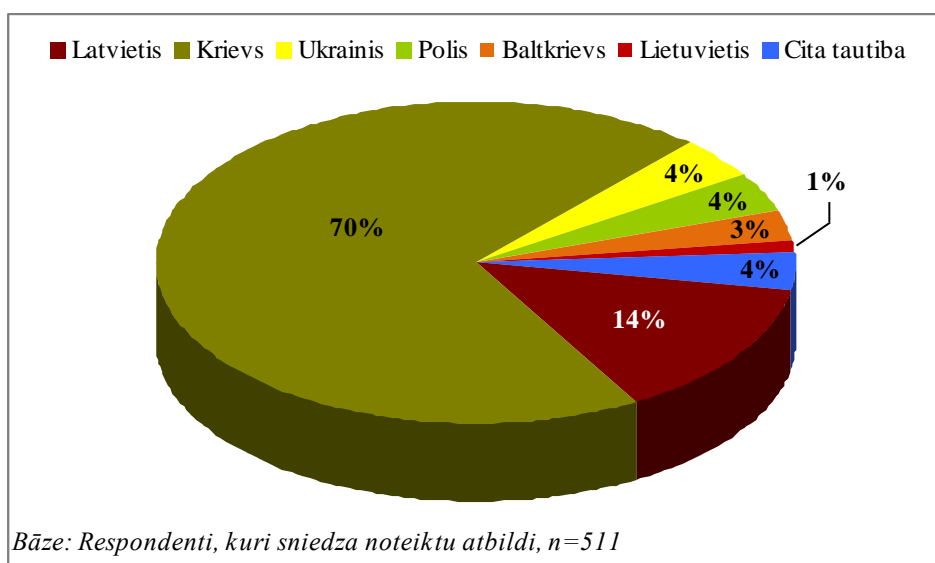
---

³ Pētījuma „Cittautiešu jauniešu integrācija Latvijas sabiedrībā izglītības reformas kontekstā” aptauja tika veikta 2004.gada 6.aprīlī – 14.maijā. Aptaujas izlase: 1189 9.-12.klašu skolēni. Aptaujas metode – anketēšana klasē. Pilns pētījuma teksts pieejams: Kļave, E., Jeruma, L., Krišāne, J., (zin. red.) Zepa, B. (2004) *Cittautiešu jauniešu integrācija Latvijas sabiedrībā izglītības reformas kontekstā*. Baltijas Sociālo Zinātņu institūts. Rīga, lpp. 1-112. Pētījums pieejams arī BISS mājas lapā:

http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/minorities/Minority_LV.pdf

⁴ Izglītības un zinātnes ministrijas mājas lapa. <http://izm.izm.gov.lv/registri-statistika/statistika-vispareja/3334.html> Skatīts: 10.06.2010.

1.grafiks. Aptaujāto skolēnu tautība

1.2. Valstiskā identitāte

Valstiskās identitātes pētīšanai tika izmantoti vairāki jautājumi, kas nomēra gan saišu ciešumu ar Latviju, salīdzinājumā ar Eiropu un Krieviju, gan arī raksturo saites ar Latviju (ģimene, draugi, dzimtenes sajūta, nākotnes plāni), kā arī jautājums par apstākļiem, kas pamudinātu aizbraukt no Latvijas.

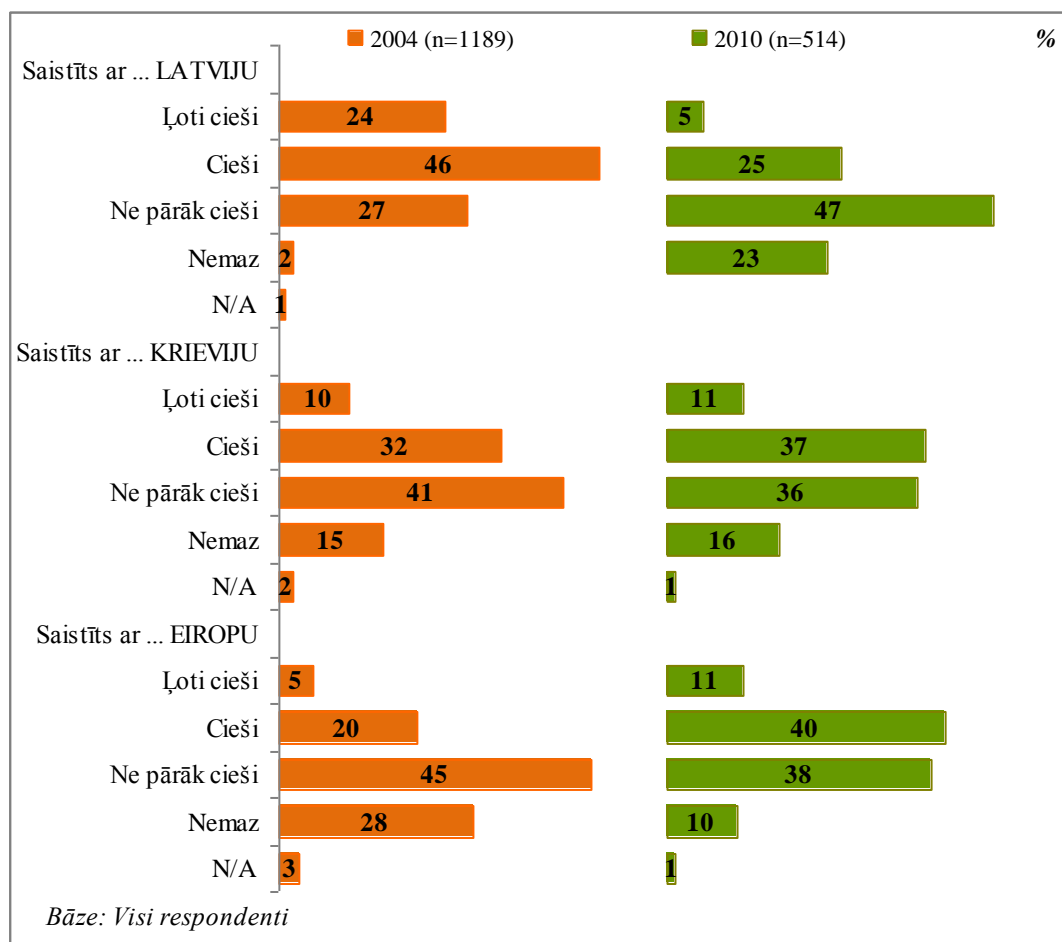
Aptaujas dati parāda, ka pēdējo sešu gadu laikā saišu ciešums ar Latviju skolu jauniešu vidū ir būtiski samazinājies (2.grafiks). Ja 2004.gadā 24% skolēnu atzīmēja, ka jūtas ļoti cieši saistīti ar Latviju, bet 46% - cieši saistīti, tad 2010.gadā tikai 5% aptaujāto skolēnu atzina, ka jūtas ļoti cieši saistīti, bet 25% - cieši saistīti ar Latviju. Viens no iespējamajiem skaidrojumiem šīm izmaiņām ir gan ekonomiskās recesijas ietekme uz objektīvo Latvijas iedzīvotāju situāciju (paaugstinātais bezdarbs, kredītņēmēju problēmas pildīt savas saistības, ekonomiskā migrācija), gan ekonomiskās krīzes negatīvā ietekme uz valsts tēlu.

Salīdzinot kopības sajūtu ar Latviju ar kopības sajūtu ar Krieviju un Eiropu skolēnu vidū, jāatzīmē, ka saišu ciešuma vērtējums ar Krieviju nav būtiski mainījies pēdējo gadu laikā, bet kopības sajūta ar Eiropu ir pieaugusi. Būtiski norādīt, ka 2010.gada pavasara dati liecina, ka skolēni jūtas vienlīdz cieši saistīti kā ar Krieviju, tā ar Eiropu, bet būtiski mazāk ir to jauniešu, kas izjūt ciešas saites ar Latviju.

Visbiežāk atzīmētā atbilde par to, kas jauniešus saista ar Latviju, ir ģimene (91%). Otrajā vietā ir draugi un paziņas (75%). Trešais nozīmīgākais aspekts ir dzimtenes sajūta (43%). Salīdzinot ar 2004.gada aptauju, skolēnu atbildes uz šo jautājumu nav būtiski mainījušās, izņemot to, ka ir samazinājies jauniešu skaits, kas atzīmē, ka ar Latviju saista savu nākotni – mācības, darbu. Ja 2004.gadā šo atbilžu variantu atzīmēja 27% skolēnu, tad 2010.gadā – tikai 15% (3.grafiks).

2.grafiks. Kopības sajūta ar Latviju, Krieviju un Eiropu

Cik cieši Tu Jūties saistīts ar ... Latviju, ... Krieviju, ... Eiropu?

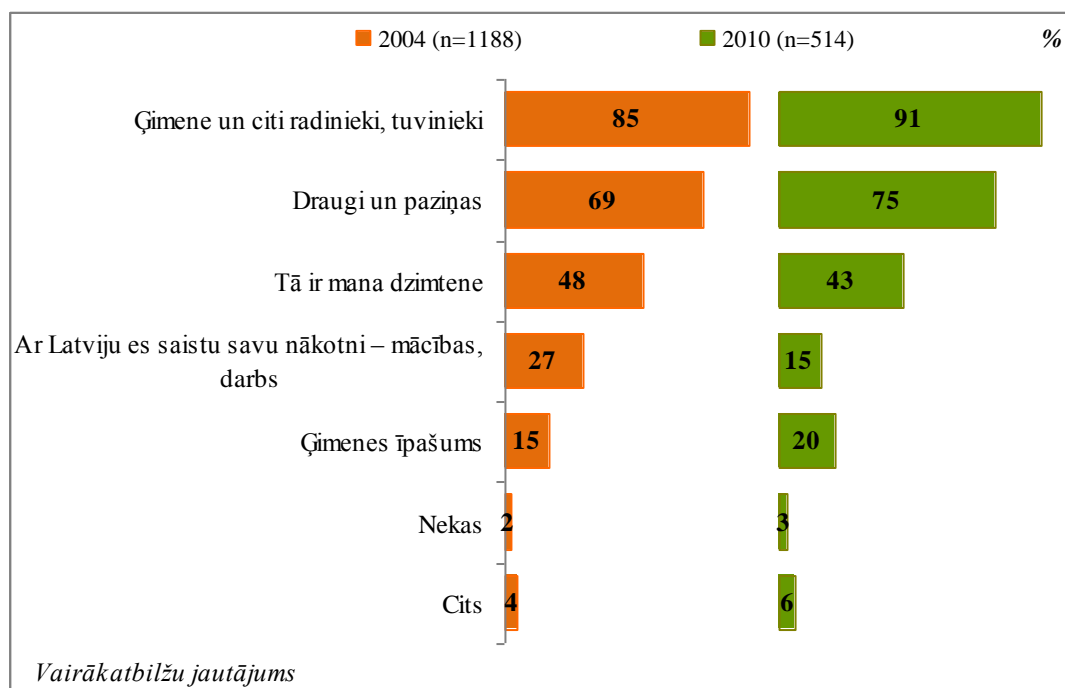
Galvenais faktors, kas veicinātu skolēnus aizbraukt no Latvijas, gan 2004.gadā, gan 2010.gadā ir iespēja dabūt darbu ārzemēs (4.grafiks). Salīdzinoši būtiski ir pieaudzis to jauniešu skaits, kas atzīmē arī iespēju mācīties ārzemēs (2004.gadā – 69%, 2010.gadā – 80%).

Citi skolēnu atzīmētie faktori ir ģimenes apstākļi (47%), veselības problēmas, kuras nevar atrisināt Latvijā (38%), laulības ar ārzemnieku (31%). Līdzīgi kā 2004.gadā, arī 2010.gadā šo aspektu biežāka atzīmē meitenes (38%), nekā zēni (22%).

Retāk atzīmēti apsvērumi aizbraukšanai no Latvijas ir slikti sadzīves apstākļi un pilsonības problēmas. Tie respondenti, kas atzīmējuši „citu atbildi”, visbiežāk kā atbildes variantu ir ierakstījuši „ekonomiskā krīze” un citus ar ekonomisko situāciju saistītus aspektus (bezdarbs, nodokļi, iespējas saņemt lielāku algu).

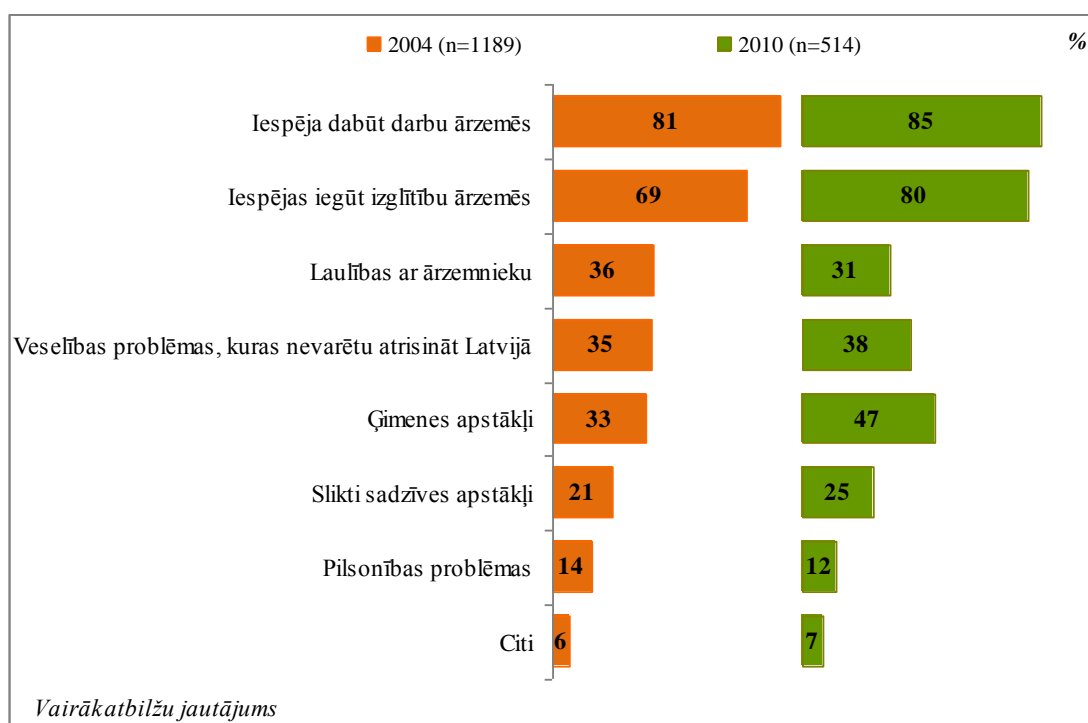
3.grafiks. Faktori, kas piesaista Latvijai

Kas Tevi piesaista Latvijai?

4.grafiks. Apstākļi, kas pamudinātu aizbraukt no Latvijas

Kādi apstākļi Tevi pamudinātu aizbraukt no Latvijas?

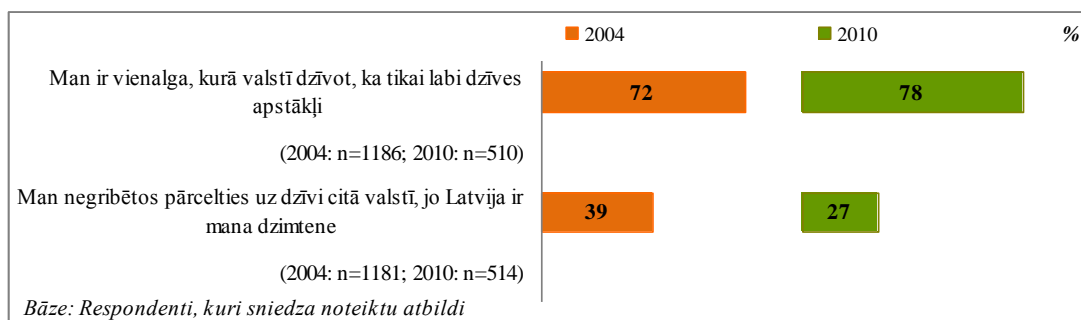

Arī skolēnu attieksme pret apgalvojumiem par piederību valstij apliecina, ka izteikta piederības sajūta Latvijai ir tikai nelielai daļai skolēnu: 27% skolēnu piekrīt izteikumam „Man negribētos pārcelties uz dzīvi citā valstī, jo Latvija ir mana dzimtene”. Salīdzinot ar 2004.gadu, skolēnu skaits, kas piekrīt šim apgalvojumam ir samazinājies. 78% skolēnu ir orientēti galvenokārt uz labu dzīves apstākļu nodrošināšanu un piekrīt izteikumam „Man ir vienalga, kurā valstī dzīvot, ka tikai labi dzīves apstākļi” (5.grafiks).

Viens no valstiskās identitātes formālajiem rādītājiem ir pilsoniskais statuss, un šeit jānorāda, ka aptaujāto skolēnu vidū 12% nav Latvijas pilsoņi. Šiem jauniešiem tika uzdots jautājums, vai viņi vēlas iegūt Latvijas pilsonību. Atbildes uz šo jautājumu parāda, ka Latvijas pilsonību vēlētos iegūt 39%. 2004.gada aptaujā skolēnu skaits, kam nav Latvijas pilsonības, bija ievērojami lielāks (34%), bet no viņiem 70% vēlējās iegūt Latvijas pilsonību. Atšķirības pilsoniskajā statusā un vēlmē iegūt Latvijas pilsonību lielā mērā var skaidrot ar to, ka to skolēnu vecāki, kas vēlējās, lai viņu bērni ir Latvijas pilsoņi, ir uzrakstījuši pieprasījumu piešķirt viņu bērnam Latvijas pilsonību, jo skolēni, kas šobrīd mācās vidusskolā, ir dzimuši pēc 1991.gada un, ja viņi ir dzimuši Latvijā, pilsonība tiek piešķirta automātiski, nepieciešams tikai vecāku iesniegums.

5.grafiks. Attieksme pret apgalvojumiem par piederību valstij

Apgalvojumiem tika piedāvāti atbilžu varianti - 'pilnīgi piekrītu', 'drīzāk piekrītu', drīzāk nepiekrītu' un 'pilnīgi nepiekrītu'. Zīmējumā atspoguļotas kopā summētas atbildes 'pilnīgi piekrītu' un 'piekrītu'.

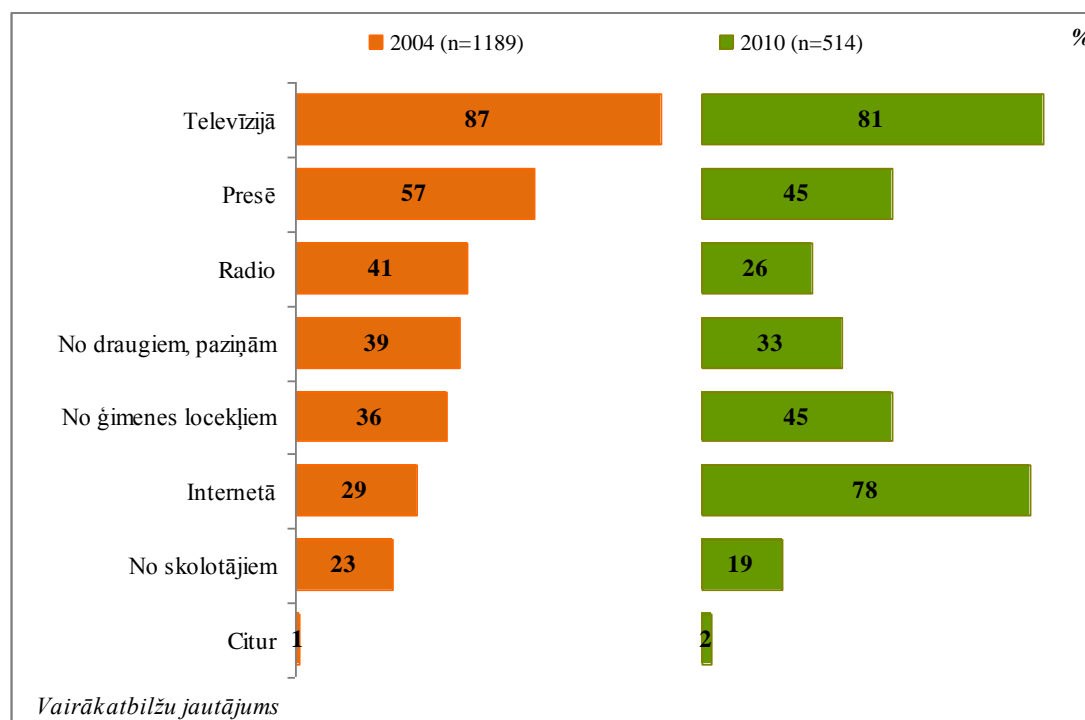

1.3. Politiskā socializācija

Līdzīgi kā 2004.gadā skolēni visbiežāk kā informācijas avotus par politiskajiem notikumiem un aktualitātēm valstī min televīziju (81%). Taču atšķirībā no 2004.gada, būtiski ir pieaugusi Interneta nozīme skolēnu dzīvē, jo to kā informācijas avotu min 78% skolēnu (2004.gadā tikai 29%). Toties samazinājusies ir preses un radio nozīme, jo to atzīmē vairs tikai atbilstoši 45% un 26% skolēnu (2004.gadā – 57% un 41%).

6.grafiks. Informācijas avoti

Saki, lūdzu, kur Tu iegūsti visvairāk informācijas par politiskajiem notikumiem un aktualitātēm valstī?

Bez masu medijiem pietiekami nozīmīgi informācijas avoti par politiskajiem notikumiem un aktualitātēm valstī ir arī ģimenes locekļi (45%) un draugi, paziņas (33%). Salīdzinoši vismazākā loma skolēnu pašvērtējumā ir skolotājiem – tikai 19% atzīmē, ka skolotāji ir būtiski informācijas avoti par politiskajiem notikumiem un aktualitātēm valstī.

Aktīvāk Internetu kā informācijas avotu izmanto zēni (zēni - 85%, meitenes – 73%), meitenes salīdzinoši nedaudz biežāk nekā zēni lasa preses izdevumus (zēni - 41%, meitenes – 47%) un klausās radio (zēni - 21%, meitenes – 29%).

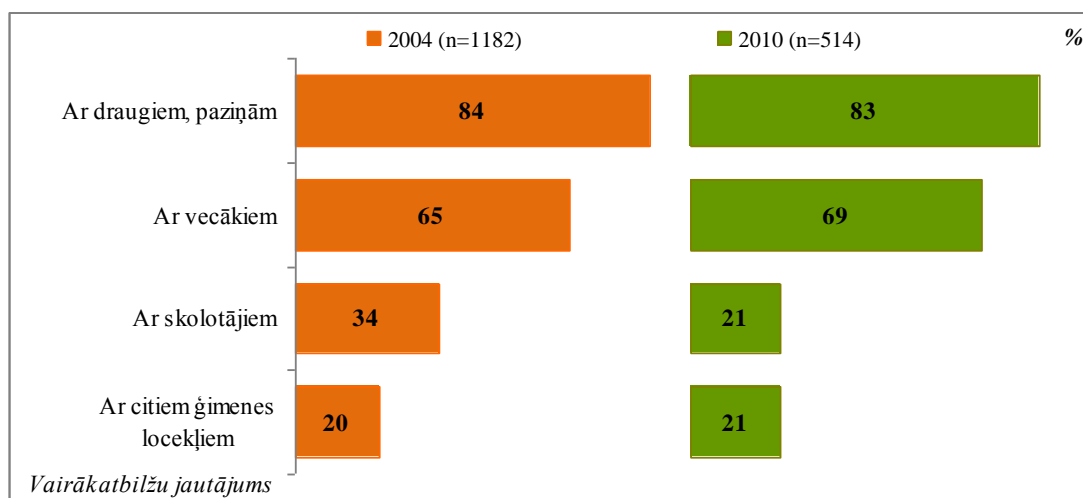
Ja kā informācijas avoti biežāk tika minēti ģimenes locekļi, tad diskusijas skolēniem biežāk ir ar draugiem un paziņām, jo 83% skolēnu atzīmē, ka visbiežāk politiskos jautājumus apspriež ar draugiem (7.grafiks). Draugu un paziņu loma pieaug arī ar vecumu – 12.klašu skolēnu vidū ar draugiem politiskos jautājumus apspriež 87%, bet 10.klasē – 77% skolēnu.

Liela nozīme socializācijas procesā vidusskolas vecuma jauniešiem joprojām ir vecākiem, jo ar vecākiem politiskos notikumus apspriež 69% jauniešu. Daudz retāk politiskie notikumi tiek apspriesti ar skolotājiem (21%) un citiem ģimenes locekļiem (21%).

Salīdzinot 2010.gada un 2004.gada aptauju datus, redzams, ka politisko notikumu apspriešanā samazinājusies ir skolotāju loma, kas, iespējams, ir skaidrojams ar to, kas mazākumtautību skolas un skolotāji vairs nav politisko procesu centrālais jautājums, kā tas bija 2004.gadā saistībā ar protestiem pret izglītības reformu mazākumtautību skolās.

7.grafiks. Cilvēki, ar ko apspriež politiskos notikumus

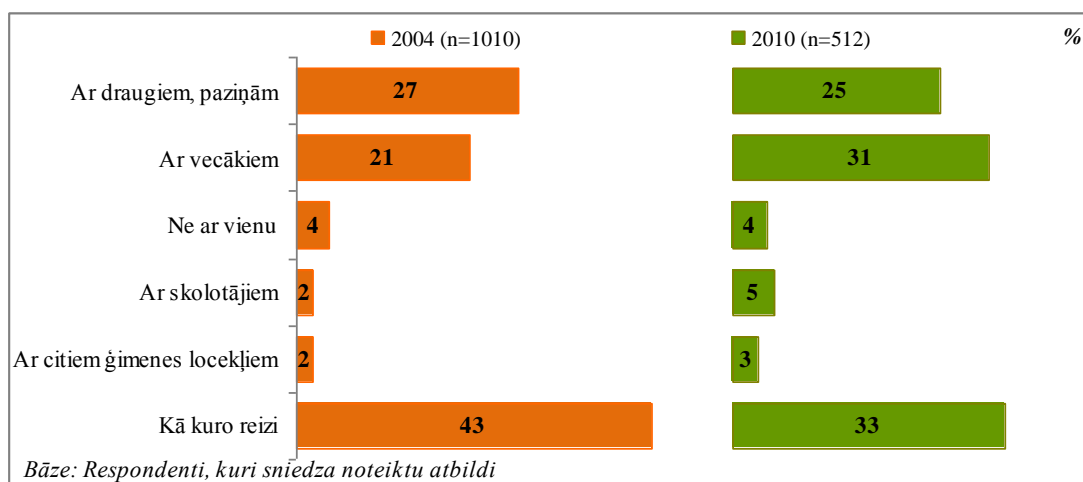
Ar ko Tu visbiežāk apspried politiskus jautājumus (piemēram, Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā, izglītības reforma, valdības krīze utml.)?

Uz jautājumu „Ar ko Tev visbiežāk sakrīt viedokļi politiskos jautājumos?” skolēni līdzīgi kā 2004.gadā liela daļa (33%) izvēlas atbildi „kā kuro reizi” (8.grafiks). Salīdzinoši ir palielinājies to skolēnu skaits, kam viedoklis politiskajos jautājumos sakrīt ar vecākiem (2010.gadā – 31%, 2004.gadā – 21%). 25% jauniešu visbiežāk viedoklis politiskos jautājumos sakrīt ar draugu viedokli. Skolotāji 2010.gadā tāpat kā 2004.gadā nav tie, ar kuriem visbiežāk sakrīt skolēnu viedokļi politiskajos jautājumos.

8.grafiks. Līdzīgi viedokļi politiskajos jautājumos

Ar ko Tev visbiežāk sakrīt viedokļi politiskajos jautājumos?

1.4. Politiskā līdzdalība

Kopumā politiskā aktivitāte mazākumtautību skolēnu vidū 2010.gadā ir būtiski mazāka kā 2004.gadā.

Pēdējā pusgada laikā dažādās protesta akcijās - mītiņos, parakstu vākšanās - ir piedalījušies 12% mazākumtautību skolēnu. Salīdzinot ar 2004.gadu tas ir ievērojami mazāk, jo tad – protestu pret izglītības reformu laikā – dažādās protesta akcijās bija piedalījušies 53% skolēnu (9.grafiks).

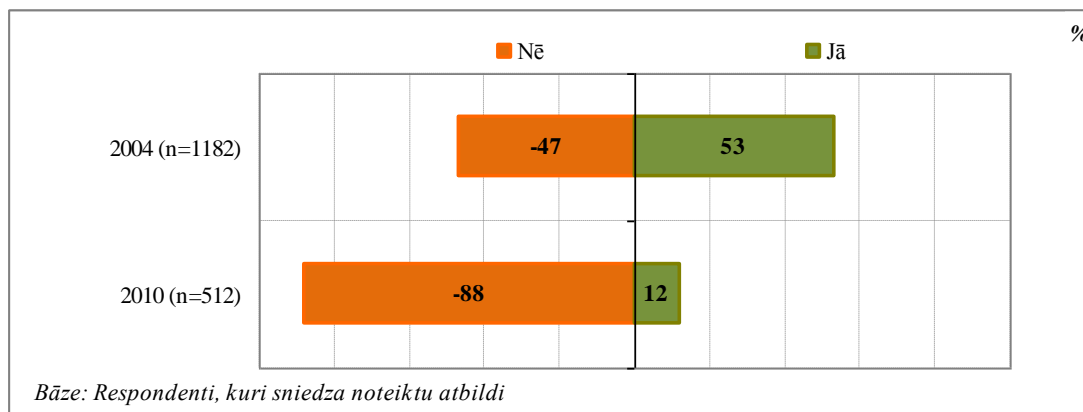
10% skolēnu pēdējā pusgada laikā ir iesaistījušies kādā organizācijā, lai risinātu kādus sabiedriskus un politiskus jautājumus (2004.gadā – 17%). Salīdzinoši protesta akcijās nedaudz vairāk iesaistījušies ir skolēni bez Latvijas pilsonības, bet sociāli politiskās organizācijās – pilsoņi, kā arī Rīgas skolēni, tomēr jāatzīmē, ka tās nav statistiski būtiskas atšķirības (10.grafiks).

Nedaudz samazinājies ir arī politiskās līdzdalības svarīguma vērtējums (11.grafiks). Ja 2004.gadā 42% skolēnu uzskatīja, ka ir ļoti svarīgi iesaistīties politiskās un sabiedriskās aktivitātēs, aizstāvēt savas intereses un viedokļus, tad 2010.gadā ļoti svarīgi tas šķita tikai 27%. Salīdzinoši puīšu vidū ir nedaudz vairāk to, ka uzskata, ka iesaistīties politiskās un sabiedriskās aktivitātēs ir ļoti svarīgi (zēni - 32%, meitenes – 22%).

Skolēnu attieksme pret apgalvojumiem par līdzdalības iespējām Latvijā (12.grafiks) parāda, ka mazākumtautību skolēnu pārliecība par demokrātijas pamatprincipu reālu darbību Latvijā nav visai liela. Tikai 35% skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka „Latvijā visiem cilvēkiem ir vienlīdzīgas iespējas ietekmēt lēmumu pieņemšanu”. Nedaudz vairāk skolēnu vidū ir to, kas neapšaubā vārda brīvību un piekrīt apgalvojumam „Latvijā man ir iespēja brīvi paust savu viedokli jebkurā jautājumā” (45%). Salīdzinot ar 2004.gadu, pārliecība par iespēju brīvi paust savu viedokli jebkurā jautājumā ir nedaudz paaugstinājusies. Tomēr tas, ka jauniešu vidū vairāk kā 50% nav pārliecināti par vārda brīvības iespējām Latvijā, ir būtisks rādītājs, un būtu atbilstoši jāizvērtē - vai tas liecina par demokrātijas pamatprincipu neievērošanu valstī vai arī par nepilnīgu izpratni par vārda brīvību skolēnu vidū.

9.grafiks. Līdzdalība protesta akcijās pēdējā pusgada laikā

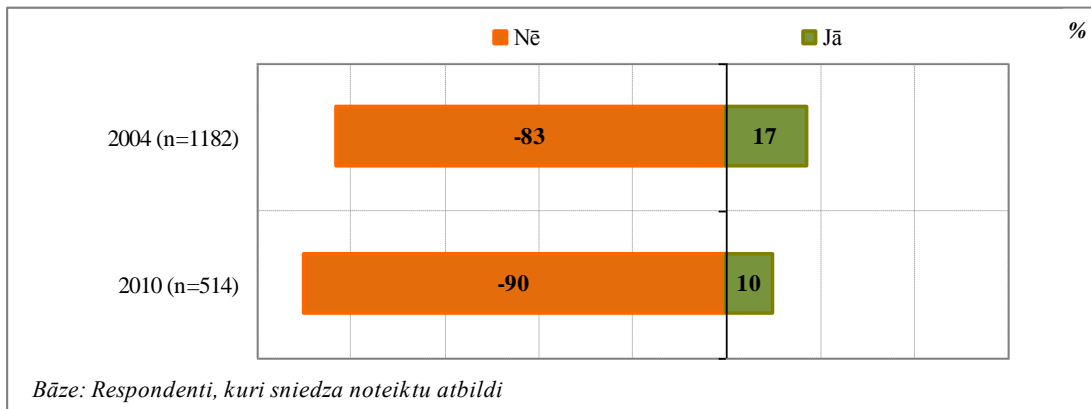
Vai pēdējā pusgada laikā Tu esi piedalījies kādās protesta akcijās?

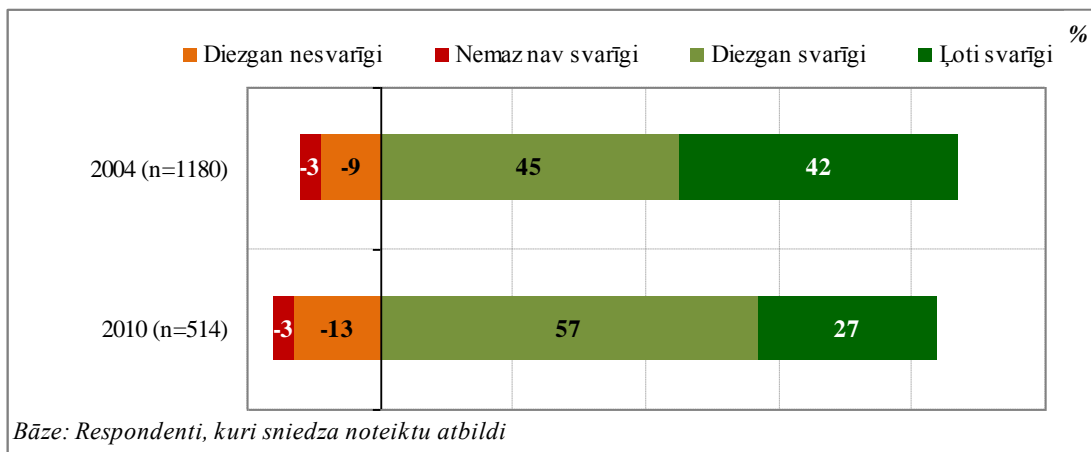
10.grafiks. Iesaistīšanās kādās organizācijās pēdējā pusgada laikā

Vai pēdējā pusgada laikā Tu esi iesaistījies kādā organizācijā, biedrībā, lai risinātu kādus sabiedriskus un politiskus jautājumus?

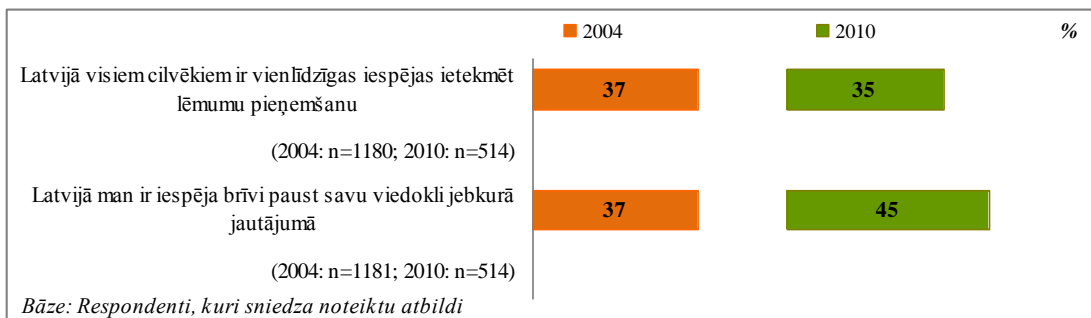
11.grafiks. Politiskās līdzdalības svarīguma vērtējums

Kā Jūs domājat, cik svarīgi ir iesaistīties politiskās un sabiedriskās aktivitātēs, aizstāvēt savas intereses un viedokļus?

12.grafiks. Attieksme pret apgalvojumiem par līdzdalības iespējām Latvijā

Apgalvojumiem tika piedāvāti atbilžu varianti - 'pilnīgi piekrītu', 'drīzāk piekrītu', 'drīzāk nepiekrītu' un 'pilnīgi nepiekrītu'. Zīmējumā atspoguļotas kopā summētas atbildes 'pilnīgi piekrītu' un 'piekrītu'.

1.5. Latviešu valoda

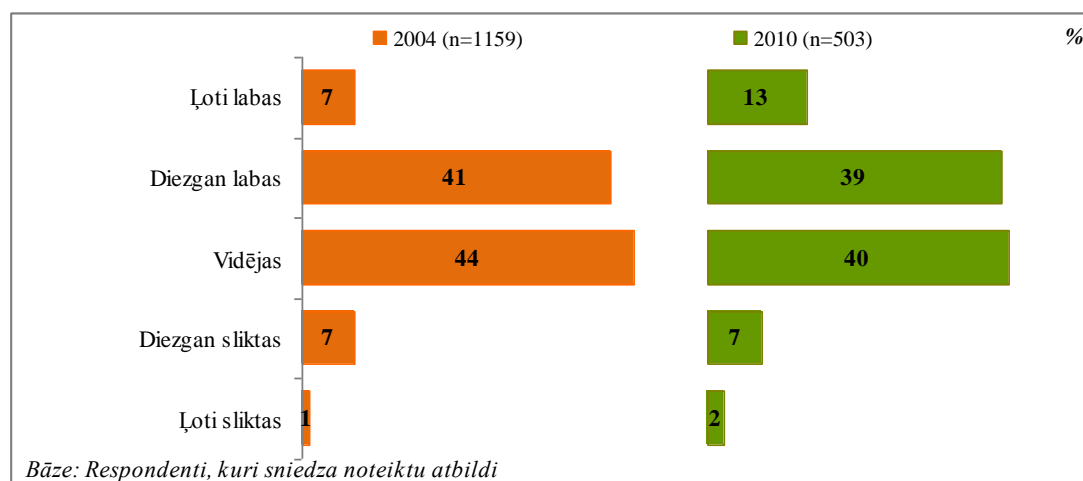
Valodas zināšanas

Skolēnu latviešu zināšanu pašvērtējums, salīdzinot 2004. un 2010.gada aptauju rezultātus, nav būtiski mainījies, vienīgi nedaudz ir palielinājies to skaits, kas savas latviešu valodas zināšanas vērtē kā ļoti labas (2004.gadā – 7%, 2010.gadā – 13%). Kopumā 52% skolēnu uzskata, ka viņiem ir labas vai ļoti labas latviešu valodas zināšanas, 40% tās vērtē kā vidējās, bet 9% savas latviešu valodas zināšanas uzskata par sliktām vai ļoti sliktām.

Jāatzīmē, ka meitenēm, Latvijas pilsoņiem, kā arī 12.klašu skolēniem, salīdzinājumā ar 10.klašu skolēniem, ir nedaudz augstāks savu latviešu valodu zināšanu pašvērtējums.

13.grafiks. Latviešu valodas zināšanu pašvērtējums

Kā Tu kopumā vērtē savas latviešu valodas zināšanas?

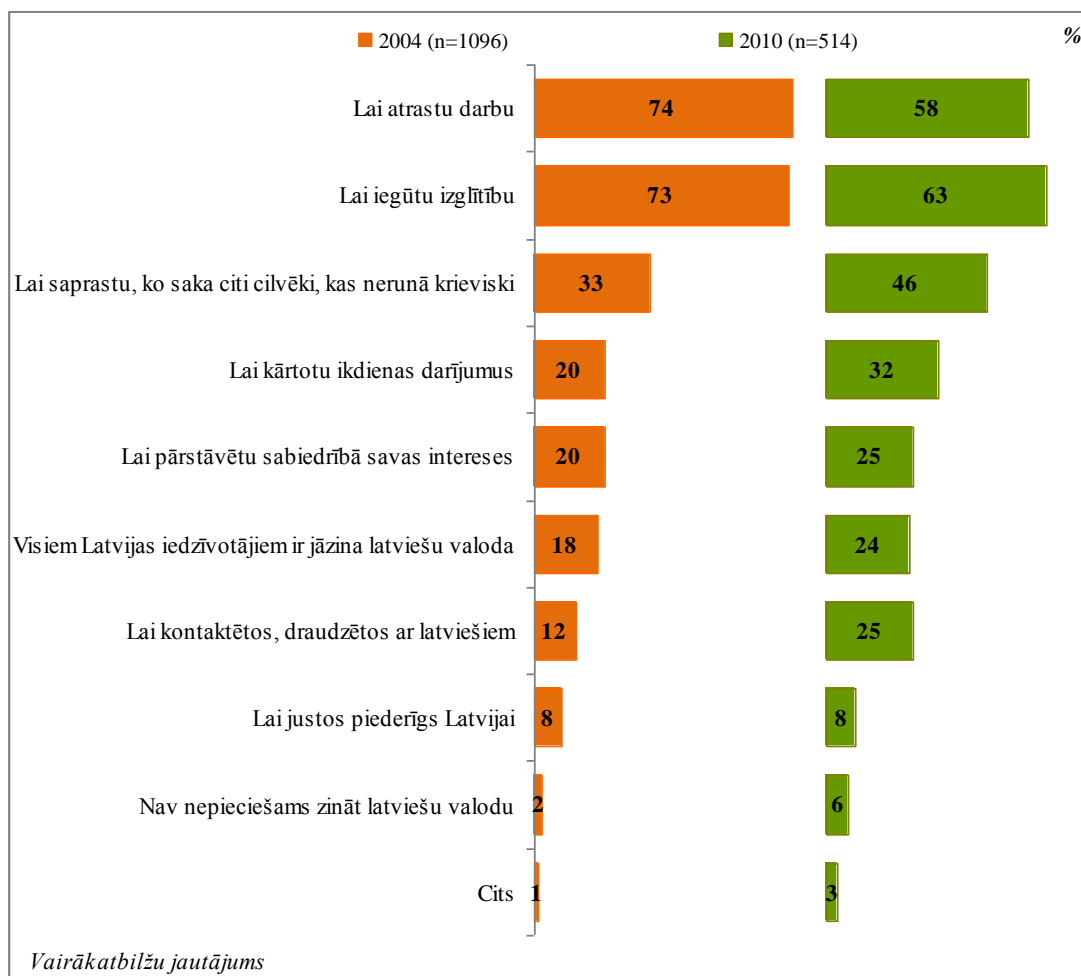

Interesanti, ka ir nedaudz mainījusies skolēnu motivācija, kāpēc mācīties latviešu valodu. Lai gan uz jautājumu „Kāpēc, Tavuprāt, ir nepieciešams zināt latviešu valodu?” joprojām visbiežāk izvēlētas atbildes ir: „lai iegūtu izglītību” (63%) un „lai atrastu darbu” (58%), tomēr, salīdzinot ar 2004.gadu, šo atbilžu popularitāte ir mazinājusies. Toties ir palielinājies to skolēnu skaits, kas izvēlas atbildes: „lai saprastu, ko saka citi cilvēki, kas nerunā krieviski” (46%), „lai kārtotu ikdienas darījumus” (32%) un „lai kontaktētos, draudzētos ar latviešiem” (25%).

Statistiski būtiskas atšķirības šajā jautājumā ir dažādās klašu grupās. 12.klases skolēni, salīdzinot ar 10. un 11.klases skolēniem, biežāk ir izvēlējušies tādas atbildes kā „lai atrastu darbu” (69%), „lai kārtotu ikdienas darījumus” (37%) un „lai pārstāvētu sabiedrībā savas intereses” (34%). Statistiski būtiskas atšķirības ir arī zēnu un meiteņu atbildēs – meitenes biežāk nekā zēni ir atzīmējušas, ka latviešu valoda ir nepieciešama, lai iegūtu izglītību (zēni – 57%, meitenes – 67%).

14.grafiks. Latviešu valodas apgūšanas motivācija

Kāpēc, Tavuprāt, ir nepieciešams zināt latviešu valodu?

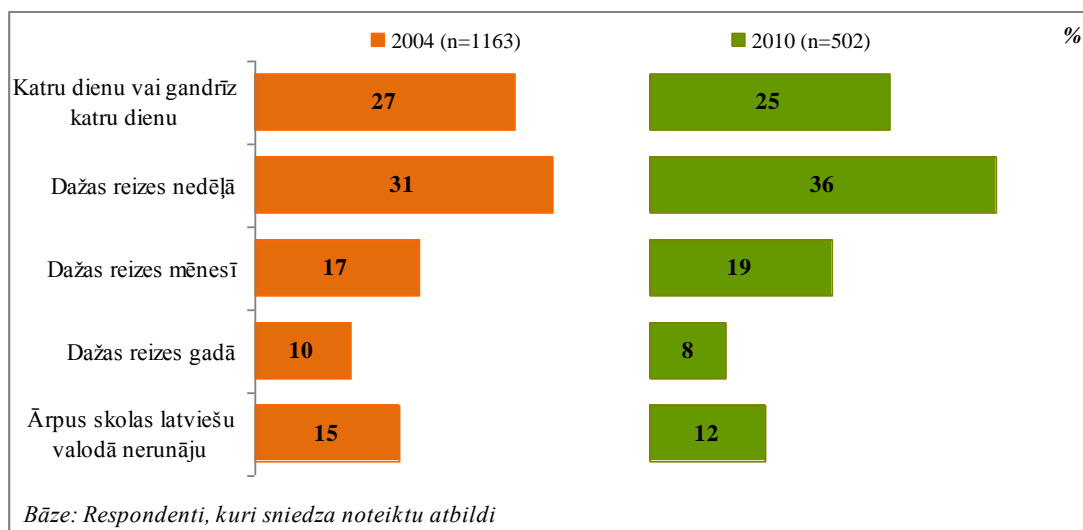
Valodas lietošana

Lai noskaidrotu latviešu valodas lietošanas paradumus tika uzdoti jautājumi gan par dažādām situācijām, kurās mazākumtautību skolēni lieto latviešu valodu, gan arī latviešu valodas lietošanas biežums. Aptaujas atbildes parāda, ka ārpus skolas katru dienu vai gandrīz katru dienu lieto viena ceturtda daļa skolēnu (25%). Vairākas reizes nedēļā ārpus skolas latviski runā 36% skolēnu. Savukārt latviešu valodu vispār ārpus skolas nelieto 12% mazākumtautību skolēnu. Latviešu valodas lietojumā 2004.gadā un 2010.gadā nav statistiski būtisku atšķirību (15.grafiks).

Taču visbiežāk skolēnu latviešu valodu lieto tieši skolā (50%), otrajā vietā ir dažādas sabiedriskas vietas – „uz ielas, veikalā, sabiedriskajā transportā” (49%), bet trešā visbiežāk minētā atbilde ir: „esot kopā ar draugiem latviešiem” (40%). Salīdzinot ar 2004.gadu, ir samazinājies to skaits, kas visbiežāk latviešu valodu lieto skolā (16.grafiks), bet tas nenozīmē, ka latviešu valodas lietošana skolā ir samazinājusies, bet gan to, ka ir palielinājusies latviešu valodas lietošana citās situācijās, piemēram, uz ielas, veikalā, sabiedriskajā transportā (šādu atbilžu interpretāciju nosaka jautājuma formulējums: „Saki, lūdzu, kur Tu visbiežāk runā latviešu valodā”).

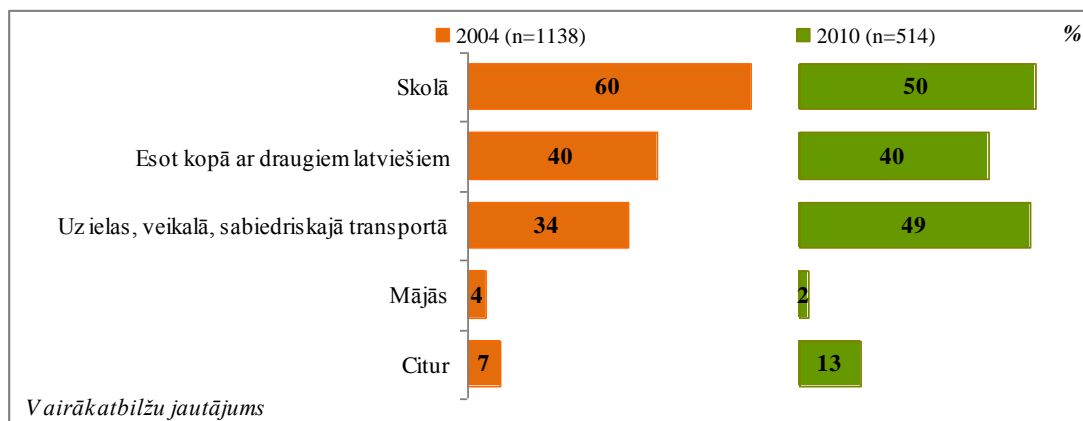
15.grafiks. Latviešu valodas lietošanas biežums ārpus skolas

Cik bieži ārpus skolas Tu runā latviešu valodā?

16.grafiks. Situācijas, kurās visbiežāk tiek lietota latviešu valoda

Saki, lūdzu, kur Tu visbiežāk runā latviešu valodā? (Atzīmē ne vairāk kā divas atbildes.)

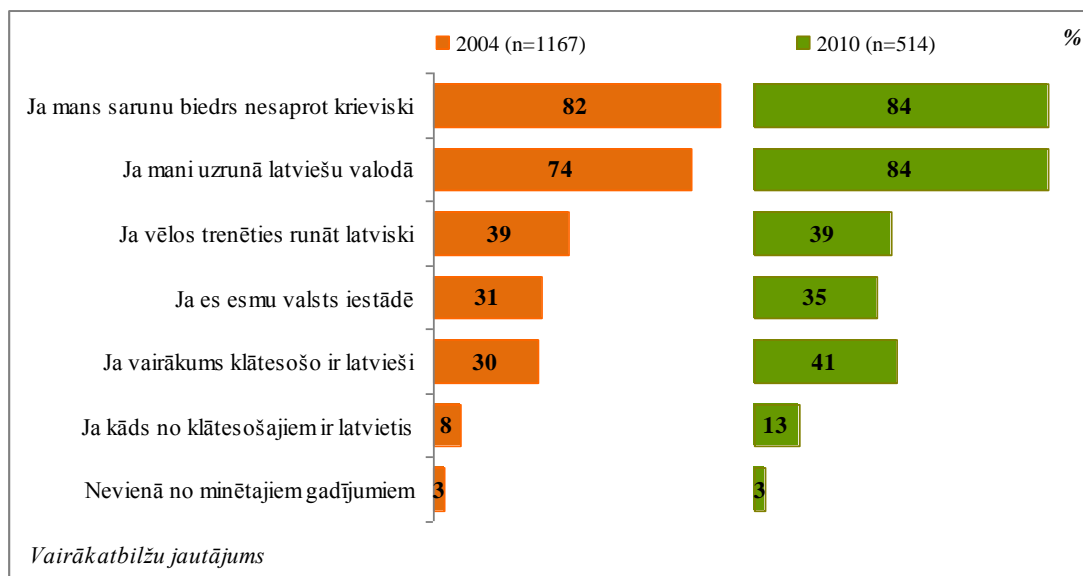
2010.gadā līdzīgi kā 2004.gadā mazākumtautību jaunieši latviski izvēlas runāt, pirmkārt, tad, ja viņus uzrunā latviski (84%), vai arī, ja sarunu biedrs nesaprot krievu valodu (84%). Salīdzinot ar 2004.gadu, ir pieaudzis to skolēnu skaits, kas latviski runā, ja viņus uzrunā latviski, kā arī to skaits, kas latviski runā, ja vairākums klātesošo ir latvieši (41%) (17.grafiks).

Lai noskaidrotu, kuru valodu mazākumtautību jaunieši izvēlas komunikācijā ar latviešiem, tika uzdots jautājums: „Kādā valodā Tu parasti runā ar latviešiem?” (18.grafiks). Atbildes uz šo jautājumu parāda, ka savstarpējā komunikācijā ir pieaugusi latviešu valodas loma. Ja 2004.gadā 62% mazākumtautību skolēnu izvēlējās atbildes „tikai krievu” vai „biežāk krievu nekā latviešu”, tad 2010.gadā šīs atbildes izvēlējās tikai 39% skolēnu, un lielākā daļa mazākumtautību skolēnu ar latviešiem parasti runā tikai latviski vai biežāk latviski kā krieviski (61%).

Kopumā visās situācijās 12.klases skolēni, meitenes un Latvijas pilsoņi salīdzinoši nedaudz biežāk lieto latviešu valodu, bet 10.klašu skolēni, zēni un tie, kam nav Latvijas pilsonības, – salīdzinoši retāk.

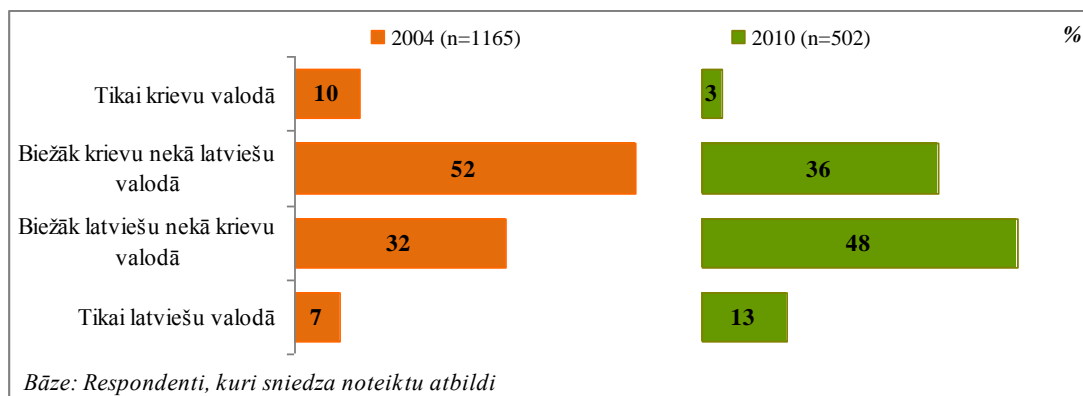
17.grafiks. Situācijas, kurās skolēni parasti izvēlas latviešu valodu

Saki, lūdzu, kurās no minētajām situācijām Tu parasti lieto latviešu valodu?

18.grafiks. Valoda, kurā parasti runā ar latviešiem

Kādā valodā Tu parasti runā ar latviešiem?

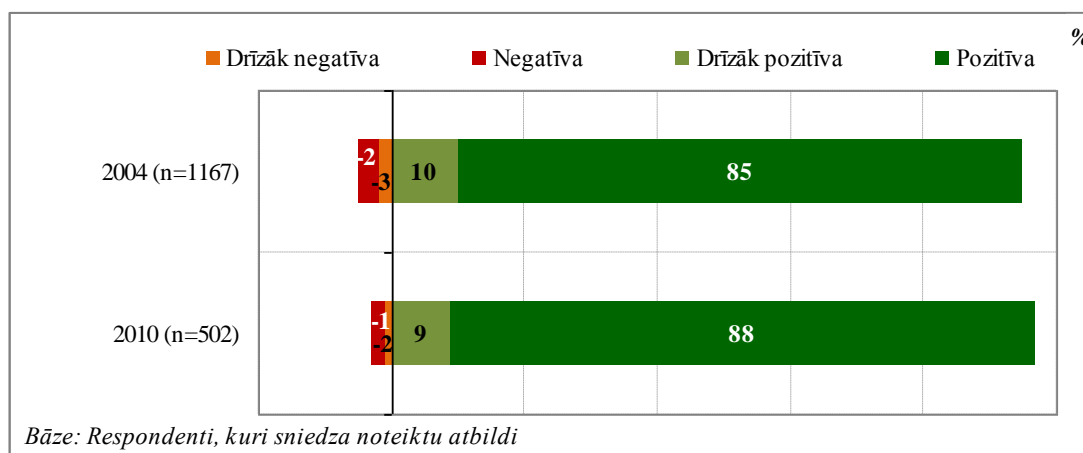

1.6. Krievu valoda

Vairākumam jeb 88% skolēnu ir pozitīva attieksme pret krievu valodas kā otrās valsts valodas ieviešanu Latvijā. 9% skolēnu ir drīzāk pozitīva attieksme, un tikai 3% skolēnu būtu pret krievu valodas kā otrās valsts valodas ieviešanu Latvijā. Salīdzinot ar 2004.gadu, atbildēs nav statistiski būtisku atšķirību (19.grafiks).

19.grafiks. Skolēnu attieksme pret krievu valodas kā otrās valsts valodas ieviešanu Latvijā

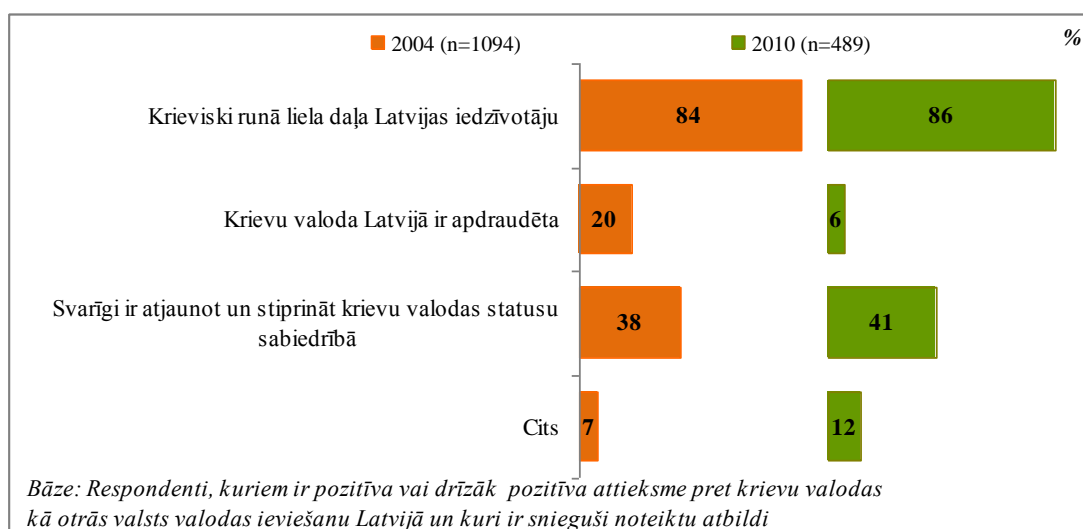
Kāda ir Tava attieksme pret krievu valodas kā otrās valsts valodas ieviešanu Latvijā?

Galvenais iemesls, kādēļ krievu valodai vajadzētu piešķirt otrās valsts valodas statusu, skolēnu vērtējumā ir tas, ka krieviski Latvijā runā liela daļa Latvijas iedzīvotāju (20.grafiks). Šo atbildi ir izvēlējušies 86% skolēnu, 2004.gadā – 84% skolēnu. Otra visbiežāk atzīmētā atbilde ir: „svarīgi ir atjaunot un stiprināt krievu valodas statusu sabiedrībā”. To atzīmējuši 41% skolēnu, 2004.gadā – 38% skolēnu. Salīdzinot ar 2004.gadu, samazinājies ir to skolēnu skaits, kas uzskata, ka krievu valoda Latvijā ir apdraudēta. Ja 2004.gadā šo atbilžu variantu atzīmēja 20% skolēnu, tad 2010.gadā – tikai 6%. Tie skolēni, kas aptaujas anketā ir ierakstījuši kādu citu atbildi (12%), visbiežāk ir minējuši tādus aspektus: krievu vai krieviski runājošo lielais skaits Latvijā un pasaulē, iespēja uzlabot latviešu un krievu attiecības Latvijā, iespēja veicināt Latvijas un Krievijas savstarpējo sadarbību.

20.grafiks. Iemesli, kāpēc krievu valodai būtu jāpiešķir otrās valsts valodas statuss Latvijā

Kāpēc krievu valodai būtu jāpiešķir otrās valsts valodas statuss Latvijā?

Statistiski būtiskas atšķirības šajā jautājumā ir dažādās klašu grupās. 12.klases skolēni, salīdzinot ar 10. un 11.klases skolēniem, biežāk ir izvēlējušies atbildi „krieviski runā liela daļa Latvijas iedzīvotāju” (12.klase - 92%, 11.klase – 87%, 10.klase – 79%), bet 10.klases skolēni vairāk izjūt krievu valodas apdraudētību (12.klase - 2%, 11.klase – 5%, 10.klase – 14%).

1.7. Etniskie tīkli

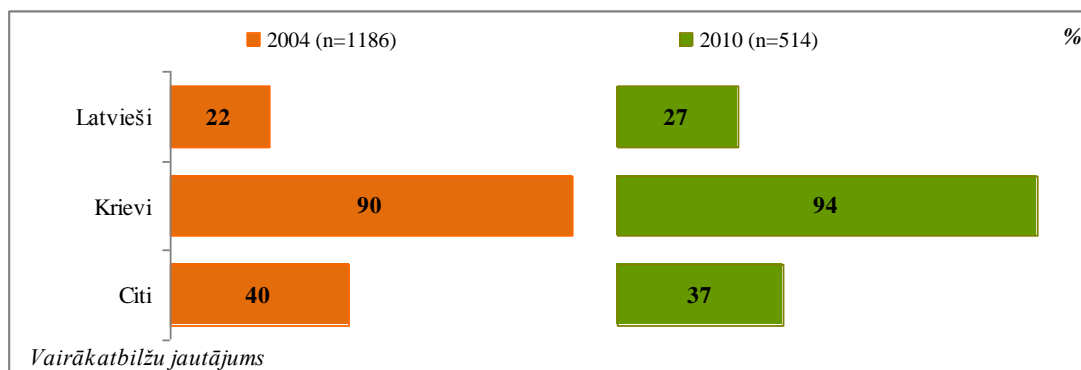
Aptaujātie mazākumtautību skolēni pārsvarā dzīvo krieviskā vidē, kas nav nekāds pārsteigums, ņemot vērā to, ka 70% no viņiem ir krievu tautības un 94% dzimtā valoda ir krievu valoda. Tātad 94% skolēnu ģimenes locekļu vidū ir krievi, 27% - latvieši, bet 37% - kādas citas tautības pārstāvji. Līdzīgi arī tuvākie radnieki 93% skolēnu ir krievi, 36% - latvieši, bet 50% - citas tautības pārstāvji. Tiem skolēniem, kas ir Latvijas pilsoņi, latviešu ģimenē un radnieku vidū ir vairāk (21., 22., 23.grafiks).

Nedaudz atšķirīgāka aina ir skolēnu draugu un paziņu vidū, kur, salīdzinot ar ģimeni un radniekiem, ir lielāks latviešu īpatsvars - 72% skolēnu ir latviešu draugi un paziņas (97% draugi un paziņas ir krievi, 50% - citu tautību pārstāvji).

Šo jautājumu atbildēs 2004.gadā un 2010.gadā nav statistiski būtisku atšķirību.

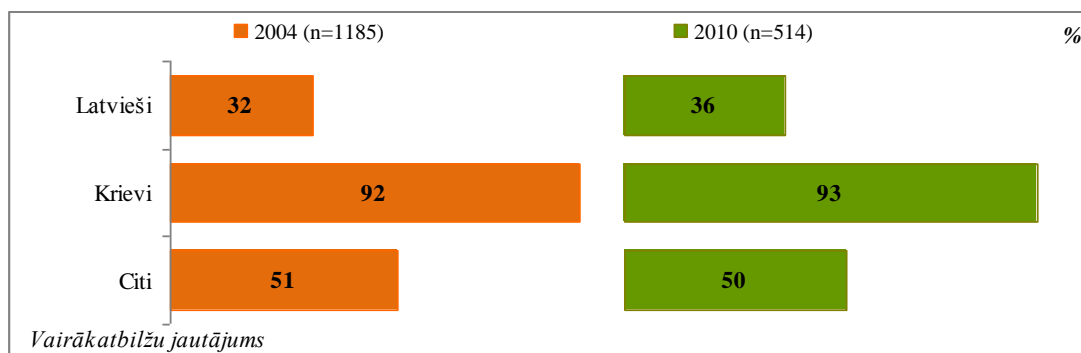
21.grafiks. Tautības ģimenē

Kādas tautības cilvēki ir Tev ģimenē (to cilvēku vidū, ar kuriem Tu dzīvo kopā)?

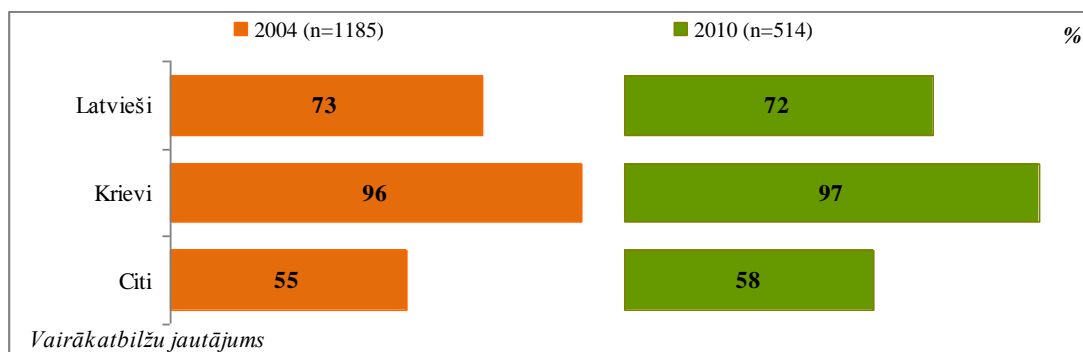
22.grafiks. Tautības tuvo radu vidū

Kādas tautības cilvēki ir Tev tuvos rados?

23.grafiks. Tautības draugu un paziņu vidū

Kādas tautības cilvēki ir Tev draugu un paziņu vidū?

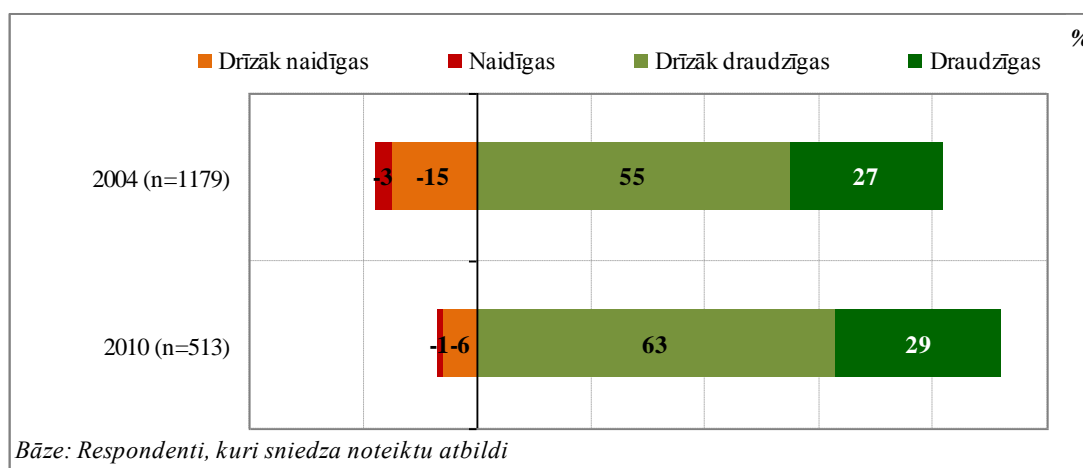

1.8. Etniskās attiecības

Attiecības ar latviešiem mazākumtautību skolēni vērtē kā draudzīgas. Tikai 1% aptaujāto uzskata, ka viņu attiecības ar latviešiem ir naidīgas, bet 6% - ka drīzāk naidīgas. Salīdzinot ar 2004.gadu, mazākumtautību skolēnu attiecības ar latviešiem ir uzlabojušās. Ja 2004.gadā 55% skolēnu uzskatīja, ka viņu attiecības ar latviešiem ir drīzāk draudzīgas, bet 27% - ka draudzīgas, tad 2010.gadā attiecības ar latviešiem kā drīzāk draudzīgas novērtē 63%, bet kā draudzīgas – 29% (24.grafiks).

24.grafiks. Attiecības ar latviešiem

Kā Tu raksturotu savas attiecības ar latviešiem?

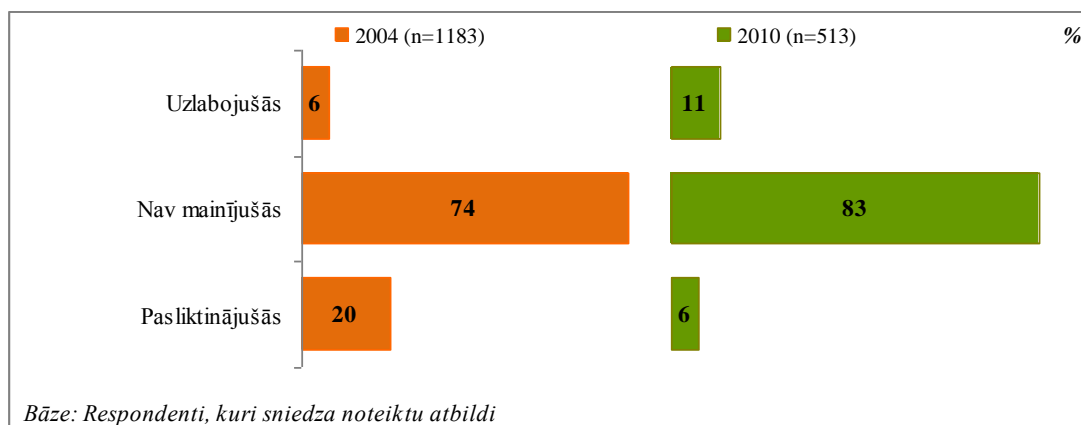

Atbildes uz jautājums „Kā ir izmainījušās Tavas attiecības ar latviešiem pēdējā pusgada laikā?” parāda, ka 2010.gadā skolēnu vidū tikai 6% ir pasliktinājušās attiecības ar latviešiem, bet 11% tās ir uzlabojušās un 83% palikušas nemainīgas. Savukārt 2004.gadā 20% skolēnu norādīja, ka viņiem ir pasliktinājušās attiecības ar latviešiem, un, iespējams, viens no galvenajiem iemesliem tam bija politiskās debātes par izglītības reformas mazākumtautību skolās jautājumiem (25.grafiks).

25.grafiks. Attiecību ar latviešiem izmaiņas pēdējā pusgada laikā

Kā ir izmainījušās Tavas attiecības ar latviešiem pēdējā pusgada laikā?

Aptaujas anketā tika iekļauta virkne apgalvojumu par etniskajām attiecībām Latvijā. Ar faktora analīzes⁵ palīdzību, izmantojot principiālo komponentu faktoru analīzi ar *varimax* rotāciju, tika atrasti četri nozīmīgi latentie faktori – (1) etniskā nošķirtība; (2) politiskā līdztiesība; (3) diskriminācija darba tirgū un (4) kosmopolītisms.

Pirmais atrastais latentais faktors – etniskā nošķirtība - uzrāda augstu tiešo korelāciju ar tādiem aspektiem kā:

- Es izvairos no kontakta ar latviešiem, jo man viņi nepatīk – latvieši ir pilnīgi savādāki nekā mana tauta;
- Vislabāk es izvēlētos darbu, kur ir tikai krieviski runājošie;
- Vislabāk es jūtos, kad man apkārt ir tikai krievi vai krieviski runājošie;
- Man labāk patīktu, ja latvieši un krievi (krieviski runājošie) dzīvotu nošķirti;
- Pēdējā laikā man radusies nepatika pret latviešiem;
- Latvieši ir augstprātīgi un kontaktējas tikai ar tiem cilvēkiem, kas zina latviešu valodu.

Savukārt apgriezta (pretēja) korelācija šim faktoram ir ar apgalvojumiem:

- Man nav nekādu problēmu kontaktēties ar latviešiem – latvieši ir tādi paši cilvēki kā visi citi;
- Man patīk, ja apkārt ir dažādu tautību cilvēki un skan gan latviešu, gan krievu valoda;
- Man ir vienalga, vai draudzēties ar latvieti vai krievu, ka tikai ir kopīgas intereses.

Savukārt pilsoniskās līdztiesības faktors uzrāda augstu tiešo korelāciju ar apgalvojumiem:

- Latvijā visiem cilvēkiem ir vienlīdzīgas iespējas ietekmēt lēmumu pieņemšanu;
- Latvijā man ir iespēja brīvi paust savu viedokli jebkurā jautājumā;
- Valsts pakāpeniski uzlabo izglītības kvalitāti krievu skolās.

⁵ Faktora analīze ir statistiski - matemātiskās analīzes metode, lai noskaidrotu un analizētu „slēptos” faktorus. Tās būtība ir – meklēt respondentu atbildēs kopīgo, analizējot saistības starp mainīgajiem, un tās rezultātā atklāt kādus ietekmējošus faktorus.

Trešais faktors - diskriminācija darba tirgū - uzrāda tiešo korelāciju ar apgalvojumiem par etniskuma un pilsoniskās piederības nozīmi darba tirgū, kā arī etnisko aizvainotību:

- a) Latvijā, iekārtojoties jebkurā darbā, nav svarīga profesionālā kvalifikācija, bet pilsonība – priekšroka tiek dota Latvijas pilsoņiem;
- b) Latvijā, iekārtojoties darbā, nav svarīgas profesionālās zināšanas un prasmes, bet gan tautība;
- c) Latvieši ir augstprātīgi un kontaktējas tikai ar tiem cilvēkiem, kas zina latviešu valodu;
- d) Latvieši un krievi (krieviski runājošie)- tās ir divas konfliktējošas nometnes.

Ceturtais faktors – kosmopolītisms – uzrāda augstu saišu stiprumu ar apgalvojumiem par piederības sajūtu valstij: tieša korelācija ar apgalvojumu: „Man ir vienalga, kurā valstī dzīvot, ka tikai labi dzīves apstākļi”, bet apgriezta korelācija ar apgalvojumu: „Man negribētos pārcelties uz dzīvi citā valstī, jo Latvija ir mana dzimtene” (1.Pielikums. Faktora analīzes korelācijas tabula. Rotētā komponentu matrica). Aplūkotie četri faktori kā nozīmīgi latentie faktori tika atrasti arī 2004.gada mazākumtautību skolēnu aptaujā, kurā parādījās arī piektais faktors, kas šajā aptaujā tik viennozīmīgi neparādījās.

Turpinājumā, raksturojot attieksmes pret faktora analīzē izmantotajiem apgalvojumiem, detalizētā aprakstam ir izvēlēti tikai daži, spilgtākie apgalvojumi, kuru vērtējumā ir vērojamas izmaiņas, salīdzinot ar 2004. gadu.

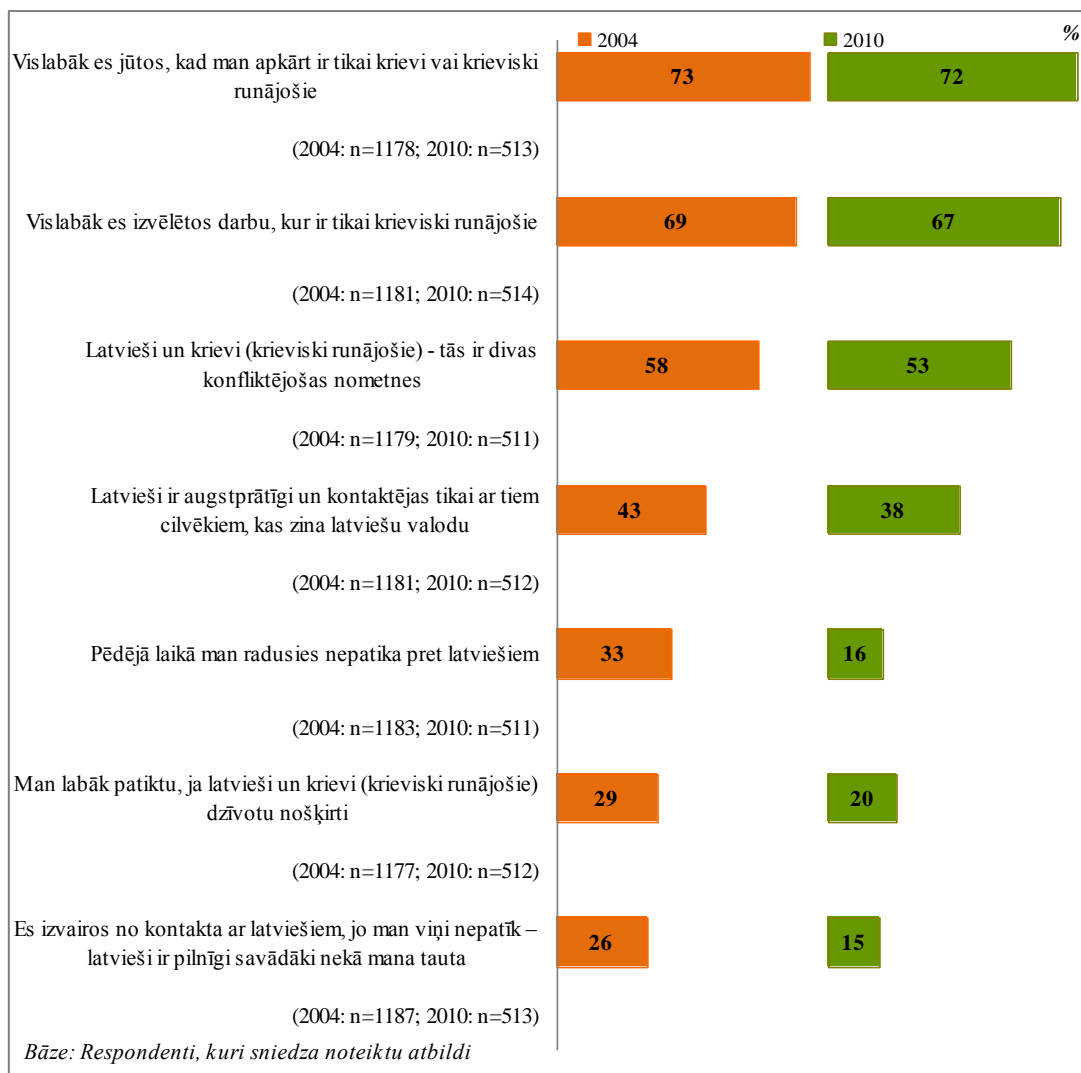
Pirmkārt, attiecībā uz apgalvojumiem, kas raksturo etnisko nošķirtību un attieksmes pret latviešiem (26.grafiks), jāatzīmē, ka skolēnu vidū ir samazinājies to skaits, kas piekrīt apgalvojumam „Es izvairos no kontakta ar latviešiem, jo man viņi nepatīk – latvieši ir pilnīgi savādāki nekā mana tauta” (apgalvojumam piekrīt 2004.gadā – 26%, 2010.gadā – 15%), un būtiski ir samazinājies skolēnu skaits, kas piekrīt apgalvojumam „Pēdējā laikā man radusies nepatika pret latviešiem” (apgalvojumam piekrīt 2004.gadā – 33%, 2010.gadā – 16%).

Šīs tendences loģiski saskan ar izmaiņām attieksmēs arī tādos apgalvojumos kā: „Man nav nekādu problēmu kontaktēties ar latviešiem – latvieši ir tādi paši cilvēki kā visi citi” (apgalvojumam piekrīt 2004.gadā – 75%, 2010.gadā – 84%); „Man patīk, ja apkārt ir dažādu tautību cilvēki un skan gan latviešu, gan krievu valoda” (apgalvojumam piekrīt 2004.gadā – 62%, 2010.gadā – 72%) (27.grafiks).

Tajā pašā laikā, lai gan attiecības ar latviešiem pārsvarā tiek vērtētas kā neitrālas vai draudzīgas, mazākumtautību jaunieši tomēr labāk jūtas krievu vai krieviski runājošajā vidē. To parāda attieksmes pret apgalvojumiem: „Vislabāk es izvēlētos darbu, kur ir tikai krieviski runājošie” (apgalvojumam piekrīt 2004.gadā – 69%, 2010.gadā – 67%); un „Vislabāk es jūtos, kad man apkārt ir tikai krievi vai krieviski runājošie”; (apgalvojumam piekrīt 2004.gadā – 73%, 2010.gadā – 72%).

26.grafiks. Apgalvojumi, kas raksturo etnisko nošķirtību

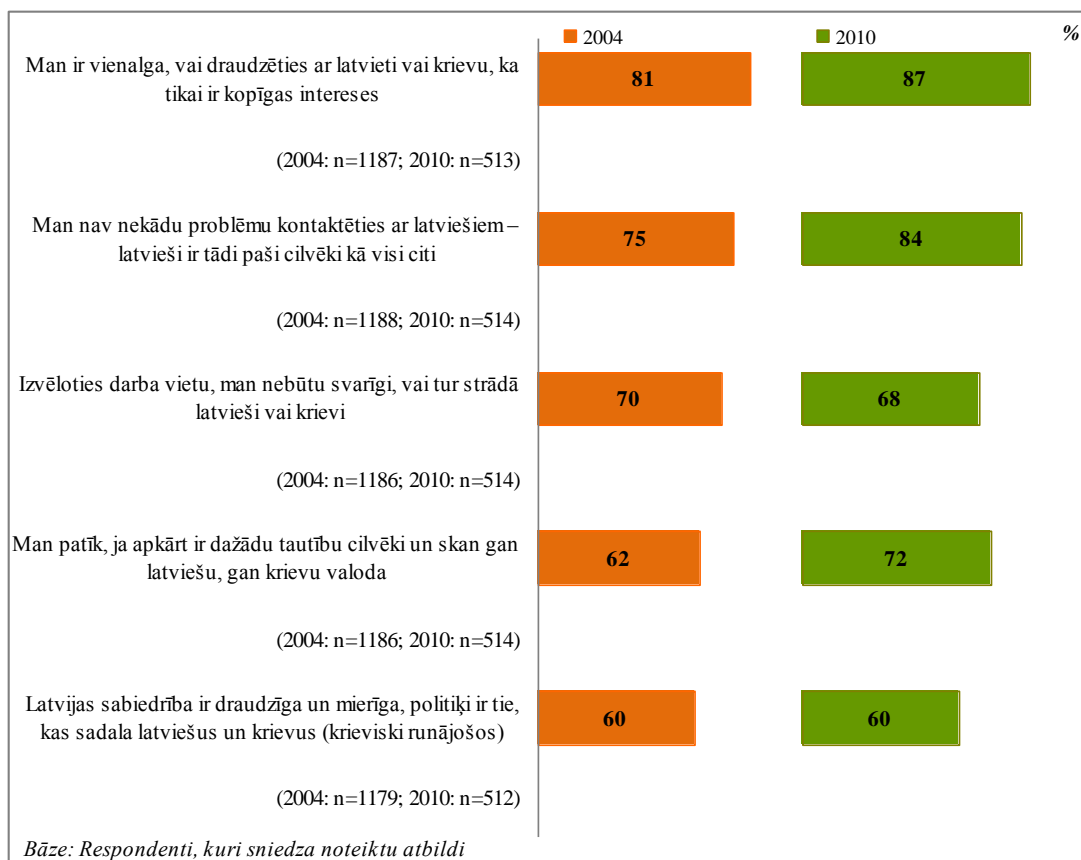
Apgalvojumiem tika piedāvāti atbilžu varianti - 'pilnīgi piekrītu', 'drīzāk piekrītu', 'drīzāk nepiekrītu' un 'pilnīgi nepiekrītu'. Zīmējumā atspoguļotas kopā summētas atbildes 'pilnīgi piekrītu' un 'piekrītu'.

Otrkārt, attiecībā uz apgalvojumiem, kas raksturo sajūtas par diskrimināciju darba tirgū (28.grafiks), pozitīvi jāvērtē tendence, ka nedaudz samazinās skolēnu skaits, kas saskata diskrimināciju Latvijas darba tirgū uz etniskā vai pilsoniskā pamata. Ja 2004.gadā apgalvojumam „Latvijā, iekārtojoties darbā, nav svarīgas profesionālās zināšanas un prasmes, bet gan tautība” piekrīt 39%, tad 2010.gadā – 31%. Savukārt, apgalvojumam „Latvijā, iekārtojoties jebkurā darbā, nav svarīga profesionālā kvalifikācija, bet pilsonība – priekšroka tiek dota Latvijas pilsoņiem” 2004.gadā piekrīt 58%, bet 2010.gadā 47%.

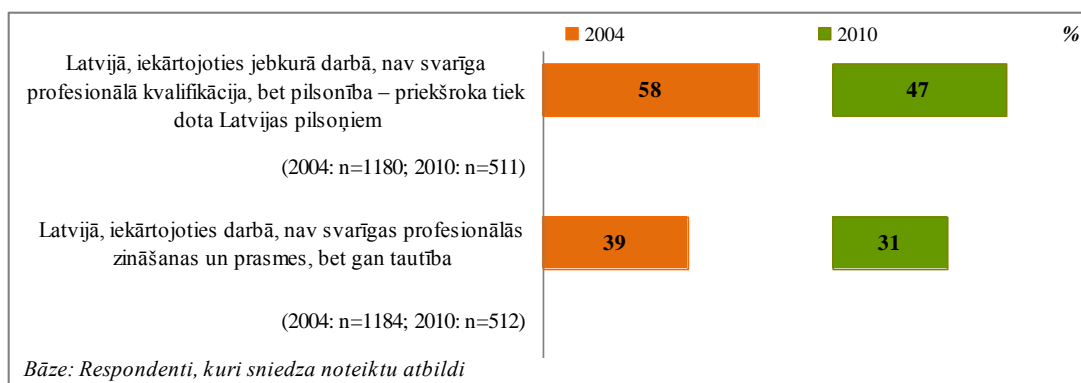
27.grafiks. Apgalvojumi, kas raksturo etnisko toleranci un integrāciju

Apgalvojumiem tika piedāvāti atbilžu varianti - 'pilnīgi piekrītu', 'drīzāk piekrītu', 'drīzāk nepiekrītu' un 'pilnīgi nepiekrītu'. Zīmējumā atspoguļotas kopā summētas atbildes 'pilnīgi piekrītu' un 'piekrītu'.

28.grafiks. Apgalvojumi, kas raksturo diskrimināciju darba tirgū

Apgalvojumiem tika piedāvāti atbilžu varianti - 'pilnīgi piekrītu', 'drīzāk piekrītu', 'drīzāk nepiekrītu' un 'pilnīgi nepiekrītu'. Zīmējumā atspoguļotas kopā summētas atbildes 'pilnīgi piekrītu' un 'piekrītu'.

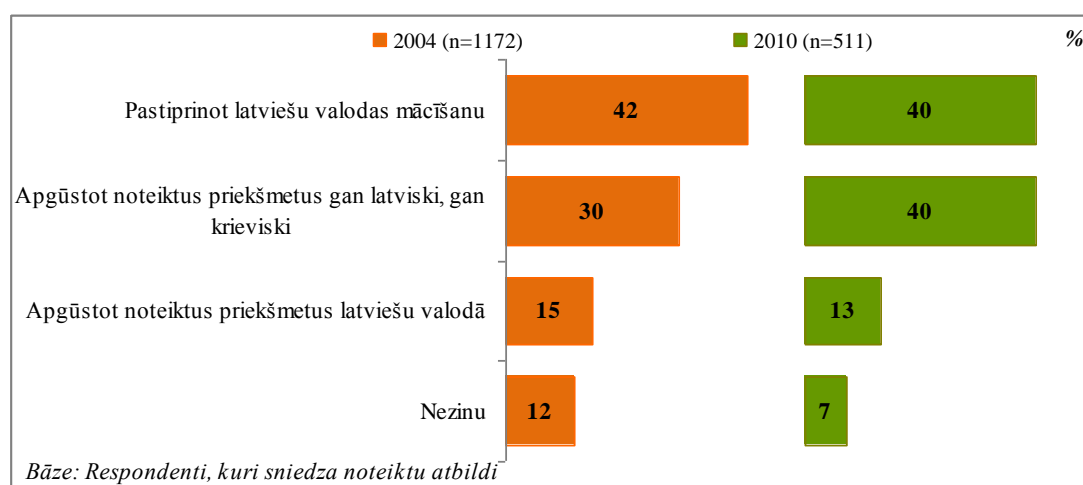

1.9. Izglītības reforma

Viedokļi par piemērotāko latviešu valodas apguves veidu mazākumtautību pamatskolās skolēnu vidū ir dažādi: 40% skolēnu uzskata, ka vajadzētu pastiprināt latviešu valodas mācīšanu, bet 40% uzskata, ka noteiktus priekšmetus vajadzētu mācīt bilingvāli (latviski un krieviski). Tikai 13% atbalsta to, ka latviešu valodu vajadzētu apgūt, mācoties noteiktus priekšmetus tikai latviski (29.grafiks). Salīdzinot ar 2004.gadu, ir palielinājies to skolēnu skaits, kas uzskata, ka noteiktus priekšmetus vajadzētu mācīt bilingvāli (latviski un krieviski).

29.grafiks. Latviešu valodas apguve pamatskolā

Kā, Tavuprāt, būtu jāapgūst latviešu valoda krievu pamatskolās (no 1. līdz 9. klasei), pastiprinot latviešu valodas mācīšanu, mācot atsevišķus priekšmetus bilingvāli vai arī apgūstot noteiktus priekšmetus latviešu valodā?

Attiecībā uz mācību valodu vidusskolā vairāk kā puse (58%) skolēnu norāda, ka vēlētos mācīties bilingvāli - latviski un krieviski, bet 35% atzīmē, ka dotu priekšroku mācībām tikai krieviski. Pašreizējo modeli, kad 60% mācību priekšmetu tiek apgūti latviešu valodā, bet 40% - krievu valodā, izvēlētos tikai 6% mazākumtautību skolēnu. Salīdzinot ar 2004.gadu, ir palielinājies to skolēnu skaits, kas uzskata, ka noteiktus priekšmetus vajadzētu mācīt bilingvāli (latviski un krieviski), un samazinājies skolēnu skaits, kas vēlētos mācīties tikai krieviski, bet attieksme pret pašreizējo mācību modeli nav mainījies (30.grafiks).

Statistiski būtiskas atšķirības šajos jautājumos ir dažādās klašu grupās, kā arī pēc apdzīvotās vietas, dzimuma un tautības. 12.klases skolēni, salīdzinot ar 10. un 11.klases skolēniem, biežāk uzskata, ka pamatskolās latviešu valoda ir jāapgūst, pastiprinot latviešu valodas mācīšanu (52%), bet mazāks ir to skaits, kas atbalsta bilingvālo apmācību (32%). Arī Rīgas skolēni biežāk atbalsta šādu viedokli. Mācībām vidusskolā tikai krieviski priekšroku biežāk dod zēni (42%), kā arī tie skolēni, kas nav Latvijas pilsoņi (41%).

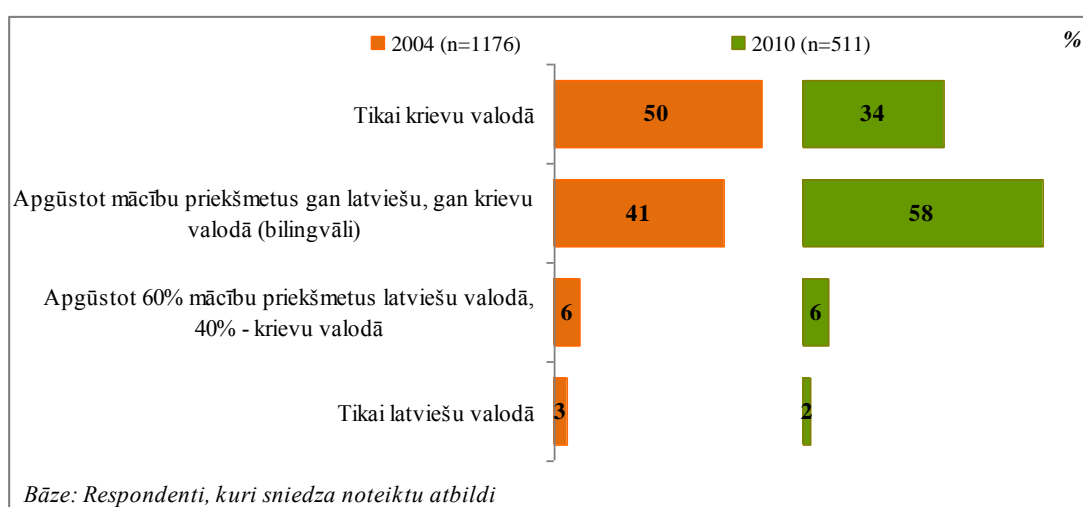
Savukārt, atbildes uz jautājumu „Kāda ir Tava attieksme pret izglītības reformu mazākumtautību skolās (mācības 60% latviešu valodā un 40% - krievu valodā)?” parāda, ka 35% kopumā atbalsta izglītības reformu mazākumtautību skolās, bet 65% - neatbalsta. Salīdzinot ar 2004.gadu, atbalsts izglītības reformai mazākumtautību

skolās ir palielinājies, jo 2004.gadā to atbalstīja tikai 15% skolēnu (31.grafiks). Arī vecāku atbalsts izglītības reformai skolēnu vērtējumā ir palielinājies: ja 2004.gadā 16% skolēnu puda viedokli, ka viņu vecāki atbalsta izglītības reformu, tad 2010.gadā tādi bija 32% (32.grafiks), kā arī būtiski ir samazinājies to skolēnu skaits, kas pauž izteikti negatīvu attieksmi par izglītības reformu.

Interesanti, ka, salīdzinot ar 2004.gadu, ir pieaudzis to skolēnu skaits, kas piekrīt apgalvojumam „Valsts pakāpeniski uzlabo izglītības kvalitāti krievu skolās”. Ja 2004.gadā šim apgalvojumam piekrita 15% skolēnu, tad 2010.gadā – 29% (33.grafiks).

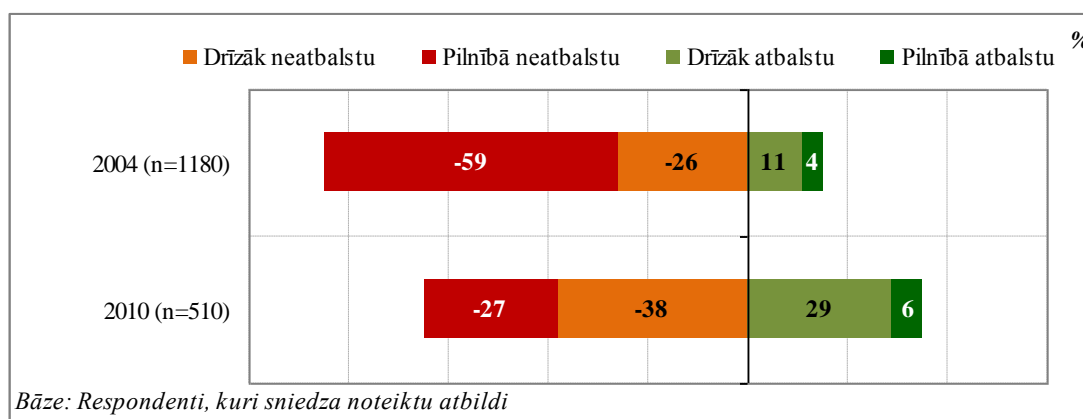
30.grafiks. Valoda, kādā vēlētos mācīties vidusskolā

Kādā valodā Tu gribētu mācīties vidusskolā (no 10. - 12. klasei)?

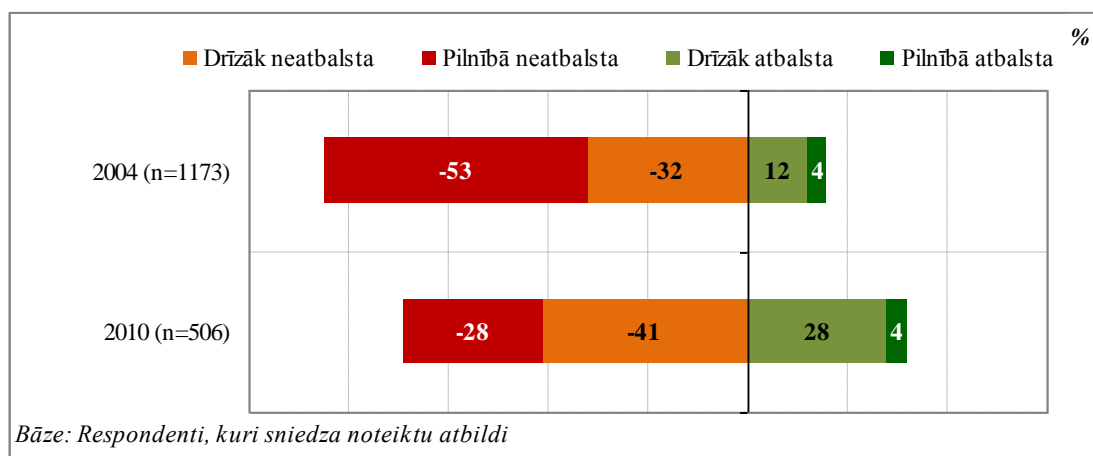
31.grafiks. Attieksme pret izglītības reformu

Kāda ir Tava attieksme pret izglītības reformu mazākumtautību skolās (mācības 60% latviešu valodā un 40% - krievu valodā)?

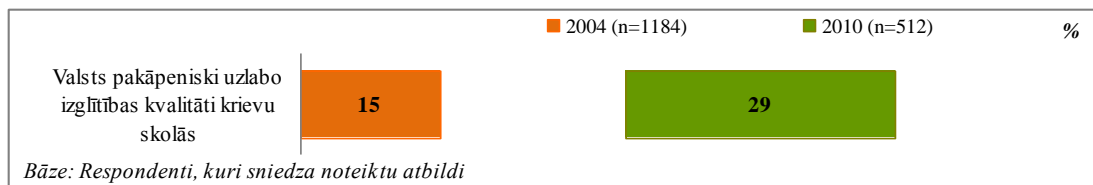
32.grafiks. Vecāku attieksme pret izglītības reformu

Kāda ir Tavu vecāku attieksme pret izglītības reformu mazākumtautību skolās (mācības 60% latviešu valodā un 40% - krievu valodā)?

33.grafiks. Attieksme pret apgalvojumu par izglītības reformu

Apgalvojumiem tika piedāvāti atbilžu varianti - 'pilnīgi piekrītu', 'drīzāk piekrītu', 'drīzāk nepiekrītu' un 'pilnīgi nepiekrītu'. Zīmējumā atspoguļotas kopā summētas atbildes 'pilnīgi piekrītu' un 'piekrītu'.

2. Direktoru skatījums par priekšmetu apguvi latviski mazākumtautību skolās

Direktoru skatījums par priekšmetu apguvi latviski mazākumtautību vidusskolās ir ļoti atšķirīgs, varētu pat teikt, ka izteikumos par to vērojama nostāju polarizēšanās. Vieni uzskata, ka mācības latviski izglītības līmeni ir pazeminājušas, savukārt citi dalās ar savu pozitīvo pieredzi mācību procesa organizēšanā, kas pēctecīgi noved pie sekmīgas priekšmetu apguves latviski.

Kritiski noskaņotie pedagogi norāda uz bērnu nepietiekamajām latviešu valodas prasmēm, lai sekmīgi apgūtu priekšmetu.

„Izglītība ir pasliktinājusies. Bērni dažas tēmas slikti saprot jau krieviski, bet latviešu valodā tas vēl vairāk paildzina laiku, lai šo materiālu apgūtu. Piemēram, fizika, matemātika. Es, teiksim, mācu vēsturi un bērniem ir ļoti grūti saprast. Pirmkārt, jau viņi maz lasa, maz interesējas par izmaiņām valstī, slikti saprot tos vai citus vārdus – terminoloģiju. Tāpēc viņiem ir to ļoti grūti saprast latviski.”

Tai pašā laikā no skolotāju teiktā redzams, ka viens no iemesliem, kas rada grūtības priekšmetu apgūvē latviski vidusskolā, ir neapmierinošā līmenī apgūtās latviešu valodas prasmes pamatskolā. Redzams, ka tieši skolotāju nepietiekošās latviešu valodas prasmes kavē sekmīgu priekšmeta mācīšanu, kā spilgts piemērs tam ir tekstu tulkošanas metodes pielietojums.

„Es tagad esmu klases audzinātāja 10.klasei, mācīju viņiem vēsturi līdz 9.klasei. Es viņiem centos pamatīgi visu paskaidrot, bet tagad ir samazinājies stundu skaits un viņi to pašu mācās latviešu valodā un skolotājam ir jātērē laiks nevis, lai paskaidrotu jauno materiālu, bet ir jāuzraksta melnraksts krievu valodā, pēc tam jāpārtulko uz latviešu, bet eksāmens būs latviešu valodā. Tas rada grūtības.”

Arī nespēja brīvi komunicēties ar skolēniem latviešu valodā rada situāciju, kas bremsē priekšmetu apguvi, sevišķi negatīvi tas ietekmē pēctecību priekšmetu apgūvē pamatskolā un pēc tam vidusskolā. Ja skolotāja vājo latviešu valodas prasmju dēļ pamatskolā priekšmetu apguve pamatā notiek krieviski, tad skolēniem rodas grūtības attiecīgo priekšmetu apgūt latviski vidusskolas līmenī.

„Konkrēti es ļoti maz runāju latviešu valodā. Tāpēc bērniem vecākajās klasēs ir problēmas ar manu priekšmetu latviešu valodā. Jo mans pamatuzdevums ir palaist bērnus no devītās klases. Aizvest līdz eksāmeniem. 9. klasē eksāmens vēsturē ir, un es viņus tam gatavoju. Reizi pa reizei es pastāstu, ka tā šis vārds skan latviešu valodā un dodu terminoloģiju uz tāfeles. Bet tālāk jau runāju krievu valodā. Bet jau 10. klasē bērni šo priekšmetu dzird tikai latviešu valodā un, protams, viņiem ir grūti. Viņiem ir grūti aptvert. Tikai kaut kur 11. klases beigās nāk apziņa, ka viņiem tas ir vajadzīgs, lai būtu atzīme.”

Skolotāji cenšas attaisnot savu taktiku, pamatā sazināties krieviski ar laika trūkumu un skolēnu vāmajām latviešu valodas prasmēm. Šajā tekstā redzam vainas novelšanu gan uz skolēniem, gan arī uz laika trūkumu.

„Tur ir bilingvālā sistēma. 8. -10. klasē man savs priekšmets – vēsture - ir jāpasniedz bilingvāli. Tas ir, konkrēti 60% ir jāmāca latviešu valodā, 40% - krievu. Bet dēļ tā, ka

bērni slikti pārvalda valodu un man ir maz stundu, bet materiālu apjoms ir liels, es runāju pārsvarā krieviski.”

Savukārt, citu direktoru nostāja ir krasi atšķirīga. Daloties ar savu pieredzi, viņi uzsver, cik svarīgi ir nodrošināt latviešu valodas īpatsvara palielināšanu mācību procesā, lai vidusskolā skolēni spētu sekmīgi apgūt priekšmetus latviski, tādējādi skaidri definējot mērķi – nokārtot eksāmenus latviski. Redzams, ka pedagogs šajā gadījumā neizmanto tādu metodi kā ‘tulkošana’, bet gan sapratnes nodošanu ar praktisku vingrinājumu palīdzību. Redzams, ka mācību metodikas priekšmetu apguvē latviski ir dažādas un ļoti atšķirīga ir to efektivitāte, ko lielā mērā nosaka skolotāja meistarība.

„Krievu un angļu valodas ir izņēmumi, bet visi pārējie priekšmeti tāpat eksāmenā būs latviešu valodā. Mums nav tiesību tos nemācīt latviski. Sākumskolā ētika notiek tikai krievu valodā. Pamatskolā 8. un 9. klasē fizika un ķīmija notiek tikai dzimtajā valodā, bet 10. klasē jau notiek proporcionāli. Vidusskolā vairs krievu valodā priekšmetu nav, jo eksāmeni ir latviešu valodā. Kādreiz man teica, ka ir ļoti sarežģīti mācīt tehniskos priekšmetus. Es varu teikt, ja bērns risina uzdevumus šais priekšmetos, tad valoda kā tāda nav svarīga. Ir svarīgi nodot izpratni un nav svarīgi, kādā valodā tas notiek. Tā jau ir metodika. Tā ir skolotāja meistarība.”

Direktori uzsver, ka tieši pozitīvai attieksmei ir izšķiroša nozīme sekmīga mācību procesa īstenošanā, tai skaitā mācībām latviski.

„Manuprāt, tas laikam ir tas galvenais, jo mana pamatnostāja ir tāda, ja skolotājs klasē iet ar pozitīvu attieksmi pret šīm te lietām un prasībām [priekšmetu apguve latviski], tad ļoti daudzas lietas nostājas savās vietās.”

Kādi priekšmeti vidusskolā mazākumtautību skolās tiek mācīti tikai latviešu valodā un kas to nosaka

Raksturojot savu skolu pieredzi, direktori min virkni priekšmetu, kas jau tiek apgūti latviski, gan arī kurus varētu iekļaut latviski apgūstamo skaitā. Šo priekšmetu vidū ir gan eksaktie priekšmeti, gan arī humanitārie. To vidū ir no valodas leksikas viedokļa gan sarežģītāki, gan vienkāršāki priekšmeti. Tas liecina, ka kopumā ņemot nav tādu priekšmetu, kurus teorētiski nevarētu mācīt latviski. Cits jautājums ir par to, kādu apstākļu vadītas skolas izvēlas tos vai citus priekšmetus mācīt latviski.

„Fizika, matemātika, ķīmija pamatā ir tikai latviešu valodā. Bioloģija, ģeogrāfija, vēsture, ekonomika latviešu valodā.”

„Sports. Rasēšana. Ģeogrāfija. Informātika pilnībā ir latviešu valodā un angļu.”

„Vēsture, sports, vēl latviešu valoda un literatūra, protams.”

„Vispār Latvijas vēsturi, cik zinu, drīz mācīs latviešu valodā. Vēsture var tikt pasniegta latviešu valodā. Uzskatu, ka ģeogrāfiju var ļoti labi pasniegt latviski. Daudzās skolās kultūras vēsturi daļēji pasniedz latviski. Mūziku un informātiku var pasniegt.”

Tai pašā laikā direktoru vidū pastāv arī viedoklis, atbilstoši kam eksaktos priekšmetus vajadzētu mācīt bilingvāli, kas paredzētu vismaz **grūtākās vielas apguvi dzimtajā valodā**. Direktori arī norāda uz latviešu valodas prasmju apguvi kā procesu, kas

pakāpeniski nodrošina arvien labākas valsts valodas prasmes skolēniem, un līdz ar to mazinās problēma par priekšmetu apguvi latviski.

„Fiziku, matemātiku, ķīmiju un bioloģiju vajadzētu bilingvāli. Varbūt ar lielāku proporciju latviešu valodā, bet vismaz vienai stundai nedēļā ir jābūt dzimtajā valodā. Varbūt lai kāda sarežģītāka tēma notiek krieviski. Pavisam ir ļoti grūti pāriet. Varbūt tad, kad nāks bērni, kuriem vispār vairs nebūs problēmu.”

Priekšmetu izvēli apgūt latviski nosaka arī **skolas novirziens**, ja skola specializējas dabaszinātņu/eksakto zinātņu virzienā, tad lielāka vērtība tiek piešķirta eksakto priekšmetu apguvei. Tie arī ir priekšmeti, kuru apguve pēc direktoru domām daļēji būtu īstenojama dzimtajā valodā, bet priekšmeti, kas neattiecas uz skolas specializāciju, tiek pieskaitīti mazāk svarīgajiem un to apguves valoda – latviešu.

„Būtībā jau ir izvēlēti visi. Ķīmija arī, piemēram, daļa ir latviešu valodā. Matemātika, fizika - daļēji ir latviešu valodā. Vienkārši mums skola ir vairāk ar tehnisku novirzienu. Tāpēc mēs uzmanīgāk esam pievērsušies pie precīzām zinātnēm, nekā pie vienkārši literārām. Vārdu sakot, tur, kur priekšmets ir grūtāk saprotams - tur daļa krievu valodā, daļa latviešu. Tur, kur vienkārši ir iemācīties un nav vajadzīga izpratne – tur pilnībā latviešu valodā. Protams, kā jau teicu, ja ir vajadzīgs izskaidrojums, tas tiek dots.”

Dažkārt kā mācību valodas izvēles kritērijs kalpo priekšmeta nozīmīgums sabiedrībā: pēc skolas uzskatiem nozīmīgāko (eksakto) priekšmetu apgūvē tiek izmantota papildus arī dzimtā valoda. Mazāk svarīgie priekšmeti tiek apgūti latviski.

„Vēsture mūsu skolā ir latviešu valodā. Tā ir paredzēts mūsu programmā. Tā mēs izvēlējamies. Mēs prātojam, ka sabiedrībai vairāk ir vajadzīgas nevis humanitārās zinātnes, bet tehniskās – inženieri un tā tālāk. Tāpēc vēsturi izvēlējamies latviešu valodā. Teiksim fizika un matemātika mums ir bilingvālas.”

Skolotāja valodu prasmes kā latviski apgūstamo priekšmetu kritērijs

Pēc direktoru teiktā redzams, ka nereti priekšmetu apguves valodu izšķir pedagoga kvalifikācija priekšmetā un viņa valodu prasmes. Ja pedagogs ir augsti kvalificēts kā priekšmeta pasniedzējs, tad valodas izvēle tiek pakārtota viņa vēlmēm. Bet, ja skolotājam ir labas latviešu valodas prasmes, tas kalpo kā iemesls, lai priekšmets tiktu mācīts latviski.

„Ziniet, ja būs labs pasniedzējs un, ja viņš to gribēs, tad –jā. Iedomājieties, ka parādās izcils ķīmijas skolotājs. Mums ir labs ķīmijas skolotājs, bet pieņemsim, ka viņš aiziet un atnāk skolotājs latvietis un viņš saka, ka grib mācīt latviešu valodā. Mēs tā ģeogrāfiju tāpēc pārlikām uz latviešu valodu, jo mums bija laba skolotāja. Viņa jau sestajā klasē sāka bērnus gatavot tam un vidusskolā viņi jau visu brīvi saprata un runāja. Atsevišķus ģeogrāfiskus terminus viņi vispār krievu valodā nezināja. Zināja tikai latviski.”

„Ir priekšmeti, kas pilnībā notiek latviešu valodā, piemēram, biznesa pamati. Mums bija tāds pasniedzējs – viņš lieliski pārvalda latviešu valodu. Vēsture vidusskolas klasēs notiek latviešu valodā. Ja bērns kaut ko nav sapratis un vajadzīgi paskaidrojumi, tad, protams, neviens neliedz paskaidrot krievu valodā.”

„Ir vajadzīgi skolotāju resursi. Ir jābūt cilvēkam, kurš var runāt latviešu valodā. Bet, piemēram, tagad jau mēs varētu mācīt ķīmiju latviski, jo mums ir jauns skolotājs, kurš

beidz ķīmijas fakultātē bakalaurus un viņš jau ir gatavs visu mācīt latviešu valodā. Jo viņš zina šo valodu.”

Direktoru teiktais liecina, ka skolotāju centieni apgūt latviešu valodu un mācīt latviski ir visai atšķirīgi. Gadījumos, kad skolotājs ir motivēts, viņa darbs nes labus augļus kā valodas tā priekšmetu apguvē.

„Vēsturi. Dažādu iemeslu dēļ. Mēs ilgi domājām, kādu ceļu iet. Izvēlējamies sportu, izvēlējamies vēsturi. Mums bija cilvēks, kurš varēja to izdarīt – mācīt latviešu valodā. Darbīgs, uzcītīgs – tas ir ļoti svarīgi. Kaut gan viņa ir dzimusi Krievijā un mācījās Krievijā. Viņas skolnieki arī vēstures, kultūras mācības un filozofijas olimpiādēs piedalās. Bet tas ir pamatīgs darbs. Jo viss ir sarakstīts krieviski, viss jāpārtulko latviešu valodā – tas prasa laiku. Gan skolotājam, gan skolēniem. Arī vecākajās klasēs viņi raksta krievu valodā un tulko latviski. Lūk, tāds ir mūsu resurss, ko tajā brīdī varējām realizēt.”

Kā viens no biežāk minētajiem argumentiem direktoru teiktajā izskan tas, ka **latviski jā māca tie priekšmeti**, kuros ir paredzēts gala eksāmens latviešu valodā.

„Pirmkārt, jau skola nolemj, kādi priekšmeti jāpasniedz latviešu valodā, jo šos priekšmetus skolēni izvēlas eksāmenos. Šiem priekšmetiem ir vajadzīgi sertifikāti priekš iestāšanās augstskolās. Bet eksāmeni ir tikai latviešu valodā.”

„Lielākoties skolas izvēlas matemātiku, ģeogrāfiju. Vidusskolā eksāmeni visi ir latviešu valodā, visi materiāli, viss, tā kā, ja tu gribi kaut kur mācīties tālāk, tev vienlga vajag zināt un nolikt to eksāmenu.”

Direktoru teiktais apstiprina, ka skolotāja valodu prasmes un tas, ka eksāmeni jā kārtu latviski, ir nozīmīgi apstākļi, kas nosaka dažādu priekšmetu valodas izvēli.

„Mums ir ģeogrāfija latviešu valodā. Tur mums darbojas brīnišķīgs bilingvāls. Tāpēc tur mums problēmu nav. Es gribu uzsvērt, ka ir vajadzīgs bilingvāls, nevis skolotājs, kurš zina tikai latviešu valodu. Vēsture, sports tiek pasniegts tikai latviski. Kopumā ir pieci priekšmeti. Matemātika tiek pasniegta bilingvāli – 3 stundas latviski, 3 – krieviski. Viss ir atkarīgs no skolotāja meistarības. Principā visbiežāk jaunais materiāls iet uzreiz bilingvāli. Materiāla nostiprināšana pamatā notiek latviešu valodā, jo eksāmeni ir jā kārtu latviešu valodā. Tekstu viņi redz latviski. Ja nebūs latviski, tad viņi nevarēs nokārtot eksāmenus. Tur, kur vajag ļoti augstā līmenī izteikt savu viedokli par materiālu, tas galvenokārt notiek krieviski.”

Nereti direktori kā argumentu priekšmetu izvēlei apgūt latviski min priekšmeta **grūtības pakāpi**. Tas ļauj nešaubīgi iekļaut latviski apgūstamo priekšmetu vidū sportu, vizuālo mākslu, mūziku, bet par tādiem priekšmetiem kā matemātika, fizika izteikt bažas, ka to apguve latviski varētu radīt grūtības.

„Grūti teikt. Matemātika, fizika, lai gan tas arī ir ļoti sarežģīti. Tas pats sports. Vizuālā māksla mums ir pamatskolā. Arī tāds priekšmets kā mūzika ir dažās skolās. Tagad Latvijas vēsturi pasniedz latviski, ko saprotams vajag mācīt latviešu valodā.”

Dažkārt direktori, stāstot par to, kuri priekšmeti viņu skolā tiek apgūti latviski, atzīst, ka praktiski to var teikt par visiem priekšmetiem

„Matemātika, fizika, sports. Vēsture dažās klasēs. Praktiski viss.”

Skaidrojot procesu, kā tika noteikts priekšmetu loks, kas apgūstami latviski, direktors kā pamatojumu norāda **leksikas plašumu, kas dažādos priekšmetos** ir atšķirīgs. Matemātisko simbolu valoda, piemēram, atvieglo priekšmeta apguvi, bet savukārt

vēsturē leksika ir plašāka un attiecīgi prasa plašākas valodas zināšanas. Kā priekšmetu izvēles faktoros direktors min arī skolotāju prasmes un nepieciešamību sagatavot jauniešus studijām Latvijas augstskolās.

„Mēs izvēlējamies, izejot no tā, ka matemātikā ir mākslīgā valoda – matemātikas valodu ir vieglāk apgūt. Tas pats ir ar fiziku. Vēsturē ir plašāka leksika, bet mēs vadījāmies no tā, kāds mums ir skolotāju sastāvs, un arī domājām par to, lai bērni pēc tam varētu mācīties augstskolās Latvijā.”

„Varbūt matemātiku, tur jau tā vienkāršāk.”

„(..) mūsu skolā ir matemātika latviešu valodā un es domāju, ka matemātiku var mācīt latviešu valodā, jo tur ir daudz termini, kurus bērni var labi apgūt.”

Kā argumentu tam, lai priekšmetu apgūtu latviski eksperti min leksikas plašumu, no vienas puses, un praktisko darbību, kas prasa mazāk valodas prasmju, no otras.

„Daudz terminu, daudz ko praktiski izpildīt, jo informātikā, matemātikā, sportā viņi daudz ko praktiski dara, bet citos priekšmetos viņiem visu stundu jārunā latviski un jāprot labi saprast. Vēsturē viņiem jāraksta sacerējums. Tās ir manas domas, varbūt bērniem ir citas domas.” (Skolas direktors)

Runājot par pieredzi, kā notikusi priekšmetu izvēle, kuri apgūstami latviski, direktori min arī tādas demokrātiskas procedūras kā skolēnu un vecāku aptaujas.

„Man liekas, ka matemātika, fizika, ģeogrāfija un vēsture. Kad sākās visa tā pāriešana uz valsts valodu, mums bija anketēšana, gan skolnieki, vecāki piedalījās un mēs paši izvēlējamies tos priekšmetus, kurus mācīt latviešu valodā. Uz pirmo vietu aizgāja, protams, matemātika, jo tur nevajag tik daudz runāt, formulas visur vienādas. Vēsture, ģeogrāfija - tur jau citas izvēles nav..”

Direktori arī norāda, ka daļai skolēnu ir grūtības apgūt priekšmetu savā dzimtajā valodā un tāpēc mācības latviski varētu vēl palielināt viņu slodzi. Tomēr direktors atzīst, ka vienmēr ir tā, ka skolēnu atšķirīgais prasmju līmenis rada problēmas mācību procesā.

„Mums jau ir – ģeogrāfija, vēsture, fizika, matemātika, sports.”

„Problēmas vienmēr būs. Ir vāji bērni, kuriem jau krieviski ir grūti mācīties. Tiem būs slodze. Tiem vienmēr būs grūti. Tā nevar būt, ka nav problēmas.”

Plāni par mācībām trilingvāli

Skatoties nākotnē, direktori attīsta domu par nepieciešamību mācību procesu īstenot trijās valodās, pievienojot latviešu un krievu valodai vēl angļu. Šādas iespējamības pamatotību direktori argumentē ar jaunās paaudzes pedagogu ienākšanu skolās, kuru izglītošanās paredz arī svešvalodu apguvi. Direktoru teiktais atklāj arī problēmu par metodiku izplatības pēctecības trūkumu – direktoru teiktais, ka ‘metodika ir pazudusi’, liecina par to, ka metodikas izplatība īstenojas caur skolotāju individuāli, bet netiek īstenota institucionāli, piemēram, izglītības iestādē, kas nodrošinātu, ka viena skolotāja apgūtās prasmes, piemēram, Lat-2 kursos, tiktu multiplicētas skolā.

„Principā vislabākais variants būtu mācīt trīs valodās, jo es bez angļu valodas neredzu potenciālu. Tas ir minimums. Sevišķi Rīgā. Tas, protams, būs liels darbs pedagoģiskajam personālam. Ja uz skolu atnāks jaunās paaudzes pedagogi, tad

problēmu nebūs, jo viņiem nebūs valodas problēmu. Būs vajadzīga tikai metodika. Principā bilingvālās metodikas kā tādas nav, jo, kad tas viss parādījās, zināma metodika bija, bet tagad tā kaut kā ir pazudusi. Mūsu augstskolas sagatavo tikai pedagogus apmācībai latviešu valodā.”

„Latvija atrodas tādā vietā, kur vienmēr ir krustojušās dažādas kultūras. Tāpēc, jo vairāk valodas cilvēks zina, jo lielāks ir viņa potenciāls. Es uzskatu, ka pāriešana tikai uz vienu apmācības valodu nav pareiza. Vislabāk būtu, ja pārietu uz visām trim valodām.”

Kādu priekšmetus nevajadzētu mācīt latviski

Jautājumā par to, vai ir tādi priekšmeti, kurus nebūtu vēlams mācīt latviski, direktoru vidū pastāv divi viedokļi. Vienā gadījumā direktori nosauc kādu priekšmetu un argumentē, kāpēc to nevajadzētu mācīt latviski. Atbilstoši citam viedoklim, direktori uzskata, ka visus priekšmetus var mācīt latviski, tiesa, nereti ar piebildi, ka sarežģītāko tēmu apgūvē vai neskaidrību gadījumā izmantojama arī dzimtā valoda. Runājot par priekšmetiem, kurus nebūtu vēlams mācīt latviski, direktori kā argumentu min priekšmeta sarežģītību. Biežāk direktori kā sarežģītāko min ķīmiju, dažkārt arī fiziku.

„Sarežģīts priekšmets un vēl latviešu valodā, jo ķīmija nav populārs, izvēlas maz eksāmenu ķīmijā kārtot.”

„Grūti mācīt ir tādus [priekšmetus] kā fizika, ķīmija, jo tur grūti saprast dažreiz bērniem, dzimtajā valodā viņiem ir vienkāršāk.”

„Ķīmiju, piemēram, mēs mācam krievu valodā, jo viņš pats par sevi grūts priekšmets.”

„Nedomāju, ka labi ir vēsture, jo es domāju, ka bērniem tas ir grūti.”

Kā pamatojums priekšmeta mācīšanai dzimtajā valodā tiek izmantots arguments par leksikas bagātību attiecīgajā priekšmetā.

„Kāpēc vēsturi ir grūti latviski? Tāpēc, ka jārunā brīvi, pareizi latviski, lai visu saprastu, skolotājam visu stundu jārunā latviski, matemātikā viņš kaut ko paskaidro un skolēni risina uzdevumus, bet vēsturē visu stundu skolotājs runā latviski, es domāju, ka bērniem ir grūti.”

„Tādu priekšmetu kā kultūras vēsturi mēs atstājam, jo uzskatām, ka tur ir milzīgs leksikas krājums, ko būtu grūti apgūt latviski papildus priekšmeta saturam. Mēs uz tādām lietām skatījāties.”

Intervijās tika pausts arī viedoklis, ka latviski nedrīkstētu mācīt priekšmetus, kuru apguve parasti nes līdzīgu emocionālu slodzi, piemēram, vēsture, literatūra, arī ģeogrāfija un bioloģija. Kā arguments tiek izmantots valodas nianšu uztveres ierobežotība, kas liedz pilnvērtīgi apgūt priekšmetu. Līdzīgi skan viedoklis par humanitāro priekšmetu apguves grūtībām latviski.

„Visus varētu nemācīt. Vēsturi un literatūru nedrīkst, jo tur pazūd emocionālais. Ja to pazaudē, tad saturu latviski var uztvert, bet to neuztver tā un neredz nianšes. Es ģeogrāfiju, vēsturi un bioloģiju neļautu pasniegt latviski. Visu, kas ir saistīts ar

emocijām, jo, kad skolotājs, kurš nav latvietis, sāk runāt par vēsturi, tad tur zūd daudz kas no tā, ko dzimtā valoda dod.”

„Humanitāros. Jo tā ir pasaules uztvere, doma, iekšējā pasaule – šajā priekšmetā ir jādomā.”

Direktoru vidū pastāv arī viedoklis, ka latviski būtu mācāmi visi priekšmeti, bet *tikai daļēji, ne pilnībā latviski*. Nepieciešamību pēc latviešu valodas mācību procesā direktors pamato ar skolas uzdevumu sagatavot jauniešus augstskolai.

„Kopumā tikai latviešu valodā nebūtu vēlams, bet kaut vai daļēji vajag visus. Protams, izņemot valodas. Jo, pieņemsim, ka bērns ir izmācījies mūsu skolā un grib iestāties uz kādu tehnisku specialitāti, bet tur ir matemātika un viņš nevienu terminu nezin. Viņam būs grūti mācīties. Mēs paši liktu kāju priekšā saviem skolniekiem. Nedomāju, ka kāda skola ir ieinteresēta tā darīt. Jo skolās parasti strādā vai nu idioti vai patrioti, cerams, ka otro ir vairāk.”

„No vienas puses, jau saprātīgi domājošs pedagogs, lai arī viņa priekšmets vidusskolā, lai arī skaitās, ka viņš pasniedz mazākumtautību valodā, viņš jau reāli strādā bilingvāli, kaut vai tāpēc, lai sagatavotu skolēnu tam, ka, valsts pārbaudes darbu kārtojot, viss saturs būs latviski, atbildi skolēns izvēlas, bet saturs ir latviski.”

Direktoru teiktais liecina, ka atbalstot priekšmetu apguvi latviski, tajā pašā laikā viņi ar to saprot praksi, kad daļēji mācību procesā tiek izmantota arī krievu valoda.

„Mums nav tādu priekšmetu, kurus mēs tikai krieviski pasniegtu. Mums nav ko vēlēties!”

No skolas direktora izskan arī viedoklis, ka 10. klasē skolēniem vēl nav pietiekamas prasmes, lai mācītos pilnībā latviski, tāpēc pieļaujama arī dzimtās valodas izmantošana, bet vecākajās vidusskolas klasēs skolēnu prasmes jau ir pietiekošas, lai mācītos un kārtotu eksāmenus latviski. Tas atklāj bilingvālās izglītības atšķirīgo efektivitāti pamatskolā, kā rezultātā latviešu valodas prasmes ir nepietiekamas priekšmetu apguvei latviski vidusskolā. Tiesa, no direktoru teiktā redzams, ka pakāpeniski skolēnu prasmes latviešu valodā uzlabojas, kas liecina par izglītības reformas pozitīvajiem rezultātiem.

„Jo bērni 10.klasē visi labi neprot latviešu valodu. Pēdējā laikā viņiem ir zināšanas labākas nekā iepriekšējos gados, bet 10.klasē viņi vēl nav tik zinoši, lai visu saprastu latviski. 12.klases beigās viņi jau brīvi runā latviski, viņi runā labāk nekā mūsu skolotāji un es, bet 10.klases sākumā viņiem tādas zināšanas nav, bet viņi sāk mācīties priekšmetus ar latviešu valodu jau 10.klasē. Es domāju, ka 10.klasē viņi vēl nav gatavi.”

Citkārt direktori izmanto visai lakonisku argumentu par labu mācībām latviski – vai studējot ārzemēs students var koriģēt mācību valodu

„Nē. Kādi tam vispār varētu būt šķēršļi? Ja bērni brauc mācīties uz Angliju, viņi taču nedomā par to, vai varēs visus priekšmetus mācīties angļiski.”

Kārtība, kā būtu nosakāmi latviski apgūstamie priekšmeti

Direktoru vidū pastāv divi viedokļi par to, kam būtu jānosaka latviski apgūstamo priekšmetu izvēli. Vienā gadījumā tiek pausta vēlme saglabāt iespējas skolai pašai izdarīt izvēli, tas, pēc direktoru domām, palīdzētu izvairīties no skolu pretestības, ko

varētu radīt 'no augšas' diktētie noteikumi. Atbilstoši citam viedoklim, priekšmetu izvēle nododama ministrijas (IZM) ziņā. Minētais viedoklis pamatojas pārliecībā, ka skolas ir pietiekami sagatavotas jebkura priekšmeta apguvei latviski.

„Uzspiežot ar varu, visiem pasakot no augšas, ka jums būs visiem visā Latvijā tagad vēsturi mācīt tikai un vienīgi latviski, es nezinu, vai mēs ar to neradīsim atkal tādu pretestību. Jā, ja reiz tāda norma ir pieņemta, tad ļaujām katrai skolai izvēlēties ne mazāk kā tik un tik priekšmetus, bet nosaucot konkrēti priekšmetus no šīm izglītības programmām, kādi skolā tiek mācīti.”

„Es domāju, ka ministrijai vajadzētu nosaukt konkrētus mācību priekšmetus un pateikt, ka skolai noteikti ir jāizvēlas, līdzīgi kā tas ir šobrīd izglītības programmas izstrādājot licencēšanai, ir iedots vesels garš priekšmetu saraksts, par kuru ir teikts, ka no tiem, kas ir atzīmēti ar zvaigznīti, skolai ir jāpiedāvā vismaz trīs. Līdzīgs princips varētu saglabāties, arī šāda te veida izvēle.”

„Tā nebūtu, manuprāt, nekāda traģēdija, ja noteiktu, kuri būs tie priekšmeti, kas jā māca latviski, bet atļaujot skolai izvēlēties no piedāvātā priekšmetu saraksta un nosakot ne mazāk kā tik un tik priekšmetus.”

„Man liekas, ka vidusskolā nevajadzētu būt problēmām, kuru mācīt, kuru nemācīt, kā pateiks, tā mācīsim, lielu problēmu nebūs.”

Kas ir mainījies skolotāju praksē pārejot uz priekšmetu apguvi latviski

Skolotāju valodas prasmju apguve

No direktoru teiktā redzams, ka nereti nepietiekamo latviešu valodas prasmju dēļ daudziem mazākumtautību skolotājiem izglītības reformas īstenošanas procesā nācās krietni pastrādāt, lai sasniegtu tādu valodas prasmes līmeni, lai tajā mācītu priekšmetu. Pāreju uz mācībām latviski pavada arī psiholoģiskā problēma, ko rada situācijas, kad skolēnu latviešu valodas prasmes ir labākas nekā skolotājiem.

„Vajadzēja mainīt pašam sevi. Jo nepieciešams labi lasīt tekstu latviešu valodā, jāzina vārdu bāze, kas saistīta ar savu profesiju, jāzina, kā lasīt latviski. Varēja zināt labi sarunvalodu, bet nezināt šo profesionālo valodu. To, protams, viņi iemācījās. Protams skolotājam tā bija papildus slodze. Viņš izmanto tehniskos līdzekļus un tā tālāk. Bez tam šobrīd ir tāds sarežģīts moments, ka daudzi bērni latviski saprot labāk nekā skolotāji. Pieaugušā vecumā to visu sākt apgūt, protams, ir papildus slodze. Un šo barjeru pārkāpt ir visai grūti, jo daudzi dzīvē ir paraduši būt labākie un teicamnieki, bet te izrādās, ka klasē ir bērni, kas latviešu valodu zina labāk. Bērni pie tam var nebūt tik labi audzināti un skolotājam to aizrādīt.”

„Problēmas ir tīri psiholoģiski, kad saproti, ka skolēna valodas līmenis ir stipri augstāks nekā tev, tas ir ļoti sarežģīti, jo pie mums mācās arī bērni no latviešu vai jauktajām ģimenēm, kuri pilnībā pārvalda abas valodas. Skolotājam ir ļoti grūti pielaiest un atzīt personīgās kļūdas. Ir kauns pielaiest kļūdas runas vai rakstu valodā. Tam pāri tikt ir ļoti sarežģīti. Skolotāju kontingents tagad ir pārsvarā tādi, kam pāri 50 gadiem, kuri ir mācījuši padomju laikos krievu valodā. Tagad ir pavisam cita pasniegšanas metodika un to pielāgot ir ļoti grūti. Tiem bērniem, kuri uzsāka bilingvālo apmācību no 1. klases, problēmu nav. Viņi atbild tādā valodā, kādā jautā. Fiziku, ķīmiju un matemātiku pasniedzot, tur jau ir sava apmācības metodika.”

Direktori atzīt, ka skolotāji ir ieguldījuši lielu darbu, lai apgūtu prasmes pasniegt latviski. Nozīmīgs ieguldījums bijis arī iespēja piesaistīt projektu resursus kursu organizēšanai. Redzams, ka daudzos gadījumos skolotāju reālās latviešu valodas prasmes izglītības reformas īstenošanas sākumposmā ir bijušas zemas, kas patiesībā neatbilst tam prasmju līmenim, kādam jābūt skolotājam.

„Visgrūtākais bija skolotājiem, jo tas nav noslēpums, ka skolotāji valodu nezināja tādā līmenī. Mēs caur vienu projektu atradām iespēju izveidot četras grupas latviešu valodas apmācībai. Visi skolotāji gāja šais kursos. Kaut kādus pamatus viņi tur apguva. Tas ir maz, protams. Kursi gāja divus gadus mums. Viena lieta ir runāt, bet cita – pasniegt. Matemātikā ir formulu valoda. Pāris terminus iemācies un vari mierīgi sazināties. Bet fizikā, bioloģijā un vēsturē ir sarunvaloda. Es vienmēr esmu bijusi pret vēstures mācīšanu latviešu valodā. Tur zūd emocionālais. Bērni runā tikai par faktiem. Es atceros, cik skolotājiem bija sarežģīti. Viņi rakstīja plānus, katru teikumu un jautājumus, atbildes. Tas bija drausmīgi grūti skolotājiem. Ja gadu tā nostrādāsi no A līdz Z, tad jau būs vieglāk. Tagad to daudzi arī atzīst. Tas vienalga ir grūti. Ne jau katram ir dots zināt valodu.”

Skolu metodiskais darbs pārejā uz priekšmetu apguvi latviski

Skolotāji ir izstrādājuši dažādas pieejas un paņēmienus, kā mācīt priekšmetus latviski. Skolotāji uzsver, ka svarīgs ir rezultāts, lai skolēns saprastu mācāmo priekšmetu un prastu latviski par to izteikties. Skolēna izpratnei kalpo arī skolotāju paskaidrojumi dzimtajā valodā. No direktora teiktā redzams, ka visbiežāk latviski notiek uzdevumu risināšana, rakstu darbi.

„Katrs pielāgojās tā, kā viņš var. Nekur jau nav teikts, ka skolotājam visu stundu jārunā latviski. Galvenais, lai skolnieki izmantotu latviešu valodu. Uzdevumi latviešu valodā, teksti latviešu valodā. Ja prātīgi pieiet šai lietai, tad to var paveikt.”

„Fizika – 4 stundas. Viena stunda notiek latviešu valodā, pārējās krievu valodā. Proti – ¼ daļa latviski; ¾ krieviski. Būtībā tā – priekšmeta izpratne dzimtajā valodā, bet uzdevumi, lasīšana, darbs ar literatūru, ar rakstu darbiem – to visu var darīt arī latviešu valodā. Lūk, tagad es tieši esmu atnācis no stundas 9.klasē, es varu jums parādīt šos darbus. Redziet, viņi mierīgi atbild uz visiem jautājumiem, kas latviski, kas krieviski.”

Dažkārt prakse izveidojas tā, ka tie priekšmeti, kas formāli tiek pasniegti dzimtajā valodā, patiesībā daļēji tiek mācīti latviski, lai tādējādi līdzsvarotu valodu vidi dažādu priekšmetu apgūvē. Bez tam direktori plāno mācību procesā ieviest angļu valodu, kas apmācību padarītu trilingvālu.

„Faktiski iznāk, ka pat tie priekšmeti, kuri ir atzīmēti, ka tiek pasniegti krieviski, notiek bilingvāli. Jo citādi nav iespējams. Ja visus sociālā bloka priekšmetus bērni ir mācījušies bilingvāli, tad tagad nevar atnākt ķīmijas skolotājs un mācīt to tikai krieviski. Un tagad jau trilingvāli notiks, jo mēs sāksim šogad ļoti aktīvi ieviest angļu valodu.”

Gadījumos, kad bērniem ir grūtības priekšmetos, kas tiek mācīti tikai latviski, tad skolā tiek organizētas speciālas konsultācijas.

„Bērni iet uz konsultācijām. Ja skolotāja redz, ka bērns pavisam netiek galā, tad pāriet uz krievu valodu.”

Gadījumos, kad pamatskolās ir mērķtiecīgi organizēta priekšmetu apguve bilingvāli, vidusskolā skolēniem nav problēmu mācīties latviski. Bilingvālās priekšmetu apguves metodikas ir nodrošinājušas pēctecību arī skolotāju darbā, jo, pārejot uz priekšmetu mācīšanu latviski, nav bijis jāsāk metodikas izveidi ‘no nulles’.

„Nē, jo mēs vienmēr esam uztvēruši valodu kā izglītības iegūšanas līdzekli, kas neietekmē saturu. Ja 1.-9. klasēs reāli, nevis formāli tiek izmantotas bilingvālās metodes, tad principā 10. klasē bērni ir gatavi strādāt latviešu valodā. Izmaiņas vairāk skāra pedagogus, jo vidusskolā tomēr skolēni vairāk strādā patstāvīgi ar materiāliem, kurus sagatavo viņiem skolotāji. Gan teksta materiāli, gan darba lapas skolotājiem nācās taisīt pašiem latviešu valodā. Lai gan bilingvālās metodes mēs izmantojām diezgan ilgi pirms tam jau. Mums tas nebija tik gigantisks darbs kā gadījumā, ja mēs pārietu no krievu valodas uz latviešu valodu. Mums jau bija diezgan daudz iestrādnes. Bilingviālisma princips mums jau ir kā minimums 15 gadus. Mēs to realizējam nevis tāpēc, ka to vajag saskaņā ar kādu likumu, bet tāpēc, ka tas ir viens no svarīgākajiem metodikas aspektiem izglītībā. Tāpēc mums tas nebija tik sāpīgi.”

Ne tikai skolotāja individuālā uzņēmība, bet arī bilingvālie centri ir devuši lielu ieguldījumu metodiku izstrādē un pielietošanā, sekmējuši jauno metodiku izplatību plašākā skolu lokā.

„Savulaik mums bija pat papildus finansējums bilingvālajam centram, kas darbojās uz mūsu ģimnāzijas bāzes. Tas skaitījās Rīgas bilingvālais centrs. Mēs ļoti daudz rādījām un vadījām praktiskos seminārus un prezentācijas. Pie mums brauca no Rīgas un rajona skolām. Tādi bilingvālie centri Latvijā bija četri – Daugavpilī, Rēzeknē, Liepājā un Rīgā. Latgalē, kur bija divi bilingvālie centri, tie ietvēra vairāk skolas. Centrālajā daļā mēs bijām vienīgie. Liepājas centrs sadarbojās ar Kurzemes reģionu. Mums tas bija interesanti un mēs apzinīgi veidojām tās konferences. Notika pieredzes apmaiņa. Mēs paši braucām un pie mums brauca. Pēc laika tam visam pārveidojās forma – mūsu skolotāji sāka vairāk akcentēt uzmanību uz mācību līdzekļu rakstīšanu un izdošanu.”

No direktoru teiktā redzams, ka, konsekventi īstenojot bilingvālās apmācības metodiku pēctecību no klases uz klasi, tiek sekmīgi īstenots valsts valodas apguves process, kas nodrošina gadu no gada labākas latviešu valodas prasmes mazākumtautību skolēnu vidū.

„Bilingvālās metodes ir vesela sfēra. Tā nav tikai mehāniska divu valodu sajaukšana mācību procesā. Mēs visu laiku nopietni izstrādājam šo pieeju – kuros brīžos to ieviest, kurus materiālus pārveidot utt. Šo metodi mēs apzināti izstrādājam no 1. līdz 12. klasei, ņemot vērā valodas zināšanu kompetenci uz doto brīdi. Trīs gadi pāriet un, piemēram, 6. klasē bērni jau ir ar pilnīgi citu valodas zināšanu līmeni nekā tas bija pirms trim gadiem. Mēs pārskatījām mūsu prasības. Principā 2004. gadā tie bērni, kuri aizgāja uz 10. klasi, bija gatavi tam.”

Ja mācību valodas pāreja ir īstenota konsekventi un pēctecīgi, tad ne tikai skolēni, bet arī skolotāji ir spējīgi sekmīgi iekļauties latviski īstenotā mācību procesā. No direktoru teiktā redzams, ka svarīga ir skolotāju motivācija.

„Arī skolotāji bija gatavi. Tie, kuri plānoja strādāt vidusskolā, jo viņiem visiem bija bilingvālās pasniegšanas pieredze. Bija diezgan daudz laika – gandrīz 10 gadi. Mums bija pasniedzēji solīdā vecumā, kuri pat nepārvaldīja latviešu valodu, kad mēs to visu uzsākām, bet pēc tam kļuva par bilingvālo mācību līdzekļu autoriem. Viss atkarīgs no vēlmes.”

Direktori norāda speciālu bilingvālo mācību grāmatu līdzekļu pamatskolām trūkumu. Tai pašā laikā redzams arī, kā šī problēmas tiek risināta: aktīvākie skolotāji ir sagatavojuši vajadzīgos mācību līdzekļus grāmatas, kuras tiek pavairotas.

„Joprojām nav bilingvālo mācību grāmatu pamatskolai. Ir vai nu tikai latviešu valodā, vai krievu. Bet nav mācību grāmatu, kur kaut vai daļa teksta ietu paralēli. Tāpēc aiziet zudībā ļoti daudz papīra. Taisām kserokopijas no latviešu grāmatām, izdalām bērniem darbam.”

„Pamatskola sagatavo bērnus, lai viņi varētu vidusskolā mācīties latviski. Mums jau no paša sākuma visas mācību grāmatas ir latviešu valodā un ir skolotājs, kurš to visu paskaidro. Principā mēs uzskatām, ka ideālā variantā vajadzētu speciālus bilingvālos mācību līdzekļus. Valstī tādus neizdod. Tāpēc mēs izveidojam divas skolotāju radošās grupas, kas uzrakstīja vispirms mācību līdzekļus, bet pēc tam jau mācību grāmatas, kuras tagad ministrija apstiprina un rekomendē izmantot visām citām skolām. Mums ir pilns matemātikas komplekts 1.-4. klasei, kur ir mācību grāmata un darba burtnīca skolēnam un skolotājam. Tāds pats komplekts mums ir dabas zinībās 1.-4. klasei. Mums ir atsevišķas grāmatas fizikā un matemātikā 8. un 9. klasei.”

Direktoru teiktas liecina, ka rūpīga izglītības reformas īstenošana, pēctecīgu valodas apguve bērnu dārzos un skolā, atbilstošu metodiku sagatavošana nodrošina labu rezultātu. Direktori uzver, ka tas nav formāli panākams. Tas zināmā mērā ļauj izskaidrot tos gadījumus, kad reforma nav īstenota pietiekami atbildīgi un skolēnu latviešu valodas prasmes nav konkurētspējīgas.

„Nevar mehāniski ieviest bilingvālo komponentu vecajā struktūrā. Ja viss paliek tā, kā bija, tad tas visu sarežģīs. Tad būs laika trūkums, būs problēmas skolēniem ar sapratni. Tad būs vajadzīgas papildus konsultācijas. Savulaik mēs mainījām pedagoģisko tehnoloģiju. Mēs principiāli savādāk plānojām saturu, kas palīdz ekonomēt laiku, arī tam, lai ieviestu divas valodas. Tā vairs nav problēma, jo bērniem ir augsts kompetences līmenis. Tā bija problēma pirmos 5-7 gadus, kad bērni sāka no nulles. Toreiz uz 1. klasi nāca bērni, kuriem vispār nebija nekādu elementāro iemaņu. Tagad vairs tādu bērnu nav. Tagad jau ir bērnu dārzi, ir valodas vide, televīzija.”

Metodiskās iespējas mūsdienu skolā ir ļoti daudzveidīgas, skolotāji var izmantot informācijas tehnoloģijas. Tas prasa papildus darbu, taču to veicot, ir lielākas iespējas sekmīgi iekļauties mācību procesā. Tehnikas pielietojuma iespējas nereti kompensē skolotāja valodas prasmju trūkumu.

„Nav taču tagad vairs padomju laiku standarta stundu, kad skolotāji kaut ko stāsta. Tagadējās metodēs tā vairs nav. Skolotājs ir organizētājs. Man aiziet 5 stundas, lai sagatavotos stundai, jo man ir jāgatavo materiāli, jāatlasa teksti, jāuztaisa prezentācijas. Es varu iedot uzdevumu un viņi 2 stundas lasa, atbild uz jautājumiem un pēc tam prezentē vai diskutē par to. Labi sagatavotā stundā skolotājs var stāvēt stūrī. Ja skolotājs ir ar pieredzi, tad komisija pat nesapratīs, vai viņš pārvalda valodu vai nē, jo mūsdienu pedagoģija neparedz lekcijas, lai gan tās ir vieglāk sagatavot. Tādas metodes vairs nepastāv. Tagad teksti tiek rādīti uz ekrāna.”

„Vēl ir tehnika. Lai mazinātu laiku, izmantojam datoru, kodoskopu un tā tālāk. Rakstam uz plēves un tādā garā. Gatavojamies jau iepriekš. Tad to rādām bērniem. Ja tu, pieņemsim, nevari šo vārdu izrunāt, tad vismaz ar redzes atmiņu atceras.”

Jaunās tehniskās iespējas ļauj skolotājiem mācību procesā iekļaut angļu valodu pat gadījumos, ja skolotājs to pārvalda tikai daļēji. Laba prakse ir sadarbība skolotāju vidū.

„Teksti, enciklopēdijas un uzziņas materiāli. Kādi neadaptētie oriģinālie teksti. Es nezinu angļu valodu labāk par to līmeni, kādu apguvu padomju laikos skolā un augstskolā, bet eksistē integrācija starp priekšmetu pasniedzējiem un angļu valodas pasniedzējiem. Es ņemu tekstus no kaut kādiem angļu avotiem un novērtēju kopā ar angļu valodas pasniedzēju, vai 10. klases skolēni varētu šādu tekstu izlasīt. Es tekstu saprotu. Man jau nevajag neko runāt. Skolēniem ir kritiski jāanalizē teksti. Ja bērni ir spējīgi strādāt ar oriģināliem tekstiem, tad kādēļ man būtu jāņem tulkojumi? Es zinu, ka filozofijā un arī matemātikā izmanto tekstus angļu valodā. Pagaidām tas ir pēc vēlēšanās, bet mēs motivējam skolotājus to darīt.”

Izglītības reformas īstenošanas pēctecība

Direktori izskaidro, ka tas, kā skolas ir uzsākušas izglītības reforma īstenošanu, kādus bilingvālās izglītības modeļus izvēlējušās, būtiski ietekmē tās rezultātus. Ja skola izvēlējusies modeli ar minimālu latviešu valodas īpatsvaru mācību procesā, rezultātā skolēnu valsts valodas prasmes ir vājas.

„Tam [skolēnu vāmajām latviešu valodas prasmēm] ir sakars ar bilingvālās metodes realizāciju. Pirmkārt, ir četri bilingvālās izglītības modeļi. Tie atšķiras pēc līmeņa un otrās valodas ieviešanas laika mācību procesā. Viens no tiem ir diezgan vienkāršs. Ja skola realizē šo modeli, tad tā ietvaros līdz 9.klases beigām latviešu valodu izmanto tikai mūzikas, vizuālās mākslas, sporta un mājturības stundās. Pat ja skola godīgi šo modeli realizē, objektīvu apstākļu dēļ bērni nav spējīgi vidusskolā mācīties latviešu valodā. Lieta tāda, ka šos modeļus skolas savulaik izvēlējās pašas. Tad skolai bija jāizsver resursi, kādi viņai ir. Skolotāji, kuri zina vai nezina valodu, un pieejas arī ir resursi.”

Pēc direktoru teiktā redzams, ka vājas latviešu valodas zināšanas rada tas, ka skolas ne vienmēr ir izmantojušas savas tiesības mainīt pamatskolā bilingvālās izglītības modeli un stiprināt savu kapacitāti latviešu valodas izmantošanā mācību procesā. Direktoru teiktais skar jautājumu par skolu un ministrijas (IZM) sadarbību, tas ir jautājums par skolas autonomiju mācību procesa izvēlē, no vienas puses, un atbildību par mācību procesa rezultātu, no otras.

„Pilnīgi iespējams, ka 1998. gadā kādās skolās šādu resursu nebija un viņas izvēlējās šo modeli, bet tagad ir pagājis ļoti ilgs laiks. Skolai ir tiesības pārlicenzēt programmas un izvēlēties citu modeli. Ja to neizdara, tad bērni nav konkurētspējīgi. Es nezinu, vai vispār ir kāda iestāde, kas pārbauda to, cik godīgi skolās tas tiek darīts. Katrā ziņā no ministrijas puses mums nekad nav bijis nekāds spiediens. Tas ir katras mācību iestādes administrācijas ziņā. Programma jau var arī paredzēt apmācības realizāciju angļu valodā. Valsts standarts nosaka galarezultātu 3., 6., 9. un 12. klasei, kas skolēniem ir jābūt. Bet programma nosaka ceļu, pa kuru mēs ejam. Tur ir tēmas, sociāli kulturālās un domāšanas kompetences, bet nav valodas kompetences kā komponenta.”

No direktoru teiktā redzam, ka izglītības reformas īstenošanā svarīgas ir skolotāja prasmes un atbildīgums, un atbrīvošanās no jautājuma politizēšanas tikai sekmē reformas īstenošanu.

„Savulaik šis jautājums pārmērīgi tika politizēts. Izglītības sistēmā valoda ir izglītības iegūšanas līdzeklis un viss. Te neiet runa ne par nacionāli kulturālās identitātes saglabāšanu, ne par tās iznīdēšanu, jo, mācot vidusskolā latviešu valodā, vienalga tas ir ļoti labs augstas klases bilingvālisms. Skaidrs, ja man un 28 bērniem klasē krievu valoda ir dzimtā valoda, neviena komisija nevarēs man liegt kādā brīdī kaut ko paskaidrot krieviski. Nav iespējams, ka es dzimto valodu absolūti izslēdzu no saziņas. Svarīgi, lai es viņiem iemācu lietot latviešu valodu.”

Direktoru teiktas arī parāda, ka izšķiroša loma ir skolas vadības nostājai, kā tā ir spējusi mobilizēt savu kolektīvu izglītības reformas īstenošanai, kā tā ir definējusi savus mērķus, piemēram, izvirzot par mērķi savas skolas skolēnu konkurētspēju.

„Vidusskolā 60/40 ir ļoti formāla procentuālā attiecība. To praktiski nav iespējams izskaitļot, jo pat 2004. gadā bija kaut kādi caurumi, pa kuriem skolas varēja izsprukt, ja tās negribēja vai bija pretinieki pēc būtības tam visam. Viņas vienkārši pakļāvās pavēlei vai likumam. Viss bija atkarīgs no tā, kādu izglītības stratēģiju izvēlas mācību iestādes vadība un no tā, kā izdevās izveidot komandu, kura saprot, ka to vajag darīt nevis formas, bet satura pēc. Spriežot pēc mūsu ģimnāzijas, kur izglītības kvalitātes rādītāji ir ļoti augsti, mums bija ļoti svarīgi, lai bērni būtu pilnībā konkurētspējīgi, lai valodas zināšanas viņus neierobežotu nekur. Lai viņi pēc tam varētu ne tikai iestāties, bet mācīties augstskolā latviešu valodā.”

Direktori ir ļoti kritiski pret formālu bilingvismu pamatskolā, taču viņu teiktas liecina, ka šāda prakse pastāv.

„Tur visas grāmatas ir bijušas krievu valodā, skolotājs ir strādājis krievu valodā. Kādi divi trīs jēdzieni ir bijuši latviešu valodā, bet skaitās, ka ir bijusi bilingvālā apmācība. Skolēni nezina, ko darīt, viņiem atklājas pilnīgi jauna pasaule. Viņi pat nav redzējuši karti ar latviešu nosaukumiem, nemaz nerunājot par citiem terminiem vēsturē, ģeogrāfijā, kas skan pavisam savādāk. Viņi neorientējas tajā visā, bet 10. klasē ar to vairs nenodarbojas, bet gan ar tekstu analīzi. Uz šiem bērniem gulstas liela slodze. Viņiem pašiem ir jāstrādā ļoti daudz vai arī viņi neztur.”

Direktori, balstoties uz savu pieredzi, uzsver, ka tieši priekšmetu apguve latviski nodrošina konkurētspējīgas valodu prasmes skolēniem, lai tie sekmīgi varētu studēt Latvijas augstskolās. Direktori ir kritiski pret pieeju, kas savulaik tika plaši diskutēta, ka latviešu valodu labāk apgūt latviešu valodas stundās. Direktori arī uzsver, ka formāls bilingvisms pamatskolā kavē skolēnu sekmīgas mācības latviski vidusskolas līmenī.

„Arguments, ka bērni latviešu valodas stundās apgūst latviešu valodu, neztur nekādu kritiku. Ja mācību priekšmeti netiek apgūti latviešu valodā, skolēni pēc tam kā studenti ir praktiski kā nulles. Ir pat statistika par to, cik ir atskaitīto pēc 1. semestra augstskolās no tiem skolēniem, kuri ir beiguši mazākumtautības skolas, kur nav bijuši priekšmeti latviešu valodā. Ja ņemam vērā to, ka vidusskolas uzdevums ir sagatavot skolēnus augstākās izglītības iegūšanai, tad valodas jautājums ir nevis formāls, bet būtisks. Tikai tie, kas reāli valodu izmanto mācību procesā, pāreju no skolas uz studentu dzīvi vispār nepamanīs. Tikai ar latviešu valodas priekšmetu nepietiek, jo gramatika un literatūra pirmkārt nodrošina augsta līmeņa sarunvalodas un komunikācijas sasniegšanu, bet nevis valodas izmantošanu zinātniskajā izpētē vai, piemēram, kādā inženierzinātnes specialitātē. Mēs to redzam, kad pie mums atnāk skolēni iestāties 10. klasē no citām skolām, kur bilingvālais moments ir bijis formāls.”

Direktoru vidū pastāv arī pretējais viedoklis – atbilstoši tam galvenais akcents liekams uz labu latviešu valodas apguvi, bet priekšmeti būtu jāmācās dzimtajā valodā.

„Es uzskatu, ka latviešu valoda ir jāmācās ļoti labi, bet viss pārējais ir jāapgūst krievu valodā. Jo priekšmeta mācīšanās latviešu valodā nevienu nav darījusi ne laimīgu, ne arī izglītojusi. Veiksmes cena arī tiem, kam tas izdodas, ir ļoti augsta.”

Runājot par priekšmetu apguvi latviski, direktori pieskaras arī tēmai par pieejas efektivitāti kopumā. Direktori uzsver, ka centralizēto eksāmenu rezultāti ir mācību kvalitātes rādītājs.

„Ja metodes izmanto pareizi, tad nekāda kaitējuma izglītības kvalitātē nebūs. Tas viss ir aiz ausīm pievilktis un izdomāts. Katrā gadījumā, centralizēto eksāmenu kvalitātes koeficients mums jau 10 gadus ir uz 80-90% robežas. Tas ir objektīvs rādītājs. Ja bērni tos nokārto, tad uz kvalitāti tam nekāda iespaids nav.”

Skolēnu sagatavotība mācībām latviski

Pēc direktoru teiktā skolēnu latviešu valodas prasmes dažādās skolās ir atšķirīgas. Daļa skolēnu nav nekādu grūtību mācīties latviski, bet daļai tas rada problēmas.

„Apmēram trešdaļai klases nav nekādu grūtību ar latviešu valodu. Bet divām trešdaļām jau kam kā. Citam vidējs līmenis, citam lieli sarežģījumi. Citi tā arī uzreiz pasaka – es nesapratu. Citi sakautrējas pārjautāt. Nevienam nav aizliegts stundā prasīt, ja kaut kas nav skaidrs. Grūtības jau ir tajā, ka eksāmenā paprasīt atļauts nav. Nevienam jau nezin kā būs, vai varēs iztulkot to jautājumu, uztraukums un tā.”

No direktoru teiktā var spriest, ka skolēnu sagatavotību mācībām latviski nosaka latviešu valodas iekļaušana mācību procesā pamatskolā. Ja tas nav darīts, skolēniem ir grūtības apgūt priekšmetus latviski vidusskolā. Tai pašā laikā, citi direktori atzīst bilingvālās izglītības efektivitāti, kā rezultātā pamatskolu beigušo skolēnu latviešu valodas prasmes gadu no gada uzlabojas.

„Ja viņi ir sākuši bilingvālo apmācību pamatskolā, tad viņi ir sagatavoti. Viņiem nav problēmu. Ja tie ir pavisam jauni bērni, kas ir mācījušies tikai krieviski, tad var būt kādas problēmas. Principā visiem, kas nāk uz 10. klasi, nekādu problēmu nav.”

„Tagad tie jaunie skolnieki, kas nāk, viņiem latviešu valodas zināšanas ir ļoti labas (..) tie jaunie, kuri nāk un sāk latviešu valodu mācīties bilingvāli ar 1.klasi, tiem jau iet uz priekšu.”

Latviešu valodas apguves motivāciju nosaka arī skolēnu tālākās studiju un dzīves intereses. Tie, kas vēlas palikt Latvijā un studēt Latvijas augstskolās, ir motivēti iegūt labas latviešu valodas prasmes un viņiem ir arī labi rezultāti.

„Potenciāli daļa varētu mācīties tikai latviski, jo viņiem ir augsts motivācijas līmenis. Tie ir bērni, kuri zina, ka valsts valoda ir jāzina, lai iestātos augstskolā un dzīvotu šeit Latvijā.”

Ja skolēnu tālākās studiju un dzīves intereses nav saistītas ar Latviju, tad arī motivācija apgūt latviešu valodu ir ļoti zema. Jāatzīst, ka ekonomiskā krīze Latvijā pastiprina vēlmi aizbraukt no Latvijas, kā rezultātā cieš arī latviešu valodas prestižs mazākumtautību skolās.

„Daļa bērnu joprojām uzskata, ka viņiem latviešu valoda nav vajadzīga. Pie tam viņam ir mērķis pēc 12. klases braukt prom no Latvijas. Cits grib uz Krieviju, cits uz Eiropu. Iemesls tāds, ka viņš nezina, vai palikt te, vai braukt prom.”

„Tiem, kas ir noskaņoti aizbraukt no valsts, un tāda tendence tagad ir ļoti aktualizējusies, jo daudziem vecāki un ģimenes krīzes laikā ir aizbraukuši, un bērniem ir jāseko viņiem līdz, motivācijas līmenis ir daudz zemāks. Viņu apmācība tikai latviešu valodā nav iespējama, jo viņi nespēs ārzemēs iestāties kādā augstskolā.”

„Daudz kas ir atkarīgs no skolēna nolūkiem. Ja viņš taisās braukt prom uz ārzemēm un tur arī palikt, tad viņam ir arī atbilstoša motivācija pret latviešu valodas apgūšanu. Viņam pietiek ar 4 ballēm, iegūt atestātu un braukt prom uz austrumiem vai rietumiem. Tie, kuri vēlas te palikt uz dzīvi, tiem ir arī latviešu valoda attiecīgā līmenī. Līmenis ir atkarīgs no tā, vai viņi dosies uz augstskolu vai uz frizieru/manikīra kursiem.”

„Ir grūti noformulēt motivāciju, ja visi saka – priekš kam tev tā valoda vajadzīga, tāpat taisies braukt prom. Es tad, saku, ka nekad nevar zināt, kā dzīve iegrozīsies. Tagad var domāt, ka aizbrauksi, bet droši zināt nevar.”

Arī ģimenes loma ir ļoti būtiska bērna sagatavošanai skolai, jo gadījumos, kad bērna valodu vide ir monolingvāla, kurā nav vietas latviešu valodai, bērnam var būt grūtības mazākumtautību skolas programmas apguvē.

„Tas, protams, ir gadījumā, ja ir ģimene ar veselīgu attieksmi. Ir jau arī tādas ģimenes, kuras vispār nav skaidrs, kur viņas dzīvo. Viņām laikam ir satelīttelevīzija, kur Latvijas kanālus netranslē, nav avīzes latviešu valodā, nav latviešu draugu un bērns ir gājis privātajā bērnudārzā. Tā mēdz būt, bet ļoti reti. Šai ziņā ģimene izdara ļoti lielu kļūdu.”

3. Vecāku viedoklis par priekšmetu apguvi latviski

Vecāku teiktais nereti liecina par izpratnes trūkumu par izglītības reformas būtību – kā par tās mērķiem, tā arī mācību metodikām.

„Es pat nezinu. Te nekādu mērķi es neredzu. Piemēram, es esmu krievu cilvēks un man pirmajā klasē būs jāiet angļu skolā, kur visi priekšmeti ir angļu valodā. Esmu audzināta krievu valodā – ģimenē, bērnudārzā. Un piepeši man visi priekšmeti ir angļu, japāņu vai vēl kādā valodā. Priekš kam? „

Vecākiem ir nepietiekama izpratne gan par bilingvālo izglītību, gan par to, kāpēc vidusskolā priekšmetu apguve notiek latviski. Tā rezultātā veidojas negatīva attieksme pret skolu, un tas ietekmē arī bērnu attieksmes.

„Nē, mums vajag latviešu valodu, bet mums nav vajadzīga ģeogrāfija latviešu valodā. Te sanāk tāda putra. Viņi grib mācīties valodu, nav svarīgi kādu – latviešu, japāņu, bet nevajag uzspiest mācīties citus priekšmetus šajā valodā.”

„Daļēji tie, protams, ir vecāki. Teiksim, mana attieksme. Bet tā nav negatīva attieksme pret pašu latviešu valodu vai tautu, bet tieši pret to, ka tiek uzspiesta šī bilingvālā apmācība. Mums tas nav vajadzīgs, mēs to neesam prasījuši. Līdz ar to, kāda var būt attieksme? Un es domāju, ka tas tiek nodots arī bērniem.”

„Nu, ja godīgi daudzi [vecāki] ir ļoti noskaņoti pret visu to, kas ir saistīts ar latviešu valodu.”

Vecākiem šķiet, ka mācību valodas izvēlei vajadzētu būt brīvai.

„Pirmajā vietā vajadzētu būt cilvēka paša brīvai izvēlei. Gribu mācīties latviešu valodā – mācos latviešu valodā ģeogrāfiju. Gribu krieviski – mācos krieviski.”

Motivāciju mācīties latviski mazina plāni aizbraukt no Latvijas. Pārlicība, ka Latvijā nākotnes iespējas ir ierobežotas, nosaka augstskolas izvēli ārpus Latvijas.

„Viņš domā mācīties ārpus Latvijas. Jo šeit nav nekādu perspektīvu. Šobrīd te nav vajadzīgi darbinieki pat ar pieredzi. Kur nu vēl jaunie speciālisti. Turklāt mācīšanās augstskolā latviešu valodā ierobežo tālākās iespējas. Kaut arī, protams, programmēšana arī Āfrikā ir programmēšana, bet jebkura gadījumā viņš nesaista savu nākotni ar Latviju. Jo šeit nav perspektīvu.”

„Klasesbiedri arī. Un no iepriekšējā izlaiduma no 20 skolniekiem 14 ir aizbraukuši uz ārzemēm. Kurš strādāt, kurš mācīties ... konkrēti nezinu.”

Ja ģimenes nākotnes plāni nesaistās ar dzīvi Latvijā, vecāki ir apmierināti ar to, ka skolā latviski tiek apgūti priekšmeti, kuri neprasa plašas valodas prasmes.

„Mums skolā ir pietiekoši lojāla attieksme. Jā, teiksim, zīmēšana, fizikultūra ir latviešu valodā, bet kaut kādus citus priekšmetus tomēr māca krieviski.”

„Bez fizikultūras un zīmēšanas, varbūt vēl dziedāšanu. Nav īsti saprotams, kādu mērķi vēlas sasniegt ar šo bilingvālo izglītības sistēmu – vai lai iemācās latviešu valodu, vai matemātiku.”

Vecāku viedoklis par iespējām, ko sniedz priekšmetu apguve latviski liecina par metodes neizpratni un acīmredzot balstās uz savu ierobežoto pieredzi.

„Tas aizņem vairāk laika. Rada grūtības, rakstot kontroldarbus, jo sākumā jādomā krieviski, jātulko latviski un tad tikai var rakstīt.”

„Vai vada visu stundu latviski, vai kā – tas nav rādītājs tam, ka bērni iemācīsies latviešu valodu. Jo var būt arī tā, ka es sāku saprast valodu, bet pārstāju saprast, piemēram, matemātiku. Vienkārši, ja ir matemātika, tad man vajag koncentrēties uz matemātiku.”

Tai pašā laikā vecāki atzīst, ka skolotāji strādā ļoti atbildīgi, un ka tas nodrošina to, ka bērniem ir labas zināšanas .

„Skolotāji ļoti nāk pretī. Katrā gadījumā vismaz mūsu skolā. Paralēli šai mācību grāmatai latviešu valodā tiek izmantots arī krievu izdevums. Jo nav mērķis uztaisīt šo priekšmetu tikai latviski, bet – iegūt zināšanas.”

„Bet tas ir pateicoties mūsu skolotājiem, kas ļoti nāk pretī. Viņi cenšas izpildīt to, ko pieprasa Izglītības ministrija tai pašā laikā ļoti rūpējas par bērniem.”

Vecāki ir pret mācībām trijās valodās, uzskatot, ka tas varētu radīt pārslodzi.

„Uzskatu, ka – nē. Viņiem jau tā ir pārslogotas smadzenes. Es vispār nesaprotu, kā viņi tiek galā ar visu šo informāciju. Ja vēl vairāk noslogot ar angļu valodu ... Viņiem būs pietiekami laika, lai izglītos pašiem. Ja viņi gribēs, lasīs kādā valoda vien vēlas. Bet uz šo brīdi skolai ir jādod priekšmetu pamati. Diploms, atestāts. Bet pēc tam, kā jau paši gribēs.”

4. Skolēnu attieksme pret priekšmetu apguvi latviski, kuru vecāki Latvijā iebraukuši no trešās pasaules valstīm

Šajā sadaļā ir apkopota trešo valstu valstspiederīgo mācību pieredze Latvijā, iekļaujoties skolās, kurās tiek īstenota mazākumtautību izglītības programma. Pētījuma ietvaros tika intervēti skolēni, kuri pēdējo piecu gadu laikā Latvijā ir iebraukuši no Baltkrievijas, Ukrainas un Krievijas.

Skolas vērtējums

Kopumā intervētie respondenti pozitīvi vērtē skolas, kurās viņi šobrīd mācās. Skolēni ir apmierināti gan ar mācību personālu, gan ar iespēju daļu priekšmetu apgūt krievu valodā, kuru šie skolēni pārvalda labāk nekā latviešu valodu. Atsevišķi skolēni norāda, ka mācīties ir vieglāk nekā izcelsmes valsts skolā, jo ir mazāka mācību slodze.

„Kolektīvs labs, skolotāji labi.” (Ukraina, 8. klase)

„Diezgan viegli ir mācīties, ja stundas notiek krievu valodā. Salīdzinājumā ar Baltkrieviju ir mazāka slodze.” (Baltkrievija, 10. klase)

„Principā mani apmierina izglītība, pret mums skolēniem ir labvēlīga attieksme, bet runā, ka citās skolās ir labāk.” (Krievija, 10. klase)

Tajā pašā laikā skolēniem nepatīk tas, ka mācību stundās, kuras tiek pasniegtas latviešu valodā, ne visa mācību viela ir izprotama, jo, ņemot vērā apstākli, ka šie skolēni Latvijā uzturas salīdzinoši neilgi, viņi vēl tik labi nepārvalda latviešu valodu. Skolēni norāda, ka nereti tas var negatīvi ietekmēt viņu mācību sasniegumus:

„Nepatīk tas, ka stipri mazāk kaut ko var saprast tajās stundās, kas notiek latviešu valodā. Tas apgrūtina mācības un attiecīgi ir zemāka atzīme. Mums vidusskolā daudz ir latviešu valodā – kontroldarbi, pārbaudes darbi un tad var daudz ko nepareizi uzrakstīt, jo viss ir latviski, un, ja kaut ko nesaproti, būs zemāka atzīme.” (Baltkrievija, 10. klase)

Viens no respondentiem, ierodoties Latvijā, sākotnēji ir mācījies mazākumtautību skolā (ebreju skolā), kur viņam bija sagatavota individuāla mācību programma krievu valodā. Skolēns atzīst, ka skolas mācību programma viņu neapmierināja, jo skolēnam speciāli sagatavotā programma nav nodrošinājusi zināšanu ieguvu pietiekami augstā līmenī, tāpēc skolēns kopā ar vecākiem izlēma pāriet uz citu mācību iestādi. Zināšanu līmenis, kāds iegūts pirmajā skolā, vēlāk ir radījis grūtības iekļauties skolā, kurā skolēns mācās šobrīd.

„Tā kā šī skola programmas ziņā ir tālāk tikusi, kad atnācu uz šo skolu, man bija grūti. Mana programma bija iekavējusies, bija grūti.” (Ukraina 8. klase)

Latviešu valodas zināšanas un mācības latviešu valodā

Intervētie skolēni Latvijā ir pavadījuši trīs līdz piecus gadus. Skolēni stāsta, ka viņu latviešu valodas prasmes ir nepietiekamas, un tas sagādā grūtības izprast mācību vielu un sekot līdzi skolotāja stāstītajam mācību stundās.

„Vairāk nekā pusi saprotu, bet maz saprotu.” (Ukraina, 8. klase)

„Tā, kaut ko saprotu, kaut ko – nē.” (Baltkrievija, 10. klase)

„Nevaru teikt, ka labi, vidēji.” (Krievija, 10. klase)

Skolēni no trešajām valstīm latviešu valodu pamatā apgūst skolā mācību programmas ietvaros, klausoties skolotāju stāstīto un pildot mājas darbus, kā arī apmeklējot privātstundas.

„Man, protams, cilvēki palīdzēja. Apmeklēju privātstundas. Pats centos kaut kādus vārdus apgūt, tulkot. Bet būtībā tas viss ir jādara padziļinātāk. Tā, kaut ko saprotu, kaut ko – nē.” (Baltkrievija, 10. klase)

„No skolotājiem un mācību grāmatām. (..) Mamma un tētis nezina latviešu valodu, pats mācījos.” (Ukraina, 8. klase)

Skolēni uzskata, ka iespējas apgūt latviešu valodu paplašinātu draudzība ar latviešu skolēniem, taču skolās, kurās tiek īstenota tikai mazākumtautību izglītības programma, šādas iespējas tikpat kā nepastāv.

„Būtu jādraudzējas ar jauniešiem no latviešu skolām, bet man tādu draugu nav. Līdz ar to vairāk ir jāmācās pašam un jāņem papildus stundas.” (Baltkrievija, 10. klase)

Intervēto skolēnu stāstītais atspoguļo, ka līdz vidusskolai skolās, kurās tiek īstenota mazākumtautību izglītības programma, lielāko daļu mācību priekšmetus skolēni apgūst krievu valodā, tāpēc nav motivācija un nepieciešamība papildus apgūt latviešu valodu. Taču skolēni iespēju pamatskolā lielāko daļu mācību priekšmetu apgūt krievu valodā vērtē pozitīvi, jo mācības krievu valodā saista ar labākiem mācību sasniegumiem:

„Šovasar es taisos iet kursos un pamācīties vairāk, jo līdz devītajai klasei man nebija nekādas īpašas vajadzības. Pārsvarā viss bija krievu valodā. (..) Sākumā skolā viss bija krievu valodā un mierīgi varēja labi mācīties. Vienīgā sliktā atzīme bija latviešu valodā un literatūrā.” (Baltkrievija, 10. klase)

„Visu man krieviski māca. (..) viss krieviski, tikai latviešu valodu mēs mācāmies latviski, viss pārējais ir krieviski. Tikai mācību grāmatas ir latviski.” (Ukraina, 8. klase)

Nepietiekamās latviešu valodas zināšanas nereti skolēniem no trešajām valstīm rada grūtības izprast mācību vielu mācību grāmatās, kā arī pāldzina zināšanu ieguves procesu, jo, lai izprastu mācību vielu, ir jālieto vārdnīca.

„Grūti, jo sveša valoda, maz ko uzreiz saprotu, vajag tulkot ar vārdnīcu.” (Ukraina, 8. klase)

Tajā pašā laikā kopumā skolēni pozitīvi raugās uz nepieciešamību mācīties latviešu valodā, jo tā ir valsts valoda, šīs valodas zināšanas ir nepieciešamas, lai labi noliktu vidusskolas mācību programmā paredzētos eksāmenus un pēc vidusskolas mācītos augstskolā.

„Tagad vidusskolā māca latviešu valodā un tāpēc jācenšas visu saprast, lai būtu labas atzīmes un eksāmenus varētu nolikt. Tāpēc šovasar mācīšos, lai zinātu labāk.” (Baltkrievija, 10. klase)

„Kopumā būtu vieglāk, ja visi priekšmeti būtu krieviski, jo ģimene runā krieviski, taču neesmu pret latviešu valodu, jo dzīvojam Latvijā un gribu iegūt augstāko izglītību latviski, tādēļ tā jāzina.” (Krievija, 10. klase)

„Tur [universitātē] jau daudz runās latviski. Domāju, ka tad jau es labi zināšu latviešu valodu. Man vēl trīs gadi, ko mācīties.” (Baltkrievija, 10. klase)

Skolēniem no trešajām valstīm, kuri šobrīd mācās vidusskolā, latviešu valodā nepatīk apgūt fiziku, ķīmiju, jo, saskaņā ar skolēnu pieredzi, ir daudz sarežģītu terminu, kuri vieglāk būtu saprotami krievu valodā, nevis latviešu valodā. Viedokļi ir atšķirīgi par matemātikas priekšmetu. Ir skolēni, kuri uzsver, ka matemātiku ir viegli saprast, jo tur pamatā ir skaitļu valoda, tomēr vienlaikus pastāv viedoklis, ka arī matemātika ir grūti izprotama, ja tiek pasniegta latviešu valodā.

„Fizikā, ķīmijā, kur specifiski termini. (..) Matemātika, fizika labāk, ja vairāk būtu krieviski ...” (Krievija, 10. klase)

„Nu, ja runa iet par fiziku, tad tas ir grūtāk. Jo terminus jau tā kā zini, bet vienalga no latviešu valodas var kaut ko nespēt pārtulkot. Un tas ir grūtāk nekā tajā pašā matemātikā. Tur pārsvarā ir skaitļi un uzreiz saproti, kas no tevis tiek prasīts. Fizikā, ja kaut ko neesi pareizi sapratis, tad uzreiz arī nepareizi atrisini.” (Baltkrievija, 10. klase)

Atsevišķi skolēni atzīst, ka grūti latviešu valodā ir mācīties tieši literatūru, jo, lai apgūtu vidusskolas programmā paredzēto mācību vielu, ir daudz jālasa literārie darbi, taču situācijā, kad latviešu valodas zināšanas nav pietiekamas, literāro darbu teksti ir grūti izprotami. Skolēni atzīst, ka izmanto gan vārdnīcu, gan tulkotājprogrammas, lai spētu izprast literārā darba sižetu.

„Latviešu literatūra, jo ir ļoti grūti visu iztulkot. Mums uzdod garus tekstus lasīt. Lielāko daļu es nesaprotu. Tas viss ir jāpārtulko. Un tad pazūd īstā doma un dēļ tā, ka iztulkots neprecīzi nevar atbildēt uz jautājumiem. (..) [Izmantoju] vai nu vārdnīcu, vai online tulkotāju.” (Baltkrievija, 10. klase)

Starp priekšmetiem, kurus skolēniem nav grūtību apgūt un ir viegli saprotami, ja tie tiek pasniegti latviešu valodā, ir bioloģija, latviešu valoda un vēsture. Attiecībā uz vēstures mācību priekšmetu, skolēni uzsver, ka liels atbalsts vēstures priekšmeta apgūvē ir internetā pieejamie resursi par vēsturi, kas ir pieejami dažādās valodās.

„Latviešu valodu, bioloģiju, tur viss saprotams.” (Krievija, 10. klase)

„Ja no tiem, kas tīri latviešu valodā iet, man patīk vēsture. Jo vairāk vai mazāk es smeļos informāciju internetā. Apskatu tēmu, kas jāmacās un no interneta uzzinu pat vairāk nekā stundā.” (Baltkrievija, 10. klase)

Situācijā, kad mācību viela latviešu valodā nav saprotama, skolotāji palīdz vielu saprast, paskaidrojot to krievu valodā, un tas notiek gan mācību stundas ietvaros, gan pēc mācību stundām.

„Varu [sekot līdzi mācībām]. Ja ir grūti, varu paprasīt skolotājai, lai man palīdz krieviski. [Situācijās, kad ir grūti saprast,] prasu skolotājai paskaidrot vai iztulkot kādu terminu. (..) Var gan stundā, var pēc stundas pieiet paprasīt, viņa [skolotāja] paskaidro.” (Krievija, 10. klase)

Saziņa latviešu valodā ikdienā

No skolēnu pieredzes izriet, ka latviešu valoda ikdienas saziņai tiek lietota ierobežoti. Pamatā latviešu valoda tiek lietota skolā to priekšmetu mācību stundās, kuri tiek apgūti latviešu valodā. Tā kā intervētie skolēni mācās skolās, kurās tiek īstenota tikai mazākumtautības izglītības programma, tad arī saziņa ar citiem skolēniem skolā pamatā notiek krievu valodā.

„Visvairāk nākas runāt latviešu valodā stundās. Sabiedrībā es maz ar latviešiem draudzējos un kontaktējos. Līdz ar to maz sanāk latviski runāt. Tikai tajās stundās, kas notiek latviešu valodā. (..) [Ar citiem skolēniem] krieviski. Ģimnāzija jau ir krievu. Ja mācītos latviešu skolā, nāktos runāt latviski.” (Baltkrievija, 10. klase)

„Ārpus skolas tikai veikalā, bet skolā tikai latviešu valodas stundās.” (Ukraina, 8. klase)

„Skolā, protams, ar skolotājiem latviski, bet vispār – tad, kad mani uzrunā latviski, tad es atbildu latviski un ar latviešiem runāju latviski.” (Krievija 10. klase)

5. Mazākumtautību skolu absolventu iekļaušanās Latvijas augstākajās izglītības iestādēs

Šajā sadaļā ir apkopota studentu, kuru dzimtā valoda ir krievu, pieredze, iekļaujoties Latvijas augstākajās izglītības iestādēs. Īpaši uzmanība tiek pievērsta studentu pieredzei un vērtējumam par to, kā bilingvālās izglītības pārejas programmas un 2004. gadā ieviestā mazākumtautības izglītības reforma palīdzējusi skolēniem sagatavoties studijām augstskolā latviešu valodā. Lai izzinātu pēc iespējas plašāku pieredzes spektru, pētījuma ietvaros padziļināti tika intervēti pieci studenti, kuri šobrīd mācās dažādās Latvijas augstākajās izglītības iestādēs, kā arī ir mācījušies dažādās vispārīzglītojošās skolās. Pētījumā piedalījās studenti, kuri mācījušies skolās, kurās tiek īstenota gan vispārējā izglītības programma latviešu valodā, gan mazākumtautības izglītības programma (turpmāk tekstā divplūsmu skola), gan skolās, kurās tiek īstenota tikai mazākumtautības izglītības programma.

5.1. Latviešu valodas apguve skolā un iekļaušanās Latvijas augstākajās izglītības iestādēs

Intervētie studenti ir mācījušies vispārīzglītojošajās skolās, kurās jau līdz mazākumtautības izglītības reformas ieviešanai 2004. gadā sākotnēji īstenota bilingvālās izglītības pārejas programma. Viens no intervētajiem studentiem 9. klasē un vidusskolā ir mācījies privātajā skolā, taču arī šajā skolā mācības tika īstenotas bilingvāli.

„Visās krievu skolās bija latviešu valodas un literatūras stundas, bet papildus tam, man šķiet, ka tas bija tā kā eksperimentāli, mūsu skolā pirms notika tā reforma dažos priekšmetos jau mēģināja ieviest to latviešu valodu, tā bija fizika, ķīmija, matemātika.” (LU)

„Jā, jā, bet mums bija jau no 1. klases bilingvāli, tādi priekšmeti kā matemātika bija latviešu valodā.” (RSU)

Kopumā studenti pozitīvi vērtē pāreju uz vispārējās izglītības standarta mazākumtautību izglītības programmās principu 40:60. Studentu skatījumā latviešu valodas zināšanas ir būtiskas viņu cilvēkkapitālam, jo paplašina saskarsmes iespējas, kā arī atvieglo viņu iekļaušanos Latvijas augstākajās izglītības iestādēs, kurās studijas notiek latviešu valodā.

„Galvenais tas, ka ir apgūtas divas valodas, citādāk es jau būtu ar lielāko prieku mācījusies vienā valodā, to mācību saturu apgūstot, bet tā ir iegūtas divas valodas. (...) Noteikti, man nesagādā nekādas grūtības studēt augstskolā. Mums skolā bija diezgan laba tā bilingvālā izglītība, citās skolās tā nav, tad viņiem gan sagādā grūtības.” (RPIVA)

„Citas valodas zināšanas, valsts valodas, uzlaboju arī savu dzimtās valodas līmeni. Galvenais, ko es ieguvu, ka es tagad mācos pilnīgi latviešu valodā un tās iepriekšējās zināšanas man arī palīdz mācībās un runāt ar kursabiedriem, saprast vienam otru.”(RSU)

„Pirmkārt, tas ļāva man labi apgūt abas valodas - gan latviešu, gan krievu. Un tagad, mācoties universitātē, man, protams, ir dažreiz grūtības, bet tā pamatā viegli, jo skolā iegūtās iemaņas palīdz.” (LU)

Studenti arī uzsver, ka latviešu valoda ir viens no piederības Latvijai aspektiem un ir pamats kopīgas piederības sajūtas veidošanai, tāpēc pozitīvi vērtē mazākumtautību izglītības reformu.

„Jāsaka tā, ka mēs visi dzīvojam Latvijā, līdz ar to mums visiem jāzina tā latviešu valoda un labi, ka jau skolā mēģināja vismaz kaut kādā līmenī mums to visu ieviest, nebija šoks, atbraucot uz Rīgu studēt, ka viss tagad latviski. Līdz ar to tas, ka pakāpeniski mēģināja pāriet uz latviešu valodu, to var vērtēt pozitīvi.” (RTU)

Starp intervēto respondentu viedokļiem ir arī atšķirīgs skatījums, kur students uzskata, ka viņa latviešu valodas prasme nav bilingvālās izglītības rezultāts, bet gan saskarsmes ar latviešiem ikdienā, īpaši augstskolā, rezultāts.

„Tomēr man liekas, ka mācības skolā man neko neiedeva un galvenokārt es iemācījos valodu, runājot ar cilvēkiem, sākot no 1. kursa.” (RTU)

Tajā pašā laikā studentu retrospektīvs atskats uz mācībām skolā atklāj grūtības, kuras saistītas ar mazākumtautību izglītības reformas ieviešanu skolās un paredz 60% mācību priekšmetu apgūšanu latviešu valodā vidusskolās. Būtiski uzsvērt, ka pēc vidusskolas absolvēšanas iekļaušanās Latvijas augstākajās izglītības iestādēs, kur mācības notiek latviešu valodā, ir atkarīga arī no skolā iegūtajām latviešu valodas prasmēm.

Studenti stāsta, ka mazākumtautību izglītības programmu skolotājiem nav bijušas pietiekošas latviešu valodas zināšanas, lai kompetenti izskaidrotu mācību priekšmetu saturu skolēniem. Skolotāji līdz ar to, skaidrojot mācību vielu, ir izvēlējušies, vai nu runāt tikai krieviski, vai nu pamīšus lietot latviešu un krievu valodu.

„Principā bilingvāli, teorētiski bija jābūt bilingvāli, bet faktiski bija tā, kā bija vieglāk skolotājiem, pamatā krieviski, kaut gan mācību grāmatas visas bija latviešu valodā.” (RTU)

„Ar grūtībām tādā ziņā, ka skolotājas nav tik kompetentas latviešu valodā un tad viņas pašas bieži nevar izskaidrot to un tad viņas pārslēdzās no krievu valodas uz latviešu valodu. Tādā ziņā ir grūtības.” (RPIVA)

„To varētu sasaistīt ar skolotāju valodas zināšanām. Mums bija fizikas skolotāja, kas šausmīgi runāja latviski, līdz ar to mums bija neērti klausīties, mēs nevarējām saprast, ko viņa runā un tas tiešām radīja diskomfortu. Bet tas atkarīgs no skolotāja, tur, kur viņš labi prata visu pateikt, izrunāt un pastāstīt, tur bija vieglāk.” (LU)

„Mums, piemēram, matemātika bija bilingvāli, cik es atceros, mums bija grāmatas latviešu valodā, bet skolotājai bija diezgan sliktas latviešu valodas zināšanas, tādēļ viņa ar mums runāja krievu valodā. Piemēram, angļu valodā mums bija skolotāja, kurai dzimtā valoda ir krievu, viņa vispār nerunāja latviešu valodā. Kādi vēl priekšmeti? Sportā mums bija skolotājs, kas bija latvietis, viņš ar mums tikai latviski runāja. Vēl ķīmija, tur skolotāja mēģināja runāt gan latviešu valodā, gan krievu valodā.” (LU)

Ņemot vērā apstākli, ka skolotāji labi nepārvalda latviešu valodu, mācību stundās latviešu valodā tiek skaidroti tikai atsevišķi termini un jēdzieni, pārējā laikā lietojot

krievu valodu. Rezultātā, saskaņā ar skolēnu pieredzi, mācību vielu skolēns pilnvērtīgi nevar skaidrot ne vienā, ne otrā valodā.

„Tur tās skolotājas mēģināja tos terminus, kaut kādas grāmatas ieviest jau latviešu valodā, pārsvarā mēs, protams, runājām krieviski, bet tie termini un daži vārdiņi bija jau latviski. Jāpiebilst, ka mēs pēc tam sapratām, ka tas, no vienas puses, nebija īpaši labi, jo mēs tos terminus nezinājām krieviski un mums tā runa bija diezgan ačgārna, jo mēs vienu vārdu tā, vienu tā.” (LU)

No skolēnu pieredzes arī izriet, ka skolā apgūtās latviešu valodas zināšanas ir akadēmiskas, skolēni labi pārvalda gramatiku, taču nav ieguvuši nepieciešamās ikdienas sarunvalodas iemaņas. Šāda pieredze īpaši raksturīga skolēniem, kuri ikdienā dzīvo vidē, kurā pamatā tiek lietota krievu valoda (tas ir, skolēns mācās skolā, kurā tiek īstenota *tikai* mazākumtautību izglītības programma, kā arī ārpus skolas saskarsmē lieto *tikai* krievu valodu), un latviešu valoda zināšanas tiek pielietotas *tikai* mācību stundās skolā.

„Jā, bet tagad skatoties, es tagad studēju jau 4.gadu, es noliku centralizēto eksāmenu, man bija A līmenis latviešu valodā, bet tas bija kaut kas pavisam cits, tās bija tā kā akadēmiskās zināšanas, nezina, visādu valodas likumu zināšanas, bet sarunvaloda man attīstījās tikai tad, kad es atbraucu uz Rīgu un sāku dzīvot latviešu valodas vidē, jo tā valoda, kas man bija Krāslavā, es neko īsti nevarēju parunāt, varbūt es labi rakstīju, bet man nebija tā valoda tik ļoti attīstījusies, kaut arī man bija sertifikāts, ka es viņu labi zinu. Es dzīvoju krievu valodas ģimenē, krievu valodas vidē, man nebija neviena latviešu drauga, man nebija nekādas tādas neformālas prakses.” (LU)

Iepriekš minētās grūtības skolā, apgūstot mācību priekšmetus latviešu valodā, parāda, ka šajās situācijās pilnībā nenostiprinās skolēnu saskarsmes un uztveres prasmes latviešu valodā, un tas sākotnēji, uzsākot studijas augstskolā, var radīt zināmas sociālās iekļaušanās grūtības. Taču studenti uzsver, ka, studējot augstskolā, ar laiku saskarsmes prasmes latviešu valodā ievērojami uzlabojas.

„No šodienas perspektīvas skatoties, nē, jo es atbraucu un man vajadzēja kaut kādus mēnešus, lai adaptētos, lai sāktu runāt, jo man nebija nekādas sarunvalodas prasmes, man visi kursabiedri bija latvieši un kādu laiku es klusēju un jutos diezgan neērti, jo pēc dabas es esmu pieradusi daudz runāt, bet te es sēžu un saprotu, ka es nevaru brīvi parunāt, jo es saprotu, ka es varu kļūdīties, ka man kaut kā neies, es nevaru izteikt savas domas.” (LU)

„Sarunvalodā es jūtu, ka joprojām ir kaut kādas lietas, ko es nezina, bet, ja cilvēks mani saprot, tas ir labi. Tagad es jūtos pilnīgi normāli. Šad tad es pat veikalā sāku runāt latviski, kaut es saprotu, ka tā pārdevēja ir krieviete, šad tad man ir tādi identitātes jautājumi, bet kopumā, manuprāt, tagad ir OK. (..) Varbūt runāšana tādā, nevis sarunvalodas, bet tādā augstākā līmenī, kad man jāprezentē kaut kādi projekti vai kaut kas jārunā augstskolā tā gudrāk, tad varbūt ir problēmas ar vārdu krājumu, bet kopumā, manuprāt, ir diezgan normālā līmenī.” (LU)

„Daudzi jēdzieni, profesionāli izteicieni, runāšanas līmenī arī kaut kādi izteicieni, piemēram, žargons, katram savs, ir izteicieni, kurus nevar saprast, bet vienkārši pierod, vienu reizi tu nesaproti, bet tad tu pajautā un saproti, un tad turpmāk jau zini. Nav tādas grūtības, viss normāli.” (RSU)

Būtiski uzsvērt, ka studenti, kuri mācījušies divplūsmu skolās saskarsmes prasmes latviešu valodā ieguvuši komunicējot ar skolniekiem, kuri apgūst vispārējās izglītības

programmas latviešu valodā, un tāpēc nemin saskarsmes grūtības latviešu valodā, uzsākot studijas. Līdzīga situācija raksturīga studentiem, kuri uzauguši vidē, kurā sadzīvē līdzās krievu valodai tiek lietota latviešu valoda.

5.2. Latviešu valodas prasmju vājās un stiprās puses

Lai arī visi no intervētajiem studentiem labi pārvalda latviešu valodu un nesaskata grūtības studēt latviešu valodā, studenti kritiski izvērtē savas latviešu valodas prasmes un norāda uz to stiprajām un vājajām vietām.

Stilistika, pareizrakstība, nepietiekošs vārdu krājums un saskarsme tiek norādītas kā prasmes, kas latviešu valodā joprojām būtu jāuzlabo un nereti sagādā grūtības studijās. Vienlaikus studenti norāda, ka atsevišķos valodas jautājumos konsultējas ar un saņem atbalstu no kursa biedriem. Atsevišķu studentu viedokļi parāda, ka viņu šī brīža latviešu valodas prasmes ir atkarīgas arī no zināšanām, kas iegūtas skolā.

„Varbūt tāda grūtības ar pareizrakstību – garumzīmes, komati, kaut kas tāds. Bet kursa biedres palīdz un izlabo.” (LU)

„Vājākās vietas ir stilistika, jo bieži teikumi veidojas tā, kā tulkojot no krievu valodas. (..) Varbūt arī nav pareiza tā latviešu valoda, tas ir vienīgais lielais mīnuss, kas ir. Ja tomēr nezina to valodu, ja mācās tā, es nedomāju, ka viņu var iemācīties tik labi, lai nedzirdētu, ka dzimtā valoda ir krievu. (..) Ļoti daudz ir atkarīgs no skolotājam, cik skolotājs ir kompetents vadīt to bilingvālo izglītību, lai viņa dotu plusus, nevis mīnus, ka bērni nevar apgūt mācību saturu.” (RPIVA)

„Vājās varbūt ar runāšanu – dažreiz ir grūtāk saprast, piemēram, kad ar latviešiem runā, var rasties problēmas. Bet vienalga ir tikai plusi laikam.” (RSU)

„Man joprojām ir grūtības, rakstot zinātniskus darbus, un, ja es rakstu kaut ko nopietnu, es rakstu krieviski un pēc tam man viens cilvēks to tulko, bet tajā pašā laikā dažos priekšmetos man bija iespējas nodot to tekstu uzreiz angļu valodā (..) Vājās puses – varbūt vārdu krājums man nav pietiekoši plašs, jo es tomēr neesmu izlasījis tik daudz grāmatas latviešu valodā, jo es pēc iespējas parasti lasu oriģinālvalodā literatūru un lielākā daļa no literatūras, kas man interesē, ir angļu valodā vai krievu valodā, tagad es vēl papildus paņēmu itāļu valodu. Vienkārši tāds trūkums, ka latviešu valodā ir maz tās literatūras, kar ir oriģinālliteratūra, izņemot daiļliteratūru, un kura atbilst manām interesēm.” (RTU)

„Tomēr dažreiz ir tā pagrūti, piemēram, kad ir jātulko no angļu valodas, jo esmu pieradusi tulkot uz krievu valdu, tad dažreiz uz latviešu valodu ir pagrūti. Šī ir viena grūtība, ar ko es saskaros.” (LU)

„Pareizrakstība man ir laba, bet tomēr dažreiz kaut ko nepareizi uzrakstu, tas varbūt ir mans trūkums.” (LU)

Latviešu valodas prasmes stiprās puses, saskaņā ar studentu vērtējumu, ir gramatika, lasīšana un runāšana.

„Jā, ir pietiekamas [zināšanas], bet, protams, ir jāmācās vēl un vēl, lai būtu labāk.” (LU)

„Stiprās puses – gramatika bija kādreiz. Kas vēl?” (RPIVA)

„Laikam lasīšana un runāšana ir tās stiprās puses, manuprāt.” (LU)

Daļa studentu par stiprāko latviešu valodas zināšanu un prasmju aspektu uzskata iespēju studēt latviešu valodā un saprast gan studiju vielu, gan Latvijā notiekošo.

„Stiprās puses – tagad mācos, un man pienākas to visu zināt latviešu valodā, tāpēc mācos un ļoti daudz ko jaunu uzzināju.” (RSU)

„Es visu saprotu, tā varbūt ir stiprā puse. Attiecīgi saprotot valodu, man vieglāk saprast to, kas notiek valstī tādā virsapziņas līmenī, kultūras līmenī.” (RTU)

5.3. Mācību priekšmetu apguve skolā

Atskatoties uz savu pieredzi skolā, studenti skaidro, kurus mācību priekšmetus latviešu valodā apgūt bija visgrūtāk. Līdzīgi kā skolēni no trešajām valstīm, studenti min tādus priekšmetus kā ķīmija, fizika un literatūra. Studenti uzsver, ka ķīmijā atšķiras ķīmisko elementu nosaukumi krievu un latviešu valodā, kā arī ķīmijas un fizikas priekšmeti ir saturiski sarežģīti, tāpēc studentiem būtu vieglāk tos apgūt dzimtajā valodā. Savukārt, lai apgūtu literatūras priekšmetu, skolēniem ir ļoti daudz teksti jālasa latviešu valodā, un, tā kā tā nav dzimtā valoda, literatūras mācību priekšmeta apguve nozīmē lielu darba apjomu.

„Grūtāk tomēr ķīmija, gribētos, lai tomēr tā ir krievu valodā. Vieglāk? Es nezinu. Man liekas, ka matemātikā īpašas atšķirības nebija. (..) [Ķīmijā] Pirmkārt, atšķiras nosaukumi krievu valodā un latviešu valodā, elementu nosaukumi atšķiras un tādēļ visu laiku bija jāpieraksta gan latviski, gan krieviski.” (RPIVA)

„Jā, es domāju, ka būtu, it īpaši nopietnus priekšmetus kā ķīmija vai fizika. (..) Man atkal grūti pateikt, jo ideālā gadījumā būtu vieglāk mācīties tomēr dzimtajā valodā, lai gan tādām priekšmetam kā matemātika mums bija tikai latviešu mācību grāmatas un principā es piedalījos arī daudzās olimpiādēs latviešu valodā un tur valodai vispār nebija nekādas nozīmes. Tas ir atkarīgs droši vien no cilvēka tipa, kam vieglāk ar valodām, kam vieglāk ar precīzām zinātnēm.” (RTU)

„Literatūrā arī. Latviešu valodā un literatūrā mēs lasījām daudzus tekstus un bija izteicieni, kuri nebija saprotami, bija grūtāk, vajadzēja pārtulkot, un tie priekšmeti, kur bija ļoti daudz teksta. Piemēram, matemātika, fizika - tur bija skaitļi, nebija tik grūti, kaut kādu jēdzienu tu iemācījies un viss, bet tie priekšmeti, kur vajadzēja runāt, piemēram, ģeogrāfija, bioloģija, piemēram, augu nosaukumi, dzīvnieku nosaukumi bija jāiegaumē, zināt gan krievu, gan latviešu valodā bija grūtības.” (RSU)

6. Izglītības eksperti par priekšmetu apguvi latviski

6.1. Argumenti par priekšmetu izvēli, kurus vajadzētu mācīt latviski.

Argumentus, kurus eksperti izmanto priekšmetu izvēles pamatojumam, var dalīt divās grupās, vieni izriet no paša priekšmeta raksturojuma, bet otri – no konkrētās situācijas skolā.

Argumenti, kuri izriet no priekšmeta raksturojuma

Ja aplūkojam argumentus, kas balstās priekšmeta raksturojumā, redzam, ka, pēc ekspertu domām, latviski labāk mācīt priekšmetus, kurus viņi nosauc par mazāk svarīgiem, tos, kuru apguvei atvēlēts mazāks stundu skaits un kuri būtu vieglāk uztverami, to vidū minētas sociālās zinības, ģeogrāfija, ekonomika. Pēc ekspertu domām, tas ļautu izsargāties no riska, ka varētu pazemināties skolēnu sekmju līmenis.

„Priekšmeti dalās – ir nozīmīgāki un mazāk nozīmīgi. Tie ar to mazāko stundu skaitu, tos var noteikti mācīt latviski .... Tie mācību priekšmeti ar mazāku stundu skaitu – sociālās zinības, ģeogrāfija, varbūt arī ekonomiku var, tādus, kas varbūt vienkāršāk uztverami un kur arī sekmības līmenis ir augstāks arī citās skolās, kur mācās dzimtajā valodā. Tā, lai novērstu to risku, ka sakarā ar to, ka ir tā bilingvālā apmācība, ka tas varētu radīt barjeru labākām sekmēm.” (RIIMC)

„(..) sākam no mazākā priekšmeta, no sporta un ejam uz specifiskajiem priekšmetiem.” (VISC)

„Droši vien vieglāk ir sākt ar sportu, ar priekšmetiem, kur šie termini ir vairāk visi vienādi un bērnam ir vieglāk uztvert šo priekšmetu, varbūt mazākajās klasēs, tālāk uz augšu aiziet, nāk klāt aizvien vairāk priekšmeti un vidusskolā būtībā faktiski jebkurš mācību priekšmets būtu latviski.” (VISC)

To priekšmetu vidū, kurus varētu mācīt latviski eksperti nosauc arī *matemātiku*, uzsverot, ka tās apguvi atvieglo skaitļu valoda un ierobežotais terminu loks, kuri jāapgūst.

„(..) ļoti veiksmīgi varētu mācīt matemātiku, jo tā ir skaitļu valoda un tos atsevišķos terminus tās skolas, kas ar to nodarbojas, ļoti veiksmīgi tiek galā ar šo.” (VISC)

Arī vēsturi eksperti piemin kā priekšmetu, kuru varētu mācīt latviski, jo daudzi termini latviski un krieviski ir kopīgi.

„Es domāju, ka vēsture arī varētu būt viens no tiem. Ja skolēnam ir labas iemaņas un lasītprasme, tad tas īpaši viņam netraucētu, jo ir ļoti daudz terminu varbūt, kas ir kopīgi, tie paši galvaspilsētu nosaukumi, gada skaitļi utt. un ir arī tādi termini, kas ir līdzīgi.” (VISC)

Argumenti par priekšmetu izvēli, kuri balstās konkrētajā situācijā skolā.

Runājot par priekšmetu izvēli, eksperti norāda arī uz apstākļiem skolās, kas varētu ierobežot priekšmetu izvēli mācīt latviski. Pamatā eksperti norāda uz trijiem apstākļiem, pirmkārt, tās skolotāju nepietiekamās valsts valodas prasmes, otrkārt,

skolēnu nepietiekamā sagatavotība apgūt priekšmetus latviski, treškārt, tā ir pamatskolā īstenotās bilingvālās izglītības kvalitāte. Tajos gadījumos, kad pamatskolā konsekventi īstenota bilingvālā izglītība, skolām nav problēmu jebkuru priekšmetu mācīt latviski.

„Principā viss ir atkarīgs no tā, cik profesionāls ir skolotājs, kas šos priekšmetus māca, jo bērni uztver ātri un tiek galā. (..) tas ir tikai skolotāja nopelns vai mīnus, vai nu viņš pārziņa valsts valodu tiešām atbilstoši trešajai pakāpei vai ir drusciņ problēma.” (VISC)

„Mans uzskats ir tas, ka jāmāca, pirmkārt, to priekšmetu, kurā pats skolotājs prot latviešu valodu, kaut gan pēc visiem normatīviem visiem skolotājiem jābūt latviešu valodai augstākajā līmenī.” (VISC)

„Ja es būtu skolas direktors, es laistu iekšā, pirmkārt, tos priekšmetus, kur paši skolotāji prot labi latviešu valodu, lai tas nav tikai formas pēc, bet pēc būtības.” (VISC)

„Es domāju, ka tas ir jāskatās pēc katras skolas spējām, pēc pedagogu kontingenta, pēc pedagogu prasmēm, iemaņām un tā joprojām.” (RD)

„Es domāju, ka tas arī nav diskusijas objekts, nevajag mācīt to priekšmetu, kura pedagogs nav spējīgs to darīt.” (RD)

„Cik mums ir zināms un saistībā ar pārbaudes darbiem, tad tās skolas, kuras nopietni pieiet mācību procesam, tām ir labi panākumi. Jā piedevām ir skolotājs, kurš labi pārvalda valsts valodu, tad viņiem principā problēmu nav un arī paši skolēni un skolēnu vecāki ir par to, lai tas notiktu latviski.” (VISC)

Argumenti par priekšmetu izvēli, kurus nevajadzētu mācīt latviski

Aplūkojot jautājumu par priekšmetu izvēli mācīt latviski, pašvaldības pārstāvis min virkni priekšmetu, kurus, viņaprāt, nevajadzētu mācīt latviski. Kā argumentu eksperts norāda to sarežģītību (kā saturiski, tā leksikas ziņā), kā arī faktu, ka attiecīgajā priekšmetā jākārtos centralizētais eksāmens.

„Katrā ziņā nevajadzētu mācīt matemātiku, ķīmiju, tādus smagus priekšmetus, kur ir liels stundu skaits un kur ir ļoti nozīmīgs centralizēto eksāmenu rezultāts, un kur ir ļoti lieli apjomi, piemēram, lasāmvielas. Piemēram, bioloģiju, ka tas ir risks, ka neapgūst vielu pilnvērtīgi. Vēsturē jāstrādā ar ļoti plašiem avotiem, darbs ar avotiem, kas ir valsts valodā, bet valodas zināšanas nav un līdz ar to arī tā sekmība viņiem samazinās. Vajadzētu kaut kādu līdzsvaru meklēt. Tāds man ir viedoklis.” (RIIMC)

Savukārt eksperts no VISC uzskata, vidusskolas līmenī skolām jābūt gatavām jebkuru priekšmetu mācīt latviski.

„Pamatskolā mēs varam runāt, par kuru priekšmetu, bet vidusskolā noteikti būtu jebkurš mācību priekšmets.” (VISC)

6.2. Apstākļi, kas skolas ierobežo apgūt priekšmetus latviski

Materiālie apstākļi

Ekspertu vidū pastāv dažādi viedokļi par apstākļiem, kas ierobežo sekmīgu priekšmetu apguvi latviski. Pašvaldības pārstāvis, piemēram, uzsver atbilstošu mācību grāmatu un mācību līdzekļu trūkumu, kas īpaši svarīgi būtu tiem skolēniem, kam latviešu valodas prasmes ir zemākas.

„Grūtības viņiem ir ar atbilstošu literatūru. Viņi izmanto grāmatas latviešu valodā, kas varētu būt nedaudz par strauju, īpaši vidusskolas klasēs, jo tas sagatavotības līmenis ir ļoti atšķirīgs.” (RIIMC)

„(..) vakar, esot skolā un runājot ar skolotājiem, jā, nav materiāli, ne visos priekšmetos.” (RIIMC)

Pēc ekspertu domām vajadzētu mācību materiālus pielāgot tam, ka mācību priekšmetu apgūst bērni, kam latviešu valoda nav dzimtā valoda, līdzīgi pēc principa, kā veidotas piemēram, mācību grāmatas svešvalodu apguvei.

„Ja reiz mācības ir bilingvāli, tad arī jābūt tāpat kā angļu valodā ir mācību grāmatas, kas ir ar atslēgu vārdiem, terminu tulkojumiem sākumā vai beigās, tā iet līdzī pakāpeniski, kaut kā attīstīt, jo visgrūtāk ir ar tiem terminu izskaidrojumiem. Tas, ka teikumā ir sarunvaloda, to jau viņi uztver, bet līdzko nāk terminoloģija vai frāzes sarežģītākas, tas rada problēmas.” (RIIMC)

Ekspertu vidū pastāv arī viedoklis, atbilstoši kam izglītības reformas gaitā daudz kas ir sasniegts, ir sagatavotas mācību grāmatas, ir bijuši kursi skolotājiem, mazākumtautību skolas saņēmušas papildus finansējumu mācību grāmatu iegādei.

„Es domāju, ka lielākais grūtību posms ir pagājis. Tad, kad process [pāreja uz mācībām bilingvāli] tika uzsākts, tiešām, pieļāuju, ka tas nebija pietiekami sagatavots, bet tagad jau ir gan mācību grāmatas, jo es domāju, ka aptuveni trīs vai četrus gadu garumā mazākumtautību skolas saņēma arī papildus finansējumu vairāk nekā latviski programmu īstenojošās skolas mācību grāmatu iegādei, arī pedagogiem bija iespējams iziet sagatavošanas kursus ļoti dažādus un daudzpusīgus - gan valsts valodas apguves kursus, gan arī kursus par priekšmetu mācīšanu valsts valodā.” (RD)

Eksperti atzīst, ka materiālas problēmas ir radušās ekonomiskās krīzes dēļ, jo samazināti līdzekļi grāmatu iegādei.

„Vienīgais, varbūt šīs krīzes laiks ir tomēr mazliet to situāciju pasliktinājis tajā ziņā, ka mācību grāmatu iegādei pašlaik, bet tas jau neattiecas tikai uz mazākumtautību skolām, bet uz visām, finansējums no valsts ir niecīgs, kaut kādu 70 santīmu apmērā uz skolēnu, bet standarti ienāk jauni izglītībā un mācību grāmatas vajadzētu atjaunot.” (RD)

Skolotāju nepietiekamās valsts valodas zināšanas

Eksperti norāda, ka joprojām pastāv ļoti atšķirīgi viedokļi par to, kas ir mācīšana bilingvāli. Nereti tas ir atkarīgs no skolotāja valodas prasmēm – ja tās ir vājas, tad praktiski mācības notiek krieviski, bet bilingvisms ir tikai formāli deklarēts.

„(..) ir skolas, kur skolotājs tikai stundā uz tāfeles uzraksta dažus terminus valsts valodā un viņš domā, ka viņš māca bilingvāli. Man liekas, ka nav stingri noregulēts, kontrolēts, kur ir tā robeža, cik viena valoda tiek lietota un cik otra valoda. Un tas valodas lietojuma procentuālais daudzums ir no tā, cik viņš pats tas skolotājs spēj. Ja viņš nespēj valsts valodā pilnvērtīgi, tad, protams, viņš runās savā, šajā gadījumā krievu valodā un bērniem arī ir vieglāk apgūt šo priekšmetu un vairāk jau tas skaitās, ka tas ir bilingvāli. Bet tas īsti varbūt arī nav bilingvāli.” (RIIMC)

Problēmas rada arī tas, ka nereti bērniem valsts valodas prasmes ir labākas, nekā skolotājiem.

„Es domāju, ka pedagogu profesionalitāte, tas, ka viņi nevar īsti kvalificēti, simtprocentīgi pasniegt savu priekšmetu valsts valodā. Jo skolēni, ja viņi mācās, skolēni arī ir dažādi, ja viņi mācās un ir apguvuši valsts valodu, viņiem nav problēmu, viņi ar lielāko prieku apgūst tieši šos priekšmetus valsts valodā, bet ir problēmas bieži vien ar pedagogiem, kuriem ir grūtības savu mācību priekšmetu pasniegt valsts valodā.” (VISC)

Eksperti norāda arī, ka atšķirīgā valodu vide dažādos mikrorajonos ietekmē skolēnu valodas prasmes.

„Protams, nozīme ir arī skolotāju spējai un mikrorajonam, un tam, cik bērni apguvuši to valsts valodu.” (RIIMC)

Vecāku intereses, kas ir pretrunā ar izglītības politiku Latvijā

Dažkārt skolēnu vecāku vai arī pašu jauniešu nākotnes plāni, kas saistīti ar turpmākajām studijām citās valstī, mazina jauniešu vēlmi mācīties latviski.

„Grūti pateikt, ir, protams, tādi cilvēki, kas strikti uzskata, ka viņu bērnam ir jāmacās dzimtajā valodā, jo viņš varbūt ir nolēmis studēt Krievijā. Tā ir viena no problēmām - vecāku protests pret to. Ir arī skolēnu protests, bet bieži vien tie, kas protestē, ir vai nu skolēnu vecāki, kuri ir izlēmuši aizceļot vai savu bērnu sūtīt mācīties, kur mācības notiek krieviski, vai šie pedagogi, kuri balstās uz to, ka skolēni to negrib vai vecāki negrib, bet pašiem principā nav šo valsts valodas zināšanu.” (VISC)

6.3. Ekspertu ieteikumi, kā veidot politiku par priekšmetu apguvi latviski

Eksperti atbalsta viedokli, ka nepieciešams ir pilnībā pāriet uz mācībām latviski, tai pašā laikā viņi atzīst, ka vispirms ir jāpanāk, lai visi skolotāji spētu kvalitatīvi pasniegt savu priekšmetu latviski.

„Būtībā jo ātrāk, jo labāk, ja mēs pārejam uz visu latviski, bet, ja tagad pateiktu, ka būtu fizika jāmaca latviski, bet fizikas skolotāja to diemžēl nevar izdarīt latviski, tad tur nav nekāda latviešu valoda, jāpanāk, lai fizikas skolotāja to varētu latviski darīt.” (VISC)

To, ka skolai būtu jānosaka priekšmetu loks, kurus mācīt latviski, eksperts pamato ar argumentu, ka pretējā gadījumā nepietiekami sagatavotu skolotāju dēļ varētu pasliktināties skolēnu zināšanu līmenis. Izejot no tā, eksperts uzskata, ka priekšmetu izvēle būtu jāatstāj skolas ziņā.

„Nav saprātīgi nozīmēt, piemēram, ka visā valstī matemātika ir jāmāca latviski, ja pedagogu valsts valodas prasmes līmenis un iemaņas mācīt šo priekšmetu dažādās skolās būs ļoti atšķirīgs. Labāki rezultāti būs tad, ja priekšmetu mācīs tiešām zinoši pedagogi, gatavi to darīt un tajos priekšmetos, kur viņi ir, tie būtu jāmāca. Jo valsts valodas prasmes un iemaņas nav atkarīgas no konkrēta priekšmeta, kur viņas iegūst, bet no kopuma, no situācijas kopuma.” (RD)

„Tā, kā tas ir pašlaik. Pašlaik jau tā ir, ka skola pati nosaka, kurus priekšmetus mācīt latviski.” (RD)

Eksperti arī norāda, ka ir lietderīgi veikt pētījumus visā Latvijā, kas ļautu izprast visas problēmas, kas izriet no pārejas uz mācībām latviski. Lai nākošie politikas soļi balstītos vispusīgā pētījumā.

„Es domāju, ka būtu jāaptaujā arī skolēni paši, būtu jāaptaujā pedagogi, kā viņiem tas ir, jo šobrīd mēs runājam tā vispārīgi no tā, ko mēs zinām, bet nav jau veikti tādi dziļi pētījumi, es neesmu dzirdējusi, ka būtu veikti tiešām tādi pamatoti, dziļi pētījumi ar kaut kādām īpašām analīzēm, lai to tiešām kaut kā varētu komentēt, jo tas ir tā virspusēji – tā domāju es, tā domā mans kolēģis, tā domā kaimiņu skolas direktors. Es domāju, ka ir jāveic pētījums, lai to varētu strikti pateikt, ka ir tieši tā un pētījums būtu jāveic ne tikai Rīgā, ne tikai Daugavpilī, bet varbūt arī tādās vietās, kur ir kaut kādas savādākas problēmas.” (VISC)

PIELIKUMI

1. Pielikums.

Faktora analīzes korelācijas tabula. Rotētā komponentu matrica

(Principiālo komponentu faktoru analīze ar *varimax* rotāciju)

	(1) etniskā nošķirtība	(2) politiskā līdztiesība	(3) diskriminācija darba tirgū	(4) kosmopolītisms
Man nav nekādu problēmu kontaktēties ar latviešiem – latvieši ir tādi paši cilvēki kā visi citi	-0,698	0,206	-0,030	-0,112
Vislabāk es izvēlētos darbu, kur ir tikai krieviski runājošie	0,667	-0,097	0,034	0,012
Latvijā man ir iespēja brīvi paust savu viedokli jebkurā jautājumā	-0,211	0,605	-0,137	-0,014
Es izvairos no kontakta ar latviešiem, jo man viņi nepatīk – latvieši ir pilnīgi savādāki nekā mana tauta	0,776	-0,035	0,135	0,128
Man patīk, ja apkārtnē ir dažādu tautību cilvēki un skan gan latviešu, gan krievu valoda	-0,645	0,200	-0,006	0,035
Latvijā visiem cilvēkiem ir vienlīdzīgas iespējas ietekmēt lēmumu pieņemšanu	-0,001	0,780	-0,143	0,117
Latvieši ir augstprātīgi un kontaktējas tikai ar tiem cilvēkiem, kas zina latviešu valodu	0,513	-0,006	0,461	0,238
Valsts pakāpeniski uzlabo izglītības kvalitāti krievu skolās	-0,164	0,661	-0,042	-0,135
Visiem valsts iedzīvotājiem, kas to vēlas, vajadzētu piešķirt pilsonību	-0,032	-0,066	0,011	-0,033
Man ir neitrāla attieksme pret latviešiem – tie ir cilvēki, kas dzīvo man līdās un ar kuriem kontaktējos nepieciešamības gadījumā	0,023	-0,096	0,031	0,247
Man negribētos pārcelties uz dzīvi citā valstī, jo Latvija ir mana dzimtene	-0,174	0,255	0,020	-0,612
Pēdējā laikā man radusies nepatika pret latviešiem	0,718	-0,164	0,081	0,042
Izvēloties darba vietu, man nebūtu svarīgi, vai tur strādā latvieši vai krievi	-0,553	0,095	-0,033	0,279
Latvieši un krievi (krieviski runājošie)- tās ir divas konfliktējošas nometnes	0,366	-0,138	0,379	0,279
Man ir vienalga, vai draudzēties ar latvieti vai krievu, ka tikai ir kopīgas intereses	-0,725	0,122	0,057	0,174
Latvijā, iekārtojoties darbā, nav svarīgas profesionālās zināšanas un prasmes, bet gan tautība	0,137	-0,231	0,771	-0,042

	(1) etniskā nošķirtība	(2) politiskā līdztiesība	(3) diskriminācija darba tirgū	(4) kosmopolītisms
Vislabāk es jūtos, kad man apkārt ir tikai krievi vai krieviski runājošie	0,631	-0,027	0,120	0,110
Latvijas sabiedrība ir draudzīga un mierīga, politiski ir tie, kas sadala latviešus un krievus (krieviski runājošos)	-0,261	0,269	0,030	-0,119
Man ir vienalga, kurā valstī dzīvot, ka tikai labi dzīves apstākļi	-0,119	0,123	0,023	0,714
Man labāk patiktu, ja latvieši un krievi (krieviski runājošie) dzīvotu nošķirti	0,691	-0,002	0,172	0,021
Latvijā, iekārtojoties jebkurā darbā, nav svarīga profesionālā kvalifikācija, bet pilsonība – priekšroka tiek dota Latvijas pilsoņiem	0,008	-0,074	0,846	-0,018

2. Pielikums.

Vadlīnijas skolu vadības – direktoru - intervijām

1. Kādas izmaiņas mācību satura apgūvē, mācot 60% latviski un 40% krieviski, vidusskolā ir notikušas pēdējo triju gadu laikā Jūsu skolā?
2. Ko skolotāji mainījuši savā darbā, mācot priekšmetus divās valodās – latviski un krieviski?
3. Kādus priekšmetus pašlaik jūsu skolā vidusskolas klasēs māca latviski? Kāpēc?
4. Vai jūs plānojat savā skolā paplašināt to priekšmetu loku, ko māca latviski? Ar kādiem priekšmetiem? Kāpēc?
5. Kuri ir tie priekšmeti, kurus jūs uzskatāt par nevēlamu mācīt latviski? Kāpēc?
6. Kuri ir tie priekšmeti, kurus Jūsu skola vēl varētu mācīt latviski?
7. Kādas Jūsu skolā pašlaik ir galvenās grūtības mācību standarta apgūvē, mācot 60% latviski, 40% krieviski?
8. Vai skolēnu sagatavotība, iestājoties vidusskolā, ir pietiekama, lai mācītos latviski? Vai ir kādi 'robi' pamatskolas mācību programmā, kas apgrūtina priekšmetu apguvi latviski?
9. Kādi papildus resursi vai palīdzība Jūsu skolai būtu nepieciešama, lai labāk īstenotu mācītu priekšmetu mācīšanu latviski?

3. Pielikums.

Vadlīnijas intervijām ar trešo valstu valstspiederīgiem skolēniem, kuri ieradušies Latvijā pēdējo piecu gadu laikā

1. Cik ilgi tu mācies šajā skolā

Как долго Вы учитесь (Ты учишься) в этой школе?

2. Kas tev visvairāk patīk un kas nepatīk šajā skolā?

Что Вам (Тебе) больше всего нравится и что не нравится в этой школе?

3. Kā tev veicas ar latviešu valodu? Vai tu proti runāt latviski? Vai tu saproti, ko citi runā, piemēram, skolotāji klasē?

Как у Вас (у Тебя) идут дела с латышским языком? Умеете ли Вы (умеешь ли Ты) говорить по латышски? Понимаете ли Вы (понимаешь ли Ты), что говорят другие, например, учителя в классе, на латышском языке?

4. Kā tu apguvi latviešu valodu? Kas tev palīdzēja? Vai kāds no skolotājiem tev palīdzēja?

Как Вы изучали (Ты изучал) латышский язык (какими методами, способами)? Кто Вам (Тебе) помогал? Помогал ли Вам (Тебе) кто-либо из учителей?

5. Ar kādām grūtībām tu sastapies, kad sāki mācīties šajā skolā?

С какими трудностями Вам (тебе) пришлось встретиться, когда Вы начали (Ты начал) учиться в этой школе?

6. Vai skolā tu vari sekot līdzī mācībām latviski? Vai ir kādas problēmas? Kādas?

Можете ли Вы учась в школе проследить за темой, содержанием предмета (освоить предмет) на латышском? Есть ли какие-нибудь проблемы? Какие?

7. Kādus priekšmetu Tev patīk mācīties latviski? Kāpēc?

Какие предметы Вам (Тебе) нравится изучать на латышском? Почему?

8. Kādus priekšmetus tev nepatīk mācīties latviski? Kāpēc?

Какие предметы Вам (Тебе) не нравится изучать на латышском? Почему?

9. Kādās situācijās un ar ko tu parasti sarunājies latviski?

В каких ситуациях (при каких обстоятельствах) и с кем Вы (Ты) обычно говорите на латышском?

**Vadlīnijas intervijām ar studentiem
(bijušajiem mazākumtautību skolu audzēkņiem)**

1. Kādā veidā pamatā Jūs apgūvat latviešu valodu?
2. Vai Jūs saskārāties ar grūtībām apgūstot skolā priekšmetus latviski? Kādas tās bija?
3. Kādi bija ieguvumi personiski Jums, mācību priekšmetus apgūstot gan latviski gan krieviski?
4. Kuros priekšmetos mācības latviski noritēja sekmīgāk un kuros mazāk sekmīgi?
5. Vai Jūsu latviešu valodas zināšanas ir pietiekamas, lai studētu augstskolā? Kādas ir Jūsu latviešu valodas prasmju stiprās puses un kādas vājās?

Vadlīnijas ekspertu intervijām

Intervijas mērķis ir uzzināt Jūsu viedokli jautājumā par to, kā mazākumtautību skolās ieviest prasību, atbilstoši kurai Ministru kabinets nosaka priekšmetus, kuri apgūstami latviski.

Šāda prasība ieviesta saskaņā ar Izglītības likuma grozījumiem, kas izdarīti š.g. 4. martā, **41. (3) pantā.**

1. Kādas jūsuprāt ir galvenās grūtības mazākumtautību skolās, īstenojot prasību par 60% mācību priekšmetu apguvi latviski?
2. Kuri priekšmeti jūsuprāt būtu nosakāmi, ka tie mazākumtautību skolās obligāti jā māca latviski? Kāpēc tieši šie priekšmeti?
3. Kurus priekšmetus noteikti nevajadzētu mācīt latviski? Kāpēc?
4. Vai Jūs varētu nosaukt vēl kādu ekspertu, kurš pārzinātu šo jautājumu?